

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

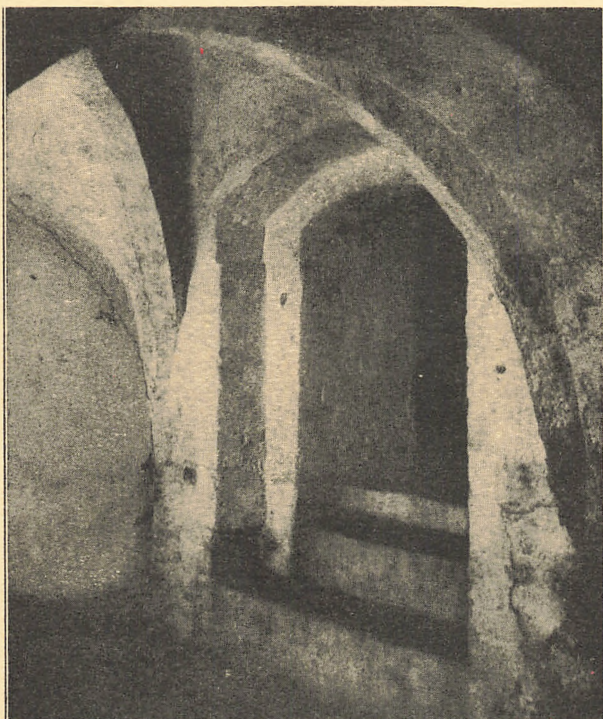
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Kælderen under Eskjær hører til Gaardens ældste Part og minder meget om et Borgkapel. Borgherren, Niels Høeg, død 1524, var ivrig Katolik, og ligesaa Johan von Gejstler, der ejede Eskjær fra 1768—81.

55. Bind . 1964

SIDSTE AARS LOKALLITTERATUR

- Henry Bailum: I Blichers Fodspor. „Jul i Skive“ 1963, S. 22—23. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Vilh. P. Beck: En særpræget præst. (Pastor Kristian Glud, Jebjerg). „Jul i Skive“ 1963, S. 10. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Vilh. P. Beck: Skives kendte spillemand Morten Kolding. „Jul i Skive“ 1963, S. 31. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- E. H.: Jeg kan vise, hvor Lundhøj kirke var. „Skive Folkeblad“ 14/9 1963.
- Christian P. Friis: Landskabsmaleren Hans Knudsen og min oplevelse på en tur til Lundø. „Jul i Skive“ 1963, S. 16. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Chr. Glatved: Professor Labri og andre farende Folk. „Jul i Skive“ 1963, S. 18—20. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Grættstrup fik i gaar en mindeplads for kirken. „Skive Folkeblad“ 9/9 1963.
- Henrik Houby: Skibonitter i Sukkertoppen. (Grønland). „Jul i Skive“ 1963, S. 21. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- jen: Omfattende restaurering af Lem kirke paabegyndt. „Skive Folkeblad“ 1963.
- Christian Jeppesen: Skibonit i USA sender hilsen til fødebyen. „Skive Folkeblad“ 5/12 1963.
- Vilhelm Jung: Bag blaa Horisonter. (Om Esben Aakjær). „Jul i Skive“ 1963, S. 8. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Kirkegades Sanering er ikke en Sag, der kan løses isoleret. „Skive Folkeblad“ 14/3 1964.
- Hjalmar Kjems: 50 aar siden Skive som første by i landet fik folkevalgt borgmester. „Skive Folkeblad“'s Julenummer 1963, S. 11—12.
- Knud Work Kristensen: Fra Marstal til Fjends. „Skive Folkeblad“'s Julenummer 1963, S. 3—4.
- Knud Work Kristensen: Renerne ved Kongenshus. „Skive Folkeblad“ 28/2 1964.
- Maaske døbefonten fra Grættstrup kirke. „Skive Folkeblad“'s Julenummer 1963.
- mads: Selchaus gaard har traditioner nok til endnu en række ejere. „Skive Venstreblad“'s Julenummer 1963, S. 6—8.
- Georg Morsland: Respekt for Brødet. „Jul i Skive“ 1963, S. 24. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Aage Pedersen: Nogle glimt fra min skoles rude. (Skive mellem- og realskole). „Jul i Skive“ 1963, S. 25. Holms Bogtrykkeri, Skive.

SKIVEBOGEN 1964

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

55. Bind 1964

I KOMMISSION HOS JUNGS EFTF. — SKIVE

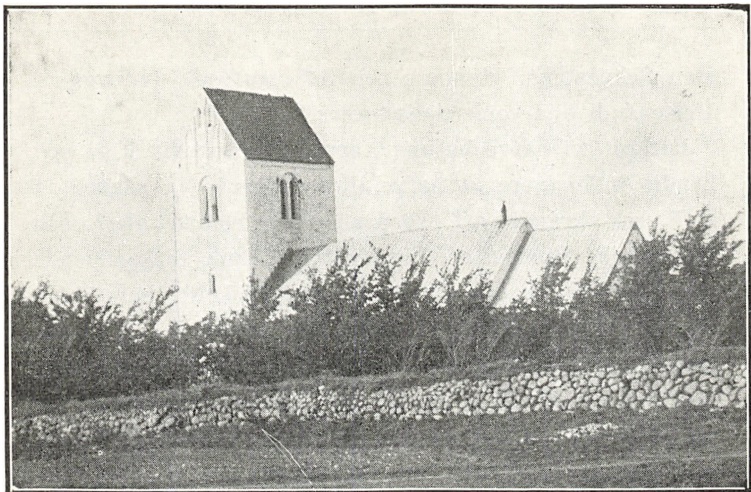
Udgivet af
Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktionsudvalg:

Pens. Førstelærer *J. C. Krogh*, Skive
(Redaktør)

Litterat *Otto L. Sørensen*, Skive
(Kasserer)

Sognepræst *Johannes Bang*, Roslev
(Formand)

Lyby Kirke, hvor den Viborgbisp. Adelen og Salling Syssels Indvaanere mødtes i 1375 til Raadslagning for at bøde paa Uaarenes Vunder og afvende Guds Vrede, som var underlig optændt mod Riget.

De svor med oprakte Fingre mod Himmelen

Af Otto L. Sørensen

Blandt de faatallige Middelalderdokumenter, der er os overleverede om Sallingforhold, forekommer et, kaldet Mantissa, om Kirkens Friheder, udstedt paa et Møde i Lyby Kirke i Sallingland Kyndelmissedag (2. Febr.) 1375 og i Tidens snurrige Skrivemaade, saaledes udfærdiget:

„Alle troe Christne, som thenne breff seer eller hører, Her Boe Høeg, Her Jens Lycke, Riddere. Jacop Nielsøn, paa Danmarckis Rigis Vegne Høfvidsmand ofver Hald oc Skifve Slotte. Michel Krabbe, Hendrick Jacopssøn, Niels Bragge, Gottscalck Pederssøn, Bleg Anderssøn, Jens Perssøn Neb, Morten Jenssøn, Peder Haghat, Chri-

sten Schurstenn, Wepnere och Sallingsyssels Indbyggere Helsen udi alle voris Saliggørere.

Efterdi wi hafve befundit arme Danmarckis Rige och hendis indbyggere at hafve liidt forderfvelig skade aff roff ock brandt aff kornens ufructsømmelighed och fiendernis grumhed aff braddødt och Gudz forkommende wrede af feedød och fiskernis formindskelse, befrychter wi oss at woress Skaberis heffn och grumhed skal endnu mehre fange offverhand och dagligen opkomme besynderlig fordi at Gudz kircke och kirckenis personer ere megit forachtidt och skildt wed deris friheder; therfor paa thet Gudz wrede och grumheder underlig mod os och forne Rige optendt maatte barmhierteligen formildis, suere (sværge) wi med goed samwittighed wed woris siæls Salighed med oprackte fingre mod Himmelen at skulle stadigen och aldelis uden svigh oc skalkhed legge wind paa forbemelte kirckens personers friheder oc renter oc thet som thennom tilhører at forsuare oc synden med Gudz hielp emendere om ther findis noget ved os bedøffvete, saa kircken med hendis personer oc hvad dertil hører, skall nyde sine friheder som the haffver i alle best maade hafft thennom.

Theroffver tilbiuder wi os icke at wille forsvare thennom til rette oc forfølge retten offver thennom som Rettens ordning udkræffer. Thil hvis ydermeere widnisbyrd hafver wi ladit henge woris Insigle for thett breff at thet er skeedt udi Lybyekircke i Sallinghe i forne Sallingsyssel udi wærdige Faders oc Herris udi Cristo Jacop med Gudz naade bischop udi Wiborrig nerwærelse och beskeden Hans Hansen Prior udi Grindersløff St. Augustini Ordinis, Thorbenn Provist udi forne Sallingsyssel, Hans Seck, Jordan Thomissøn af Hernick (Hjerk), Prester, med saa manghe fromme mends nærværelse som ther hos stodt.

Under Gudz aaht MCCCLXXV, fredaghen then erefuldt Jomfrue kyndelsmisse Høytighed“.

Dette saare interessante Dokument var underhængt en Del Segl, som nu desværre fattes, hvilket virker hæmmende paa Udredelsen af vedkommende Mænds Slægtsforhold, hvortil kommer, at der i Samtiden, til Forveksling, fandtes adskillige, bærende samme Navn som de nævnte.

Men Meningen med Overenskomsten, hvad var den? Rimeligvis er det Sallings og de tilstødende Folkeomraaders Ledere, man her har for sig — raadende Mænd — hvis Ord der laa Vægt paa i en offentlig Forsamling, der nu tog Affære for at afbøde „al Landsens Ulykker“, som i de nære forgangne Tider havde hjemsøgt alle Stænder.

Efter en langvarig Granskning i historiske Samlinger, og navnlig ved Hjælp af Danmarks Adels Aarbog, er man omsider kommet en Del af dem paa Spor, saaledes den fremstaaende Mand og strenge Ridder, Boe Høeg, forhen Ejer af Ørumgaard i Thy, der var Ridder siden 1367, og blev Kronens Lensmand paa samme Ørum. Ved Mødet varetager enhver vel sin Landsdels Tarv, og Høeg sit, hvorimod det nok har mindre at sige, at hans Slægtsforbindelse peger mod Krabberne paa Næsumgaard, Forgængerens til Østergaard i Nordsalling; ejheller at han var gift med Sophie Eskesdatter Frost af Bild-Slægten, Strangesønnernes Slægt fra Thy, til hvilken man for Resten har henregnet den bekendte Niels Ebbessøn, Greve Geerts Banemand.

Som en anden Stormand, hjemmehørende udensyssels, overværedes Lybymødet af Ridderen Jens Lykke, hvilken tydeligvis maa være Hans Lykke, der fra 1377 havde en navnløs Hovedgaard i Brøndum (Store Brøndum) ved Aalborg, og menes at være Søn af Væbneren Peder Niels-

søn Lykke til Egholm, hvis øde Voldsted endnu ses ved Hobro.

Men den mest interesserede blandt Deltagerne er for os Sallingboer unægtelig Jakob Nielsson, der paa Danmarks Riges Vegne her ved 1375 var Hovedsmand baade paa Hald og Skive Slotte. Med Møje og Besvær er han omsider fundet som Vidne ved Udstedelsen af et Overdragelsesdokument i Roskilde 1379 og kaldes i den latinske Tekst: „Ib Nicklessøn de Haal“, altsaa til Hald, der her blev skrevet med langt a. Andet Steds, nemlig paa Buggernes trykte Stamtavle, genfinder man ham sandsynligvis, og da nævnt som den Jep Bugge, der senere sad i Danmarks Riges Raad og døde ugift. Man ser endvidere, at hans Gaard ved Hald Sø 1377 var pantsat til Timme Limbæk, hvilket dog ikke forhindrede, at Jakob Nielsson, Traditionen tro, stadig vedblev at skrive sig til Hald. Dokumentet oplyser os altsaa om, at Hald og Skive Slotte en Tid havde fælles Hovedsmand som Forsvarer. Ydermere ser man, at samme Jakob Nielsson i Traad med Tidens Skik ej benyttede Buggenavnet, men havde sit Navn afledt af Faderens Fornavn. Sandsynligvis tilhører han da de gamle Buggers Slægt, førende en halv Vildbasse i Vaabenet, og Faderen saaledes værende den kendte Ridder Niels Bugge til Hald, hvis Far igen var Bugge Nielsson, Herre til Hegnet i Salling, hvis øde Voldsted endnu kan iagttages ude i Hegnets Engdrag, hvoraf maa erkendes, at Slægten fra gammel Tid af var knæsat i Salling.

Mere genkendende smiler man til den næste, som nævnes, nemlig Mikkell med en Krabbe i Vaabenet, og heraf kaldet Krabbe, hvis Fæste var førnævnte Næsum, Østergaards Forgænger ude i Nordsalling, hvoraf endnu en Skandse ved Sølandingen og en lav Borgbanke er synlig ude i Aasted Kær. Han var øjensynlig den eneste virkelige Sallingbo blandt Adelen, der deltog i Mødet, og han

kendes allerede fra 1366 som Vidne paa Skive Herredsting angaaende et Skøde fra en Peder Munk til Kong Valdemar.

Krabbe var en ret velstaaende Mand af Væbnerklassen, foruden var han af en gammel indflydelsesrig Familie, der i Tidens Løb betænkte baade Dueholm Kloster i Nykøbing og Viborg Domkirke med Gods for Sjælemesser. Selv er han vel gravlagt hos Munkene i Dueholm Klosterkirke.

Slægten talte senere flere Rigsraader indenfor sine Rækker, og de kaldtes af Samtiden de stridbare Krabber, fordi de idelig havde Retstrætter, saaledes havde de gentagne Gange brudt Tingfreden paa Fjendsherreds Ting med Slægt og Følgesvende, og een af Krabberne og hans Mænd havde ikke undset sig for at bryde Kirkefreden ved Kobberup Kirke. I de lovløse Tider havde Slægten endvidere tiltusket sig og faaet Skøde paa Gaarden Vormstrup med mere Gods i Fiskbæk ad Viborg til. Dronning Margrethe fik vel i 1408 dem fradømt Besiddelsen som forbrudt Gods, men 100 Aar efter formaaede Tyge Krabbe, som da var i Rigsraadet, Sagen vendt, saa Godset atter kom tilbage i Slægtens Eje, da han foreholdte at der aldrig var bødet i Sagen.

Ved Lybymødet træffes endvidere Niels Bragge, som vel var den Niels Brasze til Hovedgaarden Aas i Taars Sogn i Børglum Herred; der ogsaa vides at have givet Gods for Sjælemesse til Viborg Domkirke. Han tilhørte en Væbnerslægt, der i Adelskalenderen benævnes Saltensee, men ellers selv idelig brugte Navnet Brasze. Et Medlem af Slægten dømtes vel fra Liv og Gods efter et Adelsoprør mod Kongen, men senere træffer vi et Slægtsmedlem i Salling, nemlig Væbneren Niels Brasze i Næsbækgaard, som red selv tredie med to Svende. Braszerne findes endnu senere i Højslev, vist i Bruddalgaard og endelig paa Staarupgaard, men gaar

ud af Sagaen efter at have afhændet en Del Gods i Højslev og Ørum til Klosteret i Aalborg og til Viborg Domkirke.

Saa kommer vi til Gottschalk Pederssøn, som ogsaa underskrev Dokumentet, og maa godkendes som Gottschalk Skarpenberg, en Tysker, der allerede træffes 1368 i Wissmar blandt de jyske Oprørshøvdinge. Hans Stamme var ellers hjemmehørende i Mecklenburg og Pommern, hvor de havde Ord for at være en Landevejsrøverridderslægt, og som de dernede røvede paa Landevejen, røvede de herhjemme paa Vandvejen. Da han her i Landet ægtede Ridderen Niels Bugges Datter Else, blev han med hende Herre baade til Hald og Spøttrup og deltog vel paa Rødding Herreds Vegne i Mødet. Hans Søn, Johan Skarpenberg, ser man i 1406 som Lensmand paa Skivehus, det var da Gaarden første Gang nævnes med Volde og Grave.

Den næste Besegler, Jens Persøn Næb, maa søges i Dueslægten, der førte et omvendt Anker i Vaabenet. Hans Slægt var indgiftet i Mikkell Krabbes Æt fra Næsum, men hørte ellers hjemme paa Sjælland samt Skaane, og havde nu og da Sæde i Rigsraadet.

Det er ret æggende at studere de herværende dunkle Navne, om hvis Indehavere man finder saa lidt nævnt paa Tærskelen til Skrivekunstens Opdukken i Landet, hvilket ogsaa gælder den fremmødte Christen Anderssøn eller Stigssøn, maaske en Søn af Stig Andersen Hvide, den Yngre til Bjørnsholm? Endvidere Bleg Anderssøn eller Peder Bleg, han er ligesaa ukendt, men da Bleg betyder Hvid, var han aabenbart af samme Hvideslægt.

Peder Hagbat, ogsaa læst som Høgholt, endog som Hughatz, hvilket sagt med jysk Betoning lyder som Hvass, og prentet saa godt som Klerken der førte Fjerpennen, opfattede Navnet i jysk Dialekt. Aabenbart genkendes han i den fornemme jyske Herremand Peder

Hvass, der havde en navnløs Hovedgaard i Kondrup Sogn. Hans Vaaben var to Hjortegevir, og man træffer ham 1377 som Besegler af Kong Olufs Haandfæstning. Hans faderlige Ophav var Niels Hvass til Ormstrup Hovedgaard, en Slægt der blev godt kendt i Salling og længe ejede Kaas. Hans Søn, Niels Hvass, nævnes 1390 her i Salling, da han fik Gods i Pant i Ramsing af Peder Hase paa Vellumgaard, Jorder der vist senere kom under Bustrup.

Mødt var ogsaa Christen Schurstenn, eller Skorsten, som ejheller kan sættes paa Plads, men alene Navnet fremhæver, at han havde Skorsten og ikke Lyre paa sin Gaard, hvilket var fornemt, da Teglsten var dyre i de Tider, maaske identisk med ovennævnte Christen Stigssøn.

De øvrige Navne som Hendrick Jacopssøn, Henrich Nielsøn samt Anders Jenssøn og Morten Jenssøn er lige saa dulgte, hvorimod beskeden Mand Hans Hansen, Prior i Grinderslevkloster, er velkendt fra Klosterets Historie, men mindre kendt Provst Torben fra Salling Syssel samt Præsterne Hans Seck og Thomas Jordan Thommissøn i Hjerk.

Indbyderen til Kirkemødet i Lyby maa være Broder Jakob, Biskop i Viborg fra 1367—96, og var af Moltkeslægten, som forlængst var indvandret fra Tyskland, men nu gammel i Landet. Han stævner ogsaa andre Stormænd udenfor Syslet, velsagtens Repræsentanter for de Slægter der har givet Gods til Domkirken.

Hans Omraade var tydeligvis heller ikke gaaet Ram forbi i de urolige Tider, der var forløbet lige siden Niels Ebbessøn i 1340 vog Den kullede Greve og Valdemar Atterdag begyndte at samle Riget paany. Kiv og Strid havde der været nok af, adskillige Slotte blev belejrede og rensede for de forhadte holstenske Lensmænd og tyske Riddere, der havde købt Panteret.

Adelen gjorde flere Gange Oprør mod Kongen, saaledes i 1351 de jyske Stormænd Claus Limbæk, Erik Gyldenstjerne og Niels Bugge, hvorunder der blev kæmpet ved de kongelige Borge i Jylland. Ydermere brugte de jyske Adelsmænd de lovløse Tider omkring 1355 til at forøge deres Gods paa de svageres Bekostning.

Endnu engang rejste den jyske Adel Oprørsfanen i 1357 mod Kongen, der omsider i 1358 havde en Forhandling i Kallundborg med Oprørernes Repræsentanter; men paa Hjemvejen herfra i 1359 blev baade Anders Stigssøn, Peder Anderssøn og Niels Bugge myrdet af nogle Marsvinsjægere i Middelfart. Kongen mistænktes for at staa bag Mordene, men aflagde en højtidelig Ed paa sin Uskyld. — Som Straf for Drabene blev der saa i Stedet paalagt tre Ejendomme i Byen en aarlig Afgift paa 49 Skilling, de saakaldte „Buggepenge“, som blev betalte lige til 1874, hvorefter Beløbet blev strøget af Finansloven, da man ikke mere var i Stand til at paa-pege hvilke Gaarde, Byrden hvilede paa. Inden Udgangen af 1372 var Jylland omsider rensat for Holstenere og jyske Oprørere.

Blandt andre Ulykker, hvortil Dokumentet hentyder, kan nævnes „Den sorte Død“, som den kaldtes, fordi den syge fik Kroppen oversaaet med sorte Pletter. Den kom med Rotter fra Kina og bredte sig over hele Europa og naaede os ved 1348—49, en frygtelig Lungepest, imod hvilken der ikke kendtes noget Middel, og den affolkede mange Landsbyer. Dertil var Fiskeriet betænkeligt aftaget, et Hovederhverv saavel for os her ved Limfjorden som flere andre Steder og omtrent lige saa vigtigt som Landbruget, der nu ogsaa blev berørt af Kornets Ufrugtbarhed, fulgt af en om sig gribende Fædød.

Men ikke blot disse Plager gik hen over Landet, for Mord og Plyndring af Landsbyer og Borge prægede Tiden, saa nu havde Prælaterne vel fundet Tiden inde

til Udsoning og søgt Hjælp hos Mænd, der kunde medvirke til at bøde paa Uaarenes Vunder, i hvilke meget Bøndergods var fravendt Kirken og dens Mænd foragtet.

Rigsraadet som bestod af en 20—30 Medlemmer, saaledes Landets otte Bisper, Fogederne paa Kongens Hovedborge og Rigsebedsmænd som Drost, Kansler og Marsk havde vel tidligere under Kongens lange Landflygtighed som Konge uden Land, forsøgt at stifte Fred, men i 1375 kender man fra ofte omtalte Dokument kun til Viborgbispens Virksomhed i saa Henseende. Een Ting er sikkert: Mødet var vigtigt! Og at man lod Stævnet finde Sted i Lyby, havde vel sine Grunde. Her havde det ældgamle Sysseting sit Tingsted ved Tinghøjen nær Kirken, hvortil man vel slædede, da det var midt i Vinterens Hjerte. Kirken her maa dengang være bygget saa stor, at den kunne rumme en ret betydelig Forsamling og var lunere at opholde sig i end udenfor ved Højen. Og her var det saa, at vi fik Lejlighed til at kigge over Skulderen paa den prentende Klerk og erfare lidt om Samtidens Forhold. Kun enkelte Stormænd blandt Sallingboerne blev nævnt, men ellers ties der om Salling Syssels Indvaanere, og lige saa lidt meldes om Købstadmænd, da Skive ved den Tid blot var i sin Vorden, hvor Byfogediet henlaa under Skivehus, hvorfra selvsagt Skives daværende, men ukendte By- eller Slotsfoged bivaanede Mødet.

KILDER OG HENVISNINGER

- Danske Kirkelove ved G. J. Thorkelin, 1791, S. 122, hvor Lyby-Dokumentet findes.
- P. C. B. Bondesen: Slægten Bugge 1910.
- Hvidtfeld: Danmarks Riges Krønike, Tomus I. S. 553.
- Kirkehistoriske Samlinger.
- Stamtavler i Danmarks Adels Aarbog.
- Otto L. Sørensen: Skive Kirkebakke som Folkeborg, „Skivebogen“ 1956.
- Otto L. Sørensen: Næsekongeslægten Krabbe fra Næsum, „Skivebogen“ 1960.

Efter Navnene paa de ved Lyby-Mødet nævnte Mænd kan sluttes, at der blandt Dokumentets underhængte Segl, som nu fattes, i hvert Fald maa have befundet sig følgende Slægters Vaabensegl: Bugge, Hvass, Hvide, Høeg, Krabbe, Lykke, Moltke, Næb, Saltensee og Skarpenberg, alle tilhørende gamle, velkendte danske Adelsslægter.

Angaaende Buggeslægten kan nævnes, at den ugifte Jakob Nielsson, Hovedsmand paa Skivehus var Bror til Knud Bugge til Hald, hvis Slægtsfølge her hidsættes til nærmere Orientering:

Den første kendte af Slægten var Niels Bugge, der nævnes 1302 som Rigsraad i Erik Menveds Tid, og hans Fæste var rimeligvis Vosborg.

Hans Søn var Bugge Nielsson, Ridder til Hegnet i Salling, der skal være dræbt 1332 ved Lyby Kirke i Tvekamp af Erik Brune til Elkjær, velsagtens efter Trætte om Jordegods, paa Tinge ved Bostrup Tinghøj, hvor de altsaa søgte Forsynets eller Guds Dom, da de med Lansen red til hinanden og begge „maatte bide i Græsset“.

Hans søn var den kendte Ridder Niels Bugge til Hald, Vosborg og Spøttrup, myrdet i Middelfart 1359. Han fik Hald i Pant af Peder Ludvigsen Eberstein til Tybjerggaard, der med Søkende havde Skive og Hindborg Herred som arveligt Len efter deres Far, Rigsmarsken Ludvig Albrechtsøn til Hefringsholm ved Randers, der 1328 var Hovedsmand paa Skivehus.

Ovennævntes Søn var Rigsraad Knud Bugge til Hald, der nævnes 1359.

Hans Søn var Jep Knudsen (Bugge), der mistede alt sit Gods og blev moxen ødelagt og forarmet i Dronning Margrethes Vrede; men giftede sig senere sig senere Rigdom til med en Jomfru af privat Stand.

Hans Søn var Jon Bugge, der var Væbner 1411.

Hans Søn igen var Lars Bugge, der 1460 mistede sin Arv i en Strid med de Flemminger, fordi hans Mor ej var af Adel. Anden Aarsag nævnes ikke. Han maatte nu opgive sit Adelsskab og blev Bonde i True, og efter ham levede de Bugger paa Randersegnen.

Artiklens Forfatter, Byarkivar, Litterat, fhv. Boghandler-medhjælper Otto L. Sørensen, Skive, er født samme Sted i 1891 som Søn af Købmand Andr. Sørensen i Nørregade. Er Redaktør af „Jul i Skive“, Medredaktør af „Skivebogen“ samt Kasserer i Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Fra Hindborg Herred

Af August F. Schmidt

Hindborg Herred er med sine 11.025 ha (c. 110 km²) det mindste af Salling's fire Herreder. Der blev ved Herredets Oprettelse i Oldtiden eller den ældre Middelalder taget Hensyn til Søledningen, idet Herredet mod Nord-vest grænsede ud til Hjerk Nor, og i Øst har det på sin længste Strækning Skive Fjord til Grænse. Ved Bunden af denne Fjord var der i Middelalderen et vigtigt Vejknodepunkt, hvor der ganske naturligt opstod et By-samfund, der blev til den senere Købstad *Skive* (1231 skrevet *Skyuæ*). I gamle ufredelige Tider var det nødvendigt med et befæstet Anlæg ved Indgangen til Sallingland. Borgen, som blev opført her, var længe en Kongsgård. Et Vidnesbyrd om den befæstede Borg har vi i Navnet *Skive*, der i gammel Tid kan have haft Betydningen „Planke“. Det kan være anvendt om Indhegninger dannet af Planker, Palisadeværk. *Skivehus* hed 1231 *Skiauægarthæ*, hvis Betydning er „Gærde af tynde, kløvede Træstammer“. Navnet kan også betyde Rummet indenfor Indhegningen. Muligt er det, at *Skiauægarthæ* er det oprindelige Navn som Betegnelse for Borgen (Kongsgården), og at Bynavnet *Skive* er en Gendannelse af Borgnavnet¹).

Skive fik, som så mange andre af vore Købstæder, et *Landsogn*, der sammen med *Byen* kom under *Hindborg*

Herred. Landsognet havde førhen et Tilliggende på 1850 ha, men efter at de Dele af Landsognet, der lå Syd for Skive, i 1950 blev indlemmet under Købstaden, er dennes Landsogn (Nord for Byen) herefter kun på 470 ha. Skives samlede Areal er nu på 1973 ha. Heraf var i 1960: 818 ha Landbrugsareal. 1801 var der i Skive 520 Indbyggere, i 1960 (26/9): 15.558 Beboere. Disse Tal oplyser umiddelbart om de vældige Fremskridt, som har fundet Sted her i de sidste c. 160 År.

I det tilbageværende Landsogn har der tæt Øst for *Vinde* været en Gruppe på 8 Oldtidshøje. Der kendes 27 sådanne Høje fra Sognet.

Den fordums Bymark Syd for Købstaden var et langt, smalt Område, der havde Karup Å til Vestgrænse. Syd og Østgrænsen gik hen gennem tidligere Hedeland, der henlå mellem Landsognene. 1769 fik den Del af Skive Landsogn, som fandtes Syd for Købstaden, sin egen *Marklov*, en Vide og Vedtægt, inddelt i 28 Paragraffer. Denne Lov belærer os godt om de gamle Forhold på Markerne i Landsognets sydlige Område²).

Fra Skive tager vi nordpå ind i Herredet, der har Navn efter Sognebyen *Hindborg*. Herredets *Tingsted* fandtes nær det Sted, hvor Hindborg, Dølby og Hem Sogne mødtes, på den østre Side af Vejen fra Hem til Hindborg. 1688 nævnes, at Tingstedet fandtes på gammel Plads „midt imellem Hem og Hindborg“. Tingmøder afholdtes her om Mandagen³).

Vi har i de to Sognavne Hindborg og Oddense Vidnesbyrd om *hedensk Gudsdyrkelse* i Eggen. I Oddense indgår Gudenavnet Odin, og i Hindborg forekommer i Forleddet et Gudindenavn, kendt fra to svenske Stednavne Härnavi og Härnevi. Denne Gudinde er identisk med Freya. Endelsen -borg betyder her „Bakke“.

Herinde midt i Sallingland har været en hedensk Helighed, der er blevet søgt af Befolkningen fra en større

Omeegn. Nær Helligdommen var tit Retspladser, og da sådannes Beliggenhed er blevet husket, har man langt ned gennem Tiderne holdt Retterting på de gamle Steder, hvor Retten blev holdt under åben Himmel.

Fra Tingstedet kan vi drage ud til Herredets 9 Sogne (foruden Skive og Landsognet). Disse er alle små, hvilket er et Vidnesbyrd om tæt Bebyggelse i Middelalderen, da alle Herredets Kirker blev opført i den romanske Stilperiodes Tid 1100—1250. De fleste Kirker her ligger centralt i deres Sogne, hvorfor der er Grund til at tro, at Sognegrænserne er blevet draget med Hensyntagen til den pågældende Kirkes Beliggenhed. Man forundres tilvisse over, at det har været muligt her at få bygget så mange Kirker. Et meget lille Folketal har i Middelalderen og langt ned gennem Århundrederne boet i de små Sogne. Det mindste i Herredet, Otting, havde i 1801 kun 126 Indbyggere, i 1960 var Tallet oppe på 157. Det var naturligvis ingen kostbar Historie at få bygget en lille Landsbykirke. Stenene til den blev af Befolkningen samlet sammen på de omliggende Marker, og under Arbejdet med Anbringelsen af de tilhugne Granitkvadre i Murene har Beboerne naturligvis ydet gratis Arbejds-kraft, men Bygmesteren (Stenhuggeren) og hans Svende har selvfølgelig skullet have nogen Betaling udover det gratis Ophold i Gårdene. De Somre, det har taget at bygge en Kirke, har været begivenhedsrige for Sognets Befolkning. Kirketårnene er alle omved 300 År yngre end Kor og Skib, og Våbenhusene er fra en endnu senere tid.

Hindborg Sogn udgør med sine 708 ha et vel arronderet Område mellem Dølby, Otting og Oddense Sogne. Kirken ligger i en Vejstjerne midt i Området, hvor der kun er een Landsby: Hindborg. Sognet havde i 1801: 162 Indbyggere, i 1960: 214. Der er i Sognet sløjfet eller ødelagt 30 Oldtidshøje, så her har boet adskillige

Mennesker i forhistorisk Tid. Hindborg Kirke ligger ved en gammel Færdselsvej op gennem Herredet fra Skive til Hjerk Nor. Vejen fører fra Hindborg nordpå til Herredets største Sogn *Oddense* (1931 ha). Dette Sogn har Form som en langagtig, noget uregelmæssig Firkant. Oddense med Kirken har en central Beliggenhed i det vejrige Sogn, hvor der i 1801 var ikke færre end 350 Indbyggere, i 1960 var Folketallet 673. I Sognet har været 106 Høje og Langhøje, ligeledes Vidnesbyrd om en rig Oldtidsbosættelse. Nord for Oddense findes den gamle Bebyggelse fra 4.—5. Århundrede efter Christi Fødsel: *Frammerslev*, i hvis Forled indgår et Mandsnavn *Fradmarr* eller *Fránmarr*. Endelsen *-lev* betyder „Efterladenskab, Arvegods“. Ældre er måske *Ramsing*, hvis Navn er afledt af det jyske Plantenavn *Rams*, en Slags vilde Løg. *Næstild* kan også være et gammelt Stednavn. Dets Forled er næst: „nærmest“, men *Efterleddet* kan svare til det oldnordiske *hilla* „Hylde“, som findes i Odinsnavnet *Vonsild*. *Kåstrup* er et yngre Navn, fra Middelalderen. Det har sit Forled i Mandsnavnet *Karl*. Endelsen *-rup*, oprindeligt *-torp*, betyder „Udflyttergård“. *Saustrup* er en lignende Udflytterbebyggelse, grundlagt af Manden *Saxi*⁴).

Imellem Oddense Sogns Vestbuegrænse og Rødding Herred findes det 528 ha lille Sogn *Otting*, et Navn, der synes at være en — ung — Afledning af det gammeldanske Mandsnavn *Otti*. Hussamlingen *Otting Udmærk* er fra Nutiden, efter Udskiftningen. 1960 var der i Sognet 37 Husstande og som nævnt 157 Indbyggere. Herfra kendes 37 Høje. Af de bevarede 3 Høje kan nævnes *Jeghøj*, der ligger på Sallings højeste Punkt (60 m). Navnets Forled betyder „Rand, Kant“ og hentyder til Bakk skrånningen, der fører op til det høje Sted. Kirken ligger centralt ved et Vejkryds. Der er herinde i Højalling vide Udsigter.

Syd for Otting Sogn kommer man ind i *Brøndum Sogn* (1103 ha), der ligesom Otting er et langagtigt smalt Sogn, som ligger indeklemmt mellem Østsognet Hem og den gamle Rødding-Herredsgrænse i Vest. Området har været stort nok til at få en Kirke, der blev opført ved Brøndum midt i Sognet. Forleddet i Navnet er det gammeldanske brun(n): „Kilde“. Efterleddet -um, oprindeligt hem, er det samme Ord som nydansk Hjem. Betydningen af hem er „Landsby“ eller „Gård“. Navnet er fra 4.—5. Årh. e. Chr. F. Brøndum ligger i et betydeligt Vejstævne. Vejen mod Nord passerer *Grove*, et Navn, der svarer til oldnordisk gróf: „Flombæk eller Vandløb, som svulmer hastigt op efter stærkt Regnsky!“; gotisk groba: „Grube, Hule“, oldtysk grûoba: „Grube“. Den forsvundne Gård *Groveholm* har Navn efter Landsbyen. Syd i Sognet har vi den middelalderlige Landsby *Rettrup*, hvori findes det gammeldanske Mandsnavn Rippi. I Brøndum Sogn er ingen fredede Oldtidsminder, men der har været 43 nu sløjfede eller overpløjede Høje. En lille Gruppe Høje har ligget ved Stabelhøjhus; de havde Tilslutning til en Højstribe i Hem Sogn mod Øst. Brøndum Sogn havde i 1801: 296 Indbyggere, i 1960: 413, fordelt over 105 Husstande⁵).

Vest for Brøndum findes *Volling Sogn* (637 ha), hvis Form nærmest er en Trekant med Vinkelspidsen i Sydøst. Dets Vestgrænse udgør en Bue ind i Rødding Herred. Sognets Form er praktisk og vel arronderet, men dets Kirke ligger ucentralt op mod Nord. Der var i Middelalderen ingen anden Bebyggelse her end *Volling*, der betyder „bøjelig Gren, Vånd“, et Navn, som må hentyde til „noget rundagtigt“ i Terrænet, en Bakkeknold. Den eneste gamle Bosættelse i Sognet foruden *Volling* er *Refsgårde* nær Sydgrænsen. 1588 blev Navnet skrevet Refshofvit. Af Dyrenavnet Ræv. Rævshoved må antages at være et Samlingsnavn, selv om Brugen af Hoved i

terrænbetegnende Betydning har spillet ind ved Dannelsen. Sognets øvrige Gårdnavne er nye. Der er ingen frede Oldtidsminder her, men der har været 10 nu overpløjede Høje i Området, hvis Jorder er noget højtliggende og bølgeformede. I 1938 blev der fundet en Jordgrav ved Volling By af betydelig arkæologisk Interesse. Den indeholdt 12 *Lerkar* fra Dyssetiden fra o. 5000 År siden. Karrene var forsynede med en egenartet Prydkunst, og Fundet er et usædvanlig rigt Eksempel på Tidens og Landsdelens Gravskik. Jordgraven fra Volling er udførligt og lærerigt skildret af *Knud Thorvildsen* i *Værket: Fra Danmarks Ungtid* (1940), 42—55.

Landevejen fra Holstebro til Glyngøre ligedeler Sognet i Øst- og en Vestdel. Kirken ligger ved Vejens Østside. Kun få Veje har været nødvendige i det lille Sogn med de små Afstande. En Vej fører fra Brøndum over til Landevejen, og fra Volling går en Vej vestpå til Ramming. 1801 havde Sognet 153 indbyggere, 1960: 194 fordelt på 47 Husstande.

Tager man sydøstpå, kommer man hinsides Brøndum ind i *Hvidbjerg Sogn* (1187 ha), hvis regelmæssige Form nærmest er en Trekant med Spidsen mod Nord og Grundlinjen mod Syd indtil Ringkøbing Amt, hvortil Grænseområdet er gamle Enge og Kær. Østgrænsen til Sognet er ligeledes et Naturskel: Krarupmølle Bæk. Kirken ligger centralt, men dog lidt nordlig i Sognet, der gennemskæres af Landevejen fra Skive til Holstebro. Syd for denne Storrute findes kun een Vej midt gennem Sognet. Vejen fører ned til Rønbjerg. Sognets store Sydparti har gennem Tiderne været ubebygget. Der var i 1919 ikke mindre end 136 ha Heder og Lyngbakker i Hvidbjerg Sogn samt 21 ha Tørvemoser. Forleddet i Stednavnet Hvidbjerg er Tillægsordet hvid. Navnet er givet med Henblik på Jordsmonnets Farve eller Bevoksning af Planter med hvide Blomster. Efterleddet betyder

„Bakke“. Navnet er ældre end Middelalderen, det blev 1459 skrevet Hwidbergh. *Bønding* kan måske betyde *Bund* og hentyder til Gårdens lave Beliggenhed ved Rettrup Enge. Engnavnet *Gunderup*, nu Betegnelse på nogle Gårde, har i Forleddet Mandsnavnet Gunni. *Holmgård* har Navn efter Beliggenheden på en Holm, et højere Område i lave Omgivelser. Forleddet i *Lidegaard* betyder „Skråning“.

I Hvidbjerg Sogn er fredet 4 Oldtidshøje, sløjfet og ødelagt er 28 Høje. I det ret store Sogn var i 1801 kun 208 Indbyggere, i 1960: 355, fordelt på 95 Husstande. Hvidbjerg Kirke med sit store hvide Tårn ses langt omkring. Den romanske Døbefont, der er jævngammel med Kirkens ældste Dele, er prydet med Bladornamenter. På Korvæggene er der fundet Spor af Kalkmalerier, på Korbuene to Helgebilleder, forestillende Hertug Knud Lavard og St. Nicolaus. I Våbenhusets Østvæg er indmuret en lille middelalderlig Runesten med Indskriften: „Beder for Bo! — Bo“.

En Sognevej fra Hvidbjerg leder Vandreren nordøstpå ind i *Hem Sogn* (1077 ha), der nærmest er pæreformet og med Stilken mod Syd. Sognet, der har sin Plads mellem Brøndum og Dølby, har sin Hovedbeliggenhed i en stor Vejknode i Områdets Nordøstparti. De mange Veje, der fører til Hem, oplyser umiddelbart om Byens centrale Beliggenhed i Egnen Nordvest for Skive. Alle Sallingveje til Købstaden forenedes i ældre Tider i Hem og løb derfra til Lundbro, hen gennem Skive Lide (Frederiksdal) op til Vesterport og Reberbanen. Hem Sogns gode Jorder er ikke videre højtbeliggende, men noget bakkede. Hem var oprindeligt et Navn, der endte på -um. Dets Forled er Navneordet Høj. Terrænet er her noget højt og bakket (44 m). *Brøndumbæk* er en gammel Bebyggelse ved Grænsen til Brøndum Sogn. *Krårup*, en Landsby mod Syd, har måske i sit Forled det gammeldanske

Navneord *kra*: „Krog, Hjørne“. Det gamle Gårdnavn *Bundgård* har i Forleddet Navneordet *Bonde*. Der er i Hem Sogn blevet sløjfet eller ødelagt 47 Oldtidshøje, der hovedsagelig lå i en Stribe på langs gennem Sognet fra Sydøst til Nordvest. 1801 var her 229 Indbyggere, i 1960: 534, fordelt på 141 Husstande. Hem Jorder blev udstykket 1783⁶).

Nordlig for Hem Sogn findes *Dølby Sogn* (1250 ha), et langagtigt, smalt Område med bugtede Grænser. Sognet har en praktisk Beliggenhed, både Landevejen og Jernbanen fra Skive til Glyngøre passerer det, Jernbanen dog på selve Østgrænsen. Gennem Tiderne har en betydelig Trafik gået gennem Sognet, hvor der er sløjfet eller ødelagt 19 Oldtidshøje. Kirken ligger nogenlunde midt i Området, og 4 Veje fører til dette Gudshus. *Dølby* har nok fået sit Navn i den ældste Middelalder (mellem 800 og 1000), og dets Forled betyder „Fordybnings i Landskabet, liden Dal“. Forleddet i *Tolstrup* er det gammeldanske Mandsnavn *Tholf*; i *Trustrup*: *Thrugot*. Gårdnavnet *Ejskær* (1524 *Astkiar*) er jysk *Ast*, *Æst*: „Bagdel“. Endelsen *Kær* betyder nok her „Sump“. *Øksenvad* har i sit Forled det gammeldanske Ejefald Flertal *Yxna* af Dyrenavnet *Okse*. Efterleddet *Vad* betyder *Vadested*. De nævnte Bebyggelser kan være grundlagt af Folk fra *Dølby*. 1682 var der ialt 29 Gårde og 13 Huse i Sognet, deraf 11 Gårde i Vester- og Øster-Dølby. 1801 havde *Dølby Sogn* 273 Indbyggere, 1960: 361 Beboere fordelt over 86 Husstande. Fra Sognet er overleveret en Landsbylov fra 1763⁷).

Fra *Dølby* er der ikke langt til *Resen Sogn*, der på en Strækning gør Skel til forannævnte Sogn, længere mod Syd til *Skive Landsogn*; Sydgrænsen udgøres af *Skive By*, medens hele Østgrænsen beskylles af *Skive Fjord*. Mod Nord grænser Sognet til *Lyby* (*Nørre Herred*), hvorfra det skilles ved *Hagensmølle Bæk*. *Resen*

Hovedgården Krabbesholm ved Skive ved omkr. 1900, da den havde Mejeriskorsten. Til højre ses en Ende af den store, nu forsvundne Ladegård.

Sogn er et langt smalt Område, nu på 715 ha, tidligere på 834 ha. Vestgrænsen har udfor Resen en vestlig Bue. Kirken ligger midt i Området. Den er fra den romanske Tid, men blev stærkt ombygget i 1590 af Fru Magdalene Banner til Krabbesholm. I Sognet er ødelagt eller sløjfet 46 Oldtidshøje. To ret anselige og velbevarede Høje findes nær Marienlyst. Stednavnet *Resen* er givet med Hensyntagen til høj Beliggenhed (39 m), og det er dannet af Stammen i Udsagnsordet gammeldansk *rísa* „stå op, rejse sig“. Aflydsbeslægtet er Navneordet *ris*: „Forhøjning, højeste Punkt på en Bakke“. Gårnavnet *Røgild* hentyder også til Overfladeforholdene, idet Endelsen *-ild* nok oprindeligt har betydet „Høj“. I *Hagens Mølle* forekommer Mandsnavnet *Hagen*, gammeldansk *Hakun*. *Krabbesholm* har sin Oprindelse fra en Del Gods i Hindborg Herred, som omkring År 1500 ejedes af Karen Stensdatter Gøye. Hun var Enke efter den i 1483 afdøde

Erik Andersen (Banner) til Asdal i Vendsyssel. Senere blev hun gift med Lensmanden på Skivehus Hr. Niels Høeg (død 1524). Godset ved Skive kom til Karen Gøyes Søn, Marsken Erik Banner (død 1554). Navnet Krabbesholm blev givet Gården efter *Iver Krabbe* til Østergård (død 1561), der blev gift med Erik Banners Datter Magdalene (død 1597).

1906 erhvervede Skive Krabbesholms Bygninger og Skov m. m., og i 1907 oprettedes her *Krabbesholm Højskole*. Om den gamle Herregårds Historie er der skrevet meget⁸). I Resen Sogn findes 84 ha Skov, og der er her i Skov og ved Strand meget naturskønne Omgivelser. Gennem Tiderne har der næppe været mere end de to gamle Veje, som stedse findes op gennem Sognet. Den ene Rute går fra Skive til Fursund. Den førte i Oldtiden og senere fra Skive over Krabbesholm Mark til Resen, passerede Røgild og var en Hulvej ved Hagens Møllebæk op mellem Bakkerne ved Ridebanen på Vejen ad Breum til. Den er siden blevet omlagt flere Steder. 1801 var der i Resen Sogn 168 Indbyggere, i 1960: 548 fordelt på 92 Husstande.

I Hindborg Herred er der følgende Annekssogne: Skive Landsogn, Resen, Dølby, Hindborg, Otting, Hvidbjerg og Volling. Kommunernes Opdeling kan føres tilbage til Reformationen 1536. Af økonomiske Grunde annekterede mange større Sogne et mindre Sogn, hvorved Præsten fik 2 (undertiden 3) Kirker at prædike i. Ved Sognekommunernes Oprettelse brugte man de gamle middelalderlige Sognegrænser. Det var ved Oprettelsen Meningen, at de enkelte Sognekommuner skulde slå sig sammen. Det skete, og vi har derfor mange 2- (og 3-) Sognskommuner. Da mange af disse er små, er man nu inde på at føje flere Sognekommuner sammen. I Sverrig har man ved Lov fået 2400 Sognekommuner nedskåret til 800. En sådan Udvikling vil sikkert også blive frem-

Sådan endte Vejen fra Skive i 1885, når den nåede den vilde Hede ved Glyngøre. Under Færgemolen, anlagt 1873, ses den lille Dampfærge „Hjalmar“, og i Horisonten Kysten på Mors. (Efter Tegning i „Illustreret Tidende“ af Maleren Milton Jensen).

met her i Landet. Vi har nu, som tilforn i Salling Nørre Herred, Rødding og Harre Herreder⁹⁾, foretaget en Rundrejse i Hindborg Herred.

Vi har på denne Herredsrejse fået et og andet at vide om forskellige Forhold i dette Herred, og disse meddelte Oplysninger vil sikkert være af Interesse for Folk, der ønsker at vide Besked med Sallings gamle Historie.

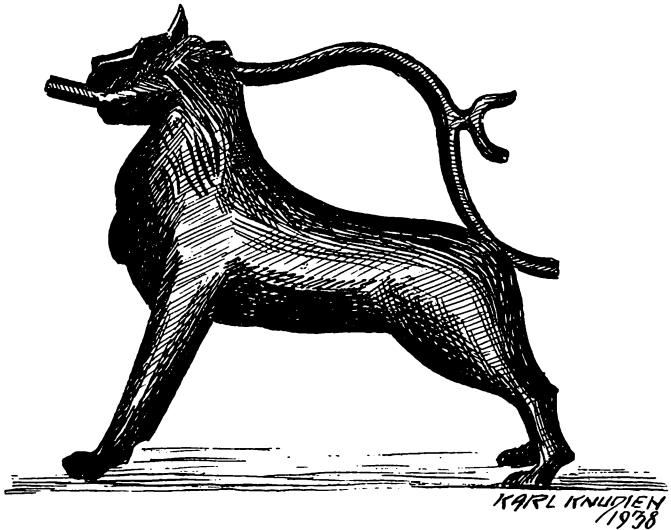
NOTER

- 1) Om Skivehus se Jeppe Aakjær: Af min Hjemstavns Saga (1919), 243—330. Langs Karupaaens Bred (1929), 117—139, 251. Otto L. Sørensens Afhandlinger i Skivebogen 1956, 21—45; 1959, 5—27.
- 2) Om Skive Marklov se min Afhandling i Skivebogen 1934, 51—65, og min Bog: Studier i Vider og Vedtægter I (1937), 82—96. Skives Erhvervsvirksomheder 1958 er anført i Politikens Årbog: „Hvem Hvad Hvor“ 1964, S. 142.
- 3) Hans Knudsen i Jyske Samlinger, 4. Række, III Bind (1917—19), 394. Jeppe Aakjær: Fra Agermuld og Hedesand (1930), 65. Mogens Lebech: Jyllands gamle Retskredse (Jyske Samlinger, 5. Rk., II Bd. (1936), 277—80).

- 4) Om Oddense Sogn se Afhandlinger i Skivebogen 1917, 1918, 1929 (om Skoleforhold).
- 5) Om Brøndum Sogn se Jeppe Aakjær: Fra Agermuld og Hedesand (1930), 7—20.
- 6) Se Ejnar Poulsens Afhandling herom i Skivebogen 1916, 136—40.
- 7) Om Dølby Sogn se min Afhandling i Skivebogen 1958, 39—55.
- 8) Se Jeppe Aakjær: Langs Karupaaens Bred (1929), 208—20. A. D. Dalsgaard: Christen Dalsgaard (Skivebogen 1929).
- 9) Litteratur om Salling, se min Bibliografi i Aar bog for Salling Ungdomsskole 1931, 94—104. Suppleret i et Arbejde fra 1963, udgivet ved A. Thyregaard, Jebjerg.

Stednavnefortolkningerne fra Hindborg Herred er meddelt efter Værket: Viborg Amts Stednavne, udgivet af Stednavneudvalget 1948. Endvidere Traps Danmark, 5. Udgave, Bind VII (1962), 134—148.

Artiklens Forfatter, August F. Schmidt, er født 1899 i Gjesten og Søn af Mejeribestyrer J. B. Schmidt. Var først ved Landbruget, blev Assistent i Dansk Folkemindesamling 1921—26, derefter Lærer ved Galtrup Højskole på Mors 1926—30. Nu historisk Forfatter i Brabrand. Har gentagne Gange haft Artikler i „Skivebogen“, hvilket blot er en ganske lille Del af hans efterhånden enorme Antal Afhandlinger og selvstændige Bøger fra alle Dele af Landet.

Det antike malm-lavatorium i løveform fra Lundø kirke er nu på Nationalmusæet. (Efter tegning af kunsttegner Karl Knudsen, Breum).

Præsteindberetninger

FRA VIBORG STIFT 1771

Ved Erik Hvidtfeldt

(Sluttet)

FJENDS HERRED

Højslev, Dommerby og Lundø sogne

1. Høyslef kald med annekser Dommerbye og Lundø i Fiends herred.

I Høyslef, Dommerbye og Lundø sogne er af hele og halve gårde samt husmænd 100 decimanter. I Høyslef sogn 6 byer, 6 gårde og 248 tdr. hartkorn. Dommerbye sogn 1 by, 4 gårde, 80 tdr. hartkorn. Lundø sogn 1 by, 30 tdr. hartkorn. Høyslef sogn 22 husmænd, familier 86, hoveder 360. Dommerbye sogn husmænd 6, familier 24, hoveder 90. Lundø sogn husmænd 11, familier 27, hove-

der 100. I Høyslef sogn 260, Dommerbye sogn 80 og Lundøe sogn 76 kommunikanter.

2. Til Høyslef sogn og Dommerbye har hr. major Moldrup til Staarupgård jus vocandi. Til Lundøe har kongen jus vocandi.

Staarupgårds ejer kalder så efter anseende to gange, om ikke flere, og kongen tredie gang.

Præsten er kaldet af sal. friherreinde Holck til Staarupgård, men hans formand af kongen. Degnen er kaldet af hr. cancelliråd Lercke til Ørslef Closter.

Ekspektancer vides ingen af.

3. Kaldets indkomster er 283 rdl., kongelige skatter iberegnete.

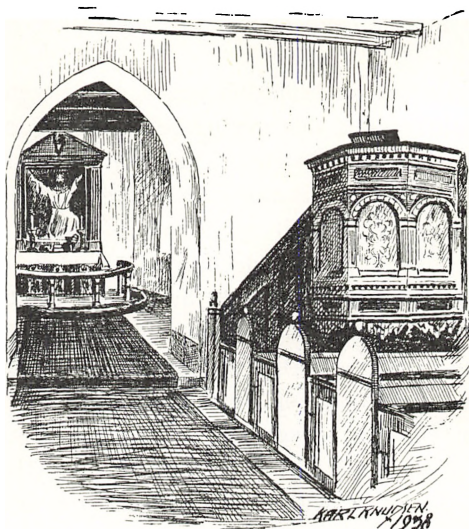
a) Tienden	219 rdl.
b) Anneksgården	6 rdl.
c) De 3 store højtidsobre	50 rdl.
(Andre festofre haves her ikke)	
d) Accidenser, omtrent	8 rdl.
	283 rdl.

Når de kongelige årlige påbud herfra drages, bliver kaldet, som det af cancelliet er angivet, 250 (rdl.).

Til kaldet er givet af sal. Jørgen Scougaard en ødegård, Scougaard nu kaldet, men gavebrevet er ikke i præstens gemme, men måske findes (det) i stiftskisten. I den over gejstlige indkomster indrettede stiftsprotokol tom. 1 pag. 357 siges, at af Staarupgård skal svares til præsten årlig: rug 2 tdr., byg 2 tdr., havre 2 tdr., men ikke i nogle år er indkommet, og herudi udbedes Deres højærværdigheds gunstige bevågenhed.

Ingen beneficier.

4. Høyslef og Dommerbye kirker ejes af hr. major Moldrup til Staarupgård, Lundøe kirke af hr. Jørgensen til Ørslef Closter. Ingen tillagt pro officio.

Prædikestolen i Lundø kirke og alterbilledet, et egenhændigt oliemaleri, skænket og malt af kong Chr. d. 9des dronning Louise. (Efter tegning af kunsttegnen Karl Knudsen, Breum).

Høyslef kirke skal under reparation til foråret, Dommerbye og Lundøe kirker (er) i skikkelig stand.

5. Hr. Escild Jensen, hr. Villum Steenblock, mag. Mouritz, hr. Barthling, Frideric Christian Wilrich, gammel 53 år, tjent næsten 27 år.

6. Efter degnens sigende 50 rdl. Jens Pedersen Thioring, studiosus. Ikke skoleholder før (han) blev degn, men taget kongelig dispensation, og nu skal holde skole for den største del af sognet. (Kaldet) af hr. kancelliråd Lercke, da ejer af Staarupgård. 42 år gammel, degn i 10 år. Har degnebolig i Høyslef, nogenledes i stand, holdes vedlige af degnen efter loven og reskriptet. Til degneboligen er et lille stykke jord, efter anseende som kirkens fortog¹). Omtrent 2 skp. byg (kan sås). Nyder kornet i skæppen efter et reglement af 30. november 1731

udgivet til forrige degn af friherreinde Holck, da ejer af kirken.

7. I Høyslef er en skolestue ved degneboligen for den største del af sognet, den øvrige del af sognet såvel som annekserne har omløbende skoleholdere. Skolestuen i Høyslef er bygget af patronen og holdes vedlige af Staarupgårds ejere. I Høyslef sogn holder degnen skole for den største del af sognet, de omgående er nu én nu en anden. Degnen er studiosus, 42 år og har tjent i 10 år. (Han får) lysepengene, 5 sletdaler, af kirken, efter skole-reglementet indrettet efter stiftamtmandens og biskoppens ordre til provsten og herredsfogden.

8. Ingen enke og enkebolig. Af kaldet er givet før: rug 9 tdr., byg 4 tdr., af offeret 8 rdl., æg $3\frac{1}{2}$ ol, oste 4 lispund, af kvægtienden 1 rdl. ved lovlig omgang af provsten og assessorer.

9. Intet.

10. Foruden præstegården i Høyslef er en anneksgård i Dommerbye, hartkorn 5 tdr. 7 skp. Til præstegården kan sås omtrent: rug 15 a 16 tdr., byg 6 tdr., havre 11 tdr., men afgrøderne ulige. Intet (inventarium).

11. ...

12. Intet vides her at være forbigået.

Høyslef præstegård den 15. oktober 1771.

F. C. Wilrich.

Ørslevkloster sogn

1. Kaldet Ørslev-Kloster har sit navn af herregården, som ligger i sognet, og er beliggende i Fiends herred. Decimanter større og mindre er i alt 53. Byerne i dette sogn er 4, nemlig: Hejelschou, Bøstrup, Lund og Hald, tilligemed en enlig gård, tidligere kaldet Løygård, men nu Lerchenborg — siden den fik hr. cancelliråd Lerche til ejer.

Inden reformationen udgjorde kirken den nordre fløj af Ørslevkloster, som ses på billedet fra sydsiden. I koret et epitafium og en ligsten over fribytteren Mogens Heinesen, henrettet 1589. (Efter tegning af Kr. Bjerregård).

Det hele sogns kontribuerende er 233 tdr. hartkorn. Fæstehuse er 27, som til dels beboes af enlige, til dels af gifte personer. Familierne kan altså beregnes til 70 foruden en del inderster, der ikke kan bestemmes til noget bestemt tal, siden de ofte flytter fra sogn til sogn. Og når så hovederne, store og små, sammenlægges, kan hovedsummen omtrent beløbe sig til 450. Kommunikanternes tal er 300, få mere og mindre, ligesom de nu flytter af eller i sognet.

2. Til Ørslev Klosters kald har for nærværende tid kongen jus vocandi, siden Ørslev-Klosters nuværende ejer Hans Hendrich Jørgensen hverken har adelskab eller karakter. Den nuværende præst er kaldet af salig hr. kammerherre Frideric de Berregård, daværende ekstraordinær envoyé²⁾ ved det kur-Sachsiske hof. Peder Børsting, som nu er degn ved samme kald, er kaldet af kancelliråd Jacob Lerche.

Til præstekaldet til sin tid at nyde er af bemeldte kancelliråd Lerche givet ekspektance til en mig ubekendt person fra Thye, hvis navn skal være Winding.

3. Tienden af Ørslev-Kloster sogn har jeg siden min

ankomst efter bøndernes lejlighed oppebåret dels i penge, dels i kærven, og efter gjort beregning kan alting det ene år med det andet blive således:

Sognets korntiende	120 rdl.
Offeret på de 3 højtider	48 rdl.
Accidenser	10 rdl.
Nannester	14 rdl.
Kvægtiende	8 rdl.

Summa ... 200 rdl.

Når nu derfra drages de stående årlige ekspenser, kongelige skatter og deslige kan der være 150 rdl. beholden at leve af. Kaldet har vel i de første åringer af min ankomst været anselig bedre, men formedelst indløbne konjunkturer og den vedvarende ekstraskat, der idelig svækker bøndernes kræfter, at de bliver fattigere og fattigere, sker det, at afkortninger falder gerne på præsten. — Gud alene ved, om man kan håbe på bedre tider, sker det, kan kaldet også blive af bedre indkomster.

Legatum, tillæg eller noget beneficium finder man ikke her — ej heller er her kapellan i kaldet.

4. Ørslev-Kloster kirke ejes af hr. Hans Hendrich Jørgensen, som har antaget sig dens forrige brøstfældighed og sat den i en ypperlig stand.

5. I Ørslev-Kloster kirke er der ej, som mange andre steder, nogen tavle, som udviser series pastorum siden reformationen. Det eneste herom findes nu i kirkebogen: 1) hr. Niels Lundsgård, 2) hr. Søren Bering, 3) hr. Niels Rostrup, 4) hr. Christoffer Busch, som er forflyttet til Biørnsholm, Strandbye og Malle menigheder og endnu lever, 5) den nuværende præst, Dines Hiersing, 68 år gammel, har været præst her i 15½ år, var tilforn præst i Ribe stift i 20 år.

6. Degnen til Ørslev-Kloster kan årlig, når det på det allerhøjeste beregnes, have med skoleløn og alt 49 rdl.

Den nuværende er Peder Børsting, som ikke er studiosus. Har i 7 år været offentlig skoleholder, 2 år i Resen, Wiborg stift og Fiends herred, 5 år i Hammerum herred, Sinding sogn, Ribe stift, alt førend han her blev kaldet til degn.

Samme holder endnu skole for Ørslev-Kloster sogn, dels ved sig selv i den østre del af sognet, dels ved en omgående skolemester i den vestre, og er af alder 29 år. Blev af hr. kancelliråd Lerche kaldet til degn anno 1767. Degneboligen, som han selv holder vedlige, er i forsvarlig stand. Til degneboligen er lidt jord, dog ikke lige i alle indtægter. Når han sår mest, kan det beløbe sig til udsæd 4 a 5 skp. byg, 1 td. rug, 2 a 3 skp. havre. Han nyder sit degnekorn efter praksis i skæppen, ligesom han også i skæppekorn nyder sin skoleløn.

7. I sognet er et eneste skolehus, som er beliggende i Hejelschou by og bygget af daværende ejerinde sal. fru oberstløjtnantinde Berregård. Hun er den, der med kongelig tilladelse og sal. hr. biskop Trelunds approbation har stiftet skolevæsenet i sognet, således at degnene forsyner det hele sogn med børnenes undervisning. Men da Hald by er således beliggende, at børnene om vinteren ikke uden stor fare og livets forlis kan møde i Hejelschou, må degnen holde en omgående skoleholder for denne by, som består af 21 gårde. Denne er for nærværende tid degnens broder Jens Børsting. Til skoleløn er degnen tillagt 1 skp. rug af hver gård i sognet, endnu 2 tdr. rug af Ørslev-Kloster hovedgård, som ialt beløber sig til 8 tdr. rug og 1 læs hedetørv af hver gård. Desuden nyder han også 3 rdl. 2 mk. kirkelyspenge, hvilket alt er indberegnet under no. 6, som foran anført.

8. I Ørslev-Klosters kald er nu ingen enke, ejheller nogen enkebolig. Men hvad pensionen til de enker, som herefter kan blive i kaldet, angår, da findes i justitsprotokollen ved hr. Christopher Busch's antrædelse her til kal-

det den af sal. hr. provst Bartzling med sine assessoribus³⁾ således ansat, at af kaldet til den daværende enke såvel som de i tiden efterfølgende, skal og bør svares:

Rug af tiende og kage 6 tdr.

Byg for havre tillige 5 tdr.

Penge af de 3 højtidssofre 6 rdl.

Af oste 3 lispund.

Af påske æg 6 snese.

Af kvægtiende 2 lam og 1 mk. penge.

Såvidt indeholder justitsprotokollen den sag angående.

9. Stiftelser eller donationer til fattige eller anden gudelig brug er her aldeles ingen. Det sædvanlige fattiges væsen holdes i rigtig orden.

10. Til Ørslev-Klosters kald er ingen anneksgård, ejheller ved præstegården nogen inventarium. Præstegården er for nuværende tid bortforpagtet, men ellers er dens hartkorn 6 tdr. 4 skp. og sædvanlig såes dertil rug 15 tdr., byg 8 tdr., havre 14 tdr.

11. ...

12. Da alle ting hel nøje er observeret, ses ikke for nærværende tid noget videre at erindre.

Hejelschou den 24. oktober 1771. *Dines Heirsing.*

Rigtigt udtog af Fiends herreds liber daticus⁴⁾.

test. *Bagge Friis.*

Ørum, Borris og Gammelstrup sogne

1. Ørum præstekald med annekserne Gammelstrup og Borrits er beliggende i Fiends herred. Decimanter i disse 3 sogne er 50. Ørum sogn består af 2 byer, som er Søndre-Ørum og Nørre-Ørum. Derudi er hartkornet 74 tdr. 2 skp. 2 fjk.

Gammelstrup sogn består af 2 byer, som er Gammelstrup og Fuusager, derudi er hartkornet 56 tdr. 6 skp. 2 fjk.

Borrits sogn består af 1 by, som er Sparkiær, derudi er hartkornet 35 tdr. 7 skp.

I Ørum sogn er husmændene 5, familierne 28, hovederne omtrent 140. Kommunikanternes tal 96. I Gammelstrup sogn er husmændene 11, familierne 26, hovederne omtrent 129. Kommunikanternes tal 92. I Borrits sogn er husmændene 2, familierne 12, hovederne omtrent 64. Kommunikanternes tal 43.

2. Til Ørum, Gammelstrup og Borrits kirker har kongen jus vocandi og har kaldet nuværende præst og degn. Til kaldet er ingen ekspektance givet.

3. Ørum præstekalds indkomster er 130 rdl.

a) Tiendernes hartkorn (anneksgårdene fradraget) er 152 tdr.	62 rdl.
b) Anneksgårdenes hartkorn i Gammelstrup og Borrits sogne er 15 tdr.	19 rdl.
c) Ofrene på de 3 store højtider (andet offer fås ikke) a 13 rdl.	39 rdl.
d) Accidensernes beløb imellem år og dag er ...	10 rdl.

I alt ... 130 rdl.

Når ekspenser, kongelige skatter med videre fradrages, bliver kaldets indkomster efter forhen indkomstangivelse 110 rdl.

Legatum, tillæg eller beneficium er der ikke ved kaldet, ej heller nogen kapellan.

4. Ørum og Gammelstrup kirker ejer hr. Jørgensen på Ørslev-Kloster, men Borrits kirke ejer hr. assessor Friis på Lundgård. Disse holder bemeldte kirker forsvarlig vedlige.

5. Series pastorum i kaldet, såvidt vides, er følgende: hr. Christen Bruun, som døde 1702, hr. Jon Steen, som døde 1727, hr. Peder Breum, som døde 1730, hr. Jens Hørbye, som blev forflyttet til Kobberup 1761.

Den nuværende sognepræst hedder Poul Amtrup, er

40 år gammel, har tjent som sognepræst i $10\frac{1}{4}$ år og som kapellan pro persona⁵⁾ i Kobberup i 3 år.

6. Degnekaldets indkomster kan rettelig ikke anses for mere end 35 rdl. Den nuværende degn hedder Andreas Hoffman, er ikke studiosus, har på adskillige steder holdt skole, førend han blev degn og holder endnu skole i Ørum sogn. Han er 38 år gammel og har været degn i $7\frac{1}{2}$ år, blev kaldet af salig hr. biskop Wøldicke anno 1764.

Han har en degnebolig, men samme er i mådelig stand, da han formedelst fattigdom ej formår at vedligeholde den, hvortil han synes at være pligtig, såsom den i begyndelsen skal være bygget til degnen her til stedet i de ældre og bedre tider. Til degneboligen er ingen jord, men degnen nyder sin kornafgift i skæppen.

7. Skolehus er der ikke i annekserne Gammelstrup og Borrits, men i hovedsognet Ørum, hvilket er bygget af salig fru Berregård, som den tid ejede Ørslev-Kloster og Strandet. Bemeldte gårdes ejere holder endnu samme skikkelig vedlige. Skoleholderen er degnen, som ovenfor meldt er. Han nyder i indkomst derfor lysepenge, som er 3 rdl. 2 mk.

8. Enke og enkebolig er her ikke, men pensionen af kaldet har tilforn efter provstens ansættelse ved lovlig omgang været 5 tdr. 7 skp. rug, 1 td. byg, 2 rdl. til hver af de 3 store højtider, for kage 4 skp. rug, 2 ol æg, 2 lispund ost, af kvægtiende 1 lam in natura og 1 mk. 8 sk. i penge.

9. Til fattige og gudelig brug er ingen slags stiftelse, legatum, donation eller deslige i kaldet. Hvad de almindelige fattiges anstalter er angående, da er samme nok i drift, men dog, formedelst beboernes slette vilkår, meget forandret.

10. Foruden præstegården er der 2 anneksgårde, nemlig i Gammelstrup og Borrits, hvis hartkorn forhen er anført. Præstegårdens udsæd er 16 tdr. rug, 6 tdr. byg

og 5 tdr. havre. Afgrøder derefter er, efter årenes beskaffenhed, meget ulige. Ved præstegården er intet inventarium.

11. ...

12. Intet.

Ørum præstegård den 21. oktober 1771.

P. Amtrup.

Tårup og Kvols sogne

Thaarup præstekald med anneksed Qvols er beliggende i Fiends herred. Decimanter i sognene er af halve og hele gårdes beboere 44, husmænd 19. Hartkornets beløb i Thaarup sogn, hvortil hører 3 byer: Borup, Qvosted og Knud, er 78 tdr. Kvols sogn, hvorudi er alene Qvols by, har hartkorn 42 tdr. Alt i begge sogne: 120 tdr. Antallet i bemeldte Thaarup sogn på husmænd er 13, familier 48 og hoveder omtrent 190. I Qvols sogn husmænd 10, familier 23 og hoveder omtrent 100. Kommunikanternes tal i begge sogne er 220.

2. Thaarup og Qvols kirker har høj- og velbårne hr. kammerherre Christian Sehested Juel, pro tempore envoyé⁶⁾ i Spanien, som ephorus⁷⁾ for Thaarupgårds stiftelse ene jus vocandi til. Nuværende præst og degn er begge kaldede af salig hr. generalløjtnant Ove Juel til Raunholt og Nisleffgård i Fyn. På præste- eller degnekald er ingen espektance bortgivet.

3. Thaarup præstekalds indkomster er 125 rdl.

1) Tienden af 115 tdr. hartkorn (anneksgården her fradraget)	57 rdl. 3 mk.
2) Tienden af anneksgårdens hartkorn 4 tdr. 7 skp. 3 fjk. 1 alb.	7 rdl. 3 mk.
3) Offer til de 3 store højtider (andre fås her ikke) a 12 rdl.	36 rdl.
4) Accidenser	8 rdl.

- 5) Af Thaarupgårds stiftelse nyder præsten her i kaldet årlig 4 tdr. rug for tilsyn med hospitalet i Qvols og begravelsen i Thaarup kirke. Ligeledes 4 tdr. rug årlig for anneksgården — a 2 rdl. 16 rdl.

Er 125 rdl.

Ekspenser samt kongelige skatter og påbud fradragne bliver 105 rdl., som kaldet forhen er angivet for.

Til kaldet er ingen kapellan.

4. Thaarup og Qvols kirker tilhører Thaarupgårds stiftelse, er ikke tillagt nogen pro officio og holdes skikkelig vedlige.

5. Series pastorum, såvidt vides, er følgende:

Hr. Jens Villadsen, var præst her i kaldet 1689.

Hr. Anders Ølbye.

Hr. Niels Haar.

Hr. Jens Aagaard.

Hr. Peitter Nørholm.

Hr. Thøger Uttermøhlen.

Nuværende præst Jørgen Grøn, 39 år gammel, har tjent i 10 år.

6. Degnekaldets indkomster angives af degnen for 40 sletdaler. Nuværende degn Jørgen Christensen er ikke student. Har i nogle år før han blev degn, været sin far til hjælp med skoleembedet, men ellers ikke været skoleholder. Siden han blev degn forretter han skoleembedet i Thaarup sogn. Bemeldte Jørgen Christensen er kaldet af salig generalløjtnant Ove Juel til Raunholt i Fyn, er 53 år gammel, og har tjent i 23 år. Hvad degnebolig angår, da er indhuset, som degnen bebor, en degnebolig, som er vel i stand og af degnen holdes vedlige. Til degneboligen er aldeles ingen jord. De 2 udhuse som ligger ved degneboligen er 2 fæstehuse, hvortil degnen har af

stiftelsen 4 skp. hartkorn i fæste. Degnen nyder sin kornafgift på skæppen.

7. I Thaarup sogn er et skolehus næst ved degneboligen, men i Qvols sogn er ikke noget. Bemeldte skolehus har Thaarupgårds stiftelse ladet bygge, som også holder det vedlige. I Thaarup sogn forretter degnen skoleembedet, men i Qvols sogn forsyner degnen, imod at han oppebærer lysepengene, skoletjenesten med en anden. I de 3 sidste år har en skikkelig husmand fra Qvols ved navn Jonas Nielsen forrettet skoleembedet, hvorfor degnen har betalt ham årlig 2 rdl.

8. Ved kaldet er ingen enkebolig, ejheller på nærværende tid nogen enke. Den pension, som til sidste enke i kaldet blev svaret, var efter mindelig forening 16 rdl. 2 mk., eller om daværende enke, mad. Uttermøhlen, skulle finde sig bedre tjent med korn, 4 tdr. rug a 1 rdl. 4 mk., 2 tdr. byg a 1 rdl. 1 mk. og 7 rdl. 3 mk. i penge.

9. I Thaarupgård, som er en stiftelse, oprettet af salig fru Anna Catharina Friis den 21. januar 1698 for 6 fattige frøkner af hendes salig mands hr. Tønne Juels næste slægt og pårørende. De 4 af dem, som nu er pensionister, nyder hver årlig 60 rdl. De 2 andre hver 30 rdl. Pensionisterne opholder sig uden for stiftelsen.

2. I Qvols et hospital for 4 fattige lemmer, hvoraf enhver nyder månedlig 1 rdl. 8 sk. i penge og 1 skp. rug.

De almindelige fattiges anstalter er i god orden. Thaarupgårds stiftelse giver årlig til distribution blandt sognenes fattige 5 rdl. 1 mk. 9 sk. Gavebrevet angående Qvols hospital gemmes ved præstegården, men ikke hvad Thaarupgårds stiftelse angår.

10. Foruden præstegården er en anneksgård i Qvols af hartkorn 4 tdr. 1 skp. 3 fjk. 1 alb. Præstegårdens udsæd kan være år for anden 15 a 16 tdr. rug, 5 tdr. byg, 5 a 6 tdr. havre. Indavlingen derefter er efter årenes frugtbarhed ulige. Ved gården er ingen inventarium.

11. ...

Til kaldet hører og følger præst efter anden:

1) Hofmans fundationer 3. tome.

2) Salig fru Anna Catharina Friis's fundats af dato 4. september 1698 på et hospital i Qvols for 4 fattige lemmer.

3) En kongelig konfirmeret opmålingsforretning af dato 18. november 1768 på de af præstegårdens jorder, som lå i fællesskab med beboerne af Knud by, men imod andet af bemeldte beboeres jord blev udbyttede derfra. Samt en lovlig synsforretning over samme opmåling af 3. oktober 1769.

12. Vides ikke noget mere at anføre.

Dalsgaard præstegård den 21. oktober 1771.

Jørgen Grøn.

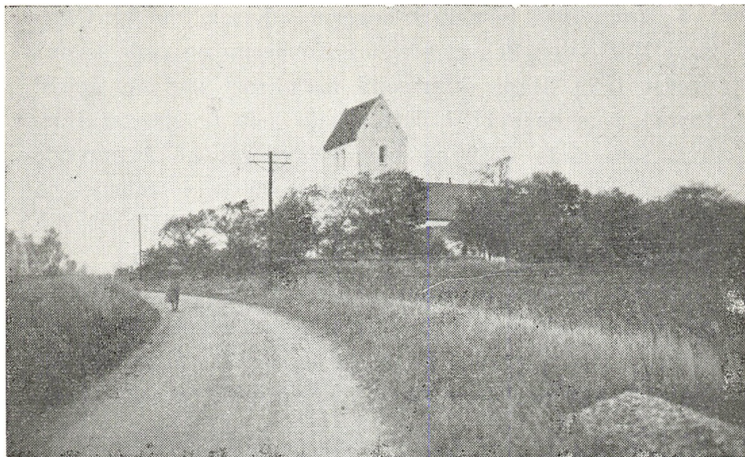
Kobberup og Feldingbjerg sogne

1. Præstekaldet hedder Kobberup, beliggende i Fiends herred. Til kaldet hører 55 decimanter. Sognet Kobberup består af 3 byer, nemlig Sødebye, Kobberup og Tastum, 3 torper⁸⁾, Røgind, Aystrup og Kardyb, og 1 enligt sted Gamskier, af hartkorn 145 tdr. 2 skp. 1 fjk. og 2 alb.

Sognet Fellingberg består af 4 små byer, nemlig Troelstrup, Schalmstrup, Nørre- og Sønder Fellingberg og 1 enligt sted, kaldet Stoholm. Dets hartkorn er 90 tdr. 5 skp. 1 fjk.

Husmænd i begge sogne 22, familier og hoveder omtrent 309. Kommunikanter 204.

2. Kongen har for nærværende tid jus vocandi til begge kirker og har reserveret sig dertil jus in perpetuum⁹⁾. Nuværende præst er kaldet af kongen og degnen af salig biskop Trelund. På præstekaldet er ingen ekspektance udgivet, men på degnekaldet er af sal. biskop Wøldike udgivet ekspektance til nuværende degns søn Just Brøn-

Den højtliggende Sct. Mikkelkirke i Kobberup, forhen et sømærke for sejladsen i Skive fjord.

dum, som i følge det ham meddelte kaldsbrev er sin fader i embedet adjungeret og skal omsider succedere.

3. Præstekaldets indkomster, det ene år med det andet, kan, såvidt jeg indser i den tid jeg har været præst, beløbe sig til 227 rdl. årlig, under hvilken sum beregnes a) Korn- og kvægtiendens årlige beløb ungefærlig 180 rdl. b) De 3 højtids ofre (thi af michaelis- eller allehelgens ofre vides her i sognene intet af) hvert højtidsoffer beregnet til 11 rdl.: ialt 33 rdl. c) Accidensernes ungefærlige beløb 14 rdl. — hvilket sammentagen udgør foranførte sum 227 rdl.

Ved kaldet hæfter ikke mensal- eller beneficeret gods, intet legatum, tillæg eller beneficium, og der er ingen kapellan i kaldet.

4. Kobberup kirke ejes af hr. Jørgensen til Ørslev Closter, Fellingberg kirke ejes af Jacob Brøndum, som er degn til begge kirker. Bemeldte kirker holdes af ejerne i forsvarlig stand.

5. Anno 1687, som kirkebøgerne udviser, var hr. Christen Mortensen Scheel præst i Kobberup og døde (som) provst 1729. Hans eftermand i embedet var hr. Johan Bruun, som døde 1761. Efter ham kom hr. provst Hørbye, som døde 1769 og blev succederet af nuværende sognepræst Ludvig Munch, gammel 39 år, i embedet på 8. år, nemlig: residerende kapellan ved domkirken i Wi-borg på 5. år og sognepræst i Kobberup på 3. år.

Det er al den tilforladelige oplysning, jeg kan give om series pastorum i Kobberup kald. Ellers siges der, at hr. Christen Scheel havde en datter af sal. hr. Peder Berring, som skal have været bemeldte hr. provst Scheels formand.

6. Degnekaldets indkomster, visse og uvisse, kan årligt beregnes til 36 rdl. for hvilken sum det ifølge kammerkollegiets ordre af 25. juni 1768 blev ansat og takseret af sal. biskop Wøldike.

Degnens navn er Jacob Brøndum, ej studiosus, har været skoleholder og degn i 40 år og er endnu. Kaldet af sal. biskop Trelund 1731. 61 år gammel. Har degnebolig i Søbye, som er i nogenlunde god stand, og holdes vedlige af ham selv ifølge lovens 2. bog 15. kapitel 9. art. Til degneboligen er ingen sædejord. Degnen har aldrig nydt degnetrave, men alene en lille kornafgift i skæppen, nemlig 1 skp. rug af en gård på 4 a 5 tdr. hartkorn, og altså ej den tredie (part) af det, som efter loven tilkommer ham.

Grunden hvorfor degnen her med flere på andre steder ej nyder deres degnetrave, ejheller den del i skæppen, som loven foreskriver og tillader, kan jeg ej fastsætte med nogen vished. Dog synes det rimeligt og troligt, at de ældre tiders omløbende degne dertil har været årsag, hvilke, for at undgå den ulejlighed og besværing at tage deres degnetrave på ageren, såsom de havde på den tid ingen degneboliger, hvor de kunne forvare kornet,

har akkorderet den først bønderne, imod at nyde det korn, som kunne være, i kærven. Siden, da bønderne havde på den måde fået fri hænder over degnens tiende og kunne gøre sig dem så nyttige, som dem bedst syntes, har de ventelig taget den ønskelige lejlighed i agt og tid efter anden afkortet den del, de skulle levere degnen på skæppen, så at degnen måske til slutning allerhelst, om grøden har været mådelig, har fået mindre end nuværende degne, hvilket har givet anledning, at degnene på ny har akkorderet med bønderne om en vis årlig afgift som ventelig er den, som degnene nyder nu og må nøjes med.

7. I begge sogne er alene eet skolehus beliggende i Søebye, som består af 3 fag og er bygget til degneboligen. Bemeldte skolehus er bygget og bekostet af lodsejerne, som siden tog refusion af bønderne i Kobberup, Søbye, Røgind, Gamskier og Aystrup, hvis ungdom søger skolen, og holdes og skal holdes vedlige af lodsejerne. Degnen, som ovenmeldt er, holder selv skole og nyder til skoleløn lysepengene af Kobberup kirke, som er 3 rdl. 2 mk., samt 1 rdl. 2 mk. af skolens distriktsbeboere.

Den øvrige del af Kobberup sogn, nemlig Tastum by og Kardyb, forsynes med en omgående skolemester som nyder kosten hos bønderne i bemeldte byer og nyder til skoleløn 3 rdl. 2 mk. som repareres hele sognets bønder. Skoleholderen er ustuderet, 44 år gammel og har tjent i 10 år.

I Fellingberg sogn er ligeledes en omgående skolemester, som læser for hele sognets ungdom alternative efter præstens inddeling, nyder kosten hos bønderne, enten de har børn eller ikke og får til løn lysepengene af Fellingberg kirke — 3 rdl. 2 mk.

Den indretning, som er her i sognene i henseende til skoleholdet og skolevæsenet, grunder sig på en forretning og samling, som efter stiftamtmand Gyldencrones

og sal. biskop Wøldikes ordre og foranstaltning ifølge forordningen om skolevæsenet af dato 29. april 1740, blev foretaget og holdt af herredsprovsten Barthling tillige med amtmanden, herredspræsten (!) og en del proprietærer i Stoholm, Fellingberg sogn, 1740 den 21. juli, hvor foranførte indretning i henseende til skoleholdet i Kobberup og Fellingberg sogne blev besluttet og straks derpå approberet af stiftamtmanden og biskoppen.

8. For nærværende tid er ingen enke i kaldet. Ingen enkebolig. Den sidste enke havde i pension af kaldet 10 tdr. rug, 2 tdr. byg, 2 lispund ost og 3 rdl. i penge, hvilken pension blev ved mindelig forening enken akkorderet af min formand, provst Hørbye.

9. Foruden de almindelige anstalter de fattige angående vides ikke af nogen slags stiftelser, legatum, donation eller deslige.

Det første er i nogenlunde orden og drift, og kunne blive bedre, om sognene ej var bebyrdede med så mange omløbende stoddere, som tager brødet fra sognets fattige.

10. Til kaldet er en anneksgård, hvis hartkorn er 4 tdr. 3 skp. 2 fjk. 2 alb. Af anneksgården svares årlig til præsten 6 tdr. rug, 2 tdr. byg og 1½ lispund smør.

Til præstegården kan årlig avles, det ene år med det andet, 100 tdr. korn.

Inventarium er ikke ved præstegården.

11. ...

12. Videre end det allerede anførte ved jeg ikke noget, som kunne fortjene at erindres.

Kobberup præstegård den 18. oktober 1771.

L. Munch.

Daugbjerg, Mønsted og Smollerup sogne

1. Mit allernådigst anfortroede præstekald hedder Daugberg, ligger i Fiends herred, består af 89 decimenter, af 3 sogne: Daugberg, Mønsted og Smollerup, af

hvilke Daugberg sogn har 2 byer, 7 enlige gårde og 129 tdr. hartkorn, Mønsted sogn 1 by, 11 enlige gårde og 120 tdr. hartkorn, Smollerup sogn 3 byer, 1 eneste gård og 109 tdr. hartkorn. De 3 sogne sammenlagt består af 136 familier, 45 husmænd eller -koner, omtrent 660 hoveder og 400 kommunikanter.

2. Til alle 3 kirker har Hans kongelige Majestæt jus vocandi hver anden gang på velædle sr. Agerholms vegne, som er uprivilegerede, og hr. assessor Friis på Lundgård hver anden gang. Jeg, som pro tempore er præst ved kaldet, er voteret dertil af min moder, Johanne Kirstine Pandrup, salig kancelliassessor Christen Friis's enke, som da ejede Lundgård. Den nuværende degn derimod er kaldet på Hans kongelige Majestæts vegne af salig hr. biskop Wøldike.

På præstekaldet er ej udgivet ekspektancebrev til nogen, men på degnekaldet er udgivet ekspektancebrev af hr. assessor Friis på Lundgård til en person fra Wiborg ved navn David Andersen Havn, som i nogle år og endnu hver vinter holder skole for Mønsted sogns ungdom.

3. Præstekaldets indkomster det ene år beregnet med det andet kan omtrent beløbe sig til 350 rdl., og det således: a) Tiendernes ungefærlige beløb er 220 rdl. b) Mensal- eller beneficeret gods gives her ikke. c) Højtids-ofre a 24 rdl. — anden festoffer gives her ikke. d) Accidenser, ost og kvægtiende iberegnet, kan omtrent være 70 a 80 rdl. Æg, kage eller anden småredsel, som brugeligt er på andre steder, gives her intet af, ejheller noget vederlag derfor. e) Til kaldet er ingen a parte legatum, tillæg eller beneficium i nogen måde. Ved kaldet er ingen kapellan.

4. Alle 3 kirker ejes halvdelen af hr. assessor Friis på Lundgård og halvdelen af sr. Agerholm på Rosborggård. I henseende til bygningerne er de alle forsvarlige vedligeholdte.

5. Series pastorum ved dette kald, såvidt vides, er fra reformationen af og til nærværende tid følgende: 1) hr. Michel Samsing, 2) hr. Ole Baunde, 3) hr. Morten Andersen Brasen, 4) hr. Brasen, fornavnet vides ej, 5) hr. Jacob Eising, 6) hr. Ole Brasen Andersen, 7) hr. Anders Graae, 8) hr. Friederich Busch, 9) hr. Peter Busch, 10) nuværende præst, hedder Bagge Friis, næsten 33 år gammel og har nu tjent i 9 år.

6. Degnekaldets indkomster kan omtrent årlig beregnes til 45 rdl. Nuværende degn hedder Peder Jacobsen, er ustuderet, har været skoleholder førend han blev degn i 4 a 5 år, men siden ej holdt ejheller endnu holder skole.

Han er kaldet af salig hr. biskop Wøldike, er 63 år gammel og har været degn på 20. år. Han har ingen degnebolig, men har tilforn haft en gård i fæste af Hald gods og sidder endnu i et hus på samme gods. Han nyder ingen degnetrave efter loven, men i dets sted 1 skp. rug af hver decimant, til hvilken afgifts brug ej vides anden grund end at hans formænd således har nydt før ham.

7. Skolehus findes her ingen af i nogen af sognene. Hvem der er skoleholder kan ikke bestemmes, thi et år må man have en bondekarl dertil, et andet år en anden, hvem man kan få. Efter et for dette herred approberet skolereglement, som vel findes hos provsten, skal i disse 3 sogne være 5 omløbende skoleholdere, som skal holde skole om vinteren fra alle helgensdag til Sct. Peders dag. Disse nyder derfor deres kost hos bønderne, og hvor de nyder kosten, der har de også ungdommen samlet. Derforuden nyder de i løn lysepengene, som gives af kirkeejerne, 5 sletdaler af hver kirke, samt af de formuende bønder 2 a 4 sk. til såkaldt introduktionspenge¹⁰⁾ af hvert barn. Dette er al den løn, de nyder, hvorfor man og i henseende til lønnens, kostens og logementets ringhed må lade sig nøje med hvem man kan få, og som oftest

uduelige subjekter, til dette i sig selv meget vigtige embede. Tiden er også såre knap, der holdes skole i, stederne så langt fra hinanden beliggende, at børnene den meste tid formedelst vinterens hårdhed afholdes fra at komme til skoleholderen, og når de alligevel kommer, så er bondens stue de fleste steder ej egnet til skole. Bonden med sin familie har der adskillige forretninger foruden meget andet, som gør, at skolevæsenet her er kun på mådelig fod, så der vist i denne magtpåliggende sag måtte ønskes forandring og forbedring.

8. Her i kaldet er en enke, Johanne Marie Bytzow, salig hr. Peter Buschs's, som nyder af mig årlig i pension 6 tdr. rug, 6 tdr. byg, 22 rdl. penge og hver vinter 1 ko fodret, hvilket således i mindelighed er blevet afgjort mellem os ved min ankomst til kaldet i provstens og 2 præsters overværelse.

9. Her i kaldet ved jeg ingen slags stiftelse, legatum, donation eller noget sligt til fattige eller anden gudelig brug, altså heller ingen gavebreve desangående. Hvad de almindelige fattiges anstalter angår, da gives årlig 4 sk. af hver hel gård til herredskassen, og til sognenes fattige gives alene en hel eller halv skp. rug af hver gård, ligesom de fattiges antal er til, dog ej tilstrækkelig underholdning for dem, hvilket lidet endda efter mange persuasioner¹¹⁾ og med møje fås hos en del.

10. Foruden præstegården er her til kaldet 2 anneksgårde for hvert anneksogn, hver på ungefær 5 tdr. 4 skp. hartkorn, hvortil en anden ejer herligheden. Præstegårdens avling er af såre liden importance¹²⁾, så at dersom kalkbrænderiet, som ligger til præstegården, undtages, kan avlingen i og for sig selv ingenlunde stoppe de derpå gående omkostninger.

Ved præstegården er heller intet inventarium.

11. ...

12. Foruden foranførte findes her intet værd at re-markere¹³).

Daugberg præstegård den 31. oktober 1771.

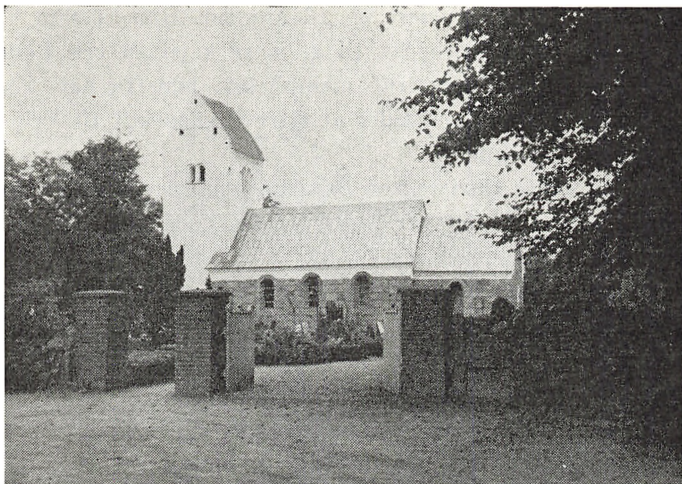
Bagge Friis.

Vridsted og Fly sogne

1. Dette kald hedder Vridsted og Fly sogne, hvilke begge sogne er beliggende i Fiends herred. Decimantene, som dertil hører, er tilsammen 52. Byerne i Vridsted sogn er 3, i Fly sogn 2. Hartkornet i Vridsted sogn er 84 tdr., i Fly sogn, når anneksgårdens hartkorn, hvoraf svares tredobbelt tiende til præsten, iberegnes tredobbelt, 168 tdr. Husmænd i begge sogne 22, familier og hoveder omtrent 150. Kommunikanternes tal 250.

2. Til begge kirker har velædle og velbyrdige hr. assessor Peder Friis til Lundgård alene jus vocandi. Den nuværende sognepræst har hans fader, velædle og velbyrdige nu salige hr. assessor Christen Friis til Lundgård kaldet; degnen hans efterlevende frue, Johanne Kierstine Pandrup. Hverken på præstekaldet eller degnekaldet er givet nogen ekspektance.

3. Vridsted kalds indkomster er, det ene år regnet med det andet, 200 rdl., hvilke når årlige stående udgifter, som svares af kaldet, nemlig enkepension, familie- og folkeskat, studieskat, præstegæsteri¹⁴) etc. er fra draget, bliver det højeste 160 rdl., deri: a) Tiendernes ungefærlige beløb årlig 136 rdl. b) Mensal- eller beneficeret gods findes ikke til dette kald. c) Offeret på de tre store højtider er omtrent 16 rdl. til hver højtid, tilsammen årlig 48 rdl. Af festofre som sct. Michaelis- og allehelgensdagsoffer er ingen til dette kald. d) Accidenserne i begge sogne imellem år og dag, når man hverken regner efter det højeste eller det ringeste, 14 a 16 rdl. e) Intet andet legatum, tillæg eller beneficium er ved dette kald.

Daugbjerg kirke, som har bjælkeloft, er fra romansk tid af granitkvadre på sokkel med skråkant. Nordmuren er bevaret urørt med dør og flere vinduer; det øvrige er omsat. I skibets sydmur er indsat en kvader med en stående løve. Det senere tilføjede tårn er af kvadre fra vestgavlen og munkesten i munkeforbandt; våbenhuset er af samme materiale og samtidigt. Tårnrummet, der har rundbue ind til skibet, er hvælvet. Altertavlen er fra renæssancetiden. Granitdøbefonten er romansk og med løvefigurer og plantslyngninger. Prædikestolen er i samme stil. På et af stolestaderne ses årstallet 1575. I kirken findes tillige et portræt af præsten Hegelund, † 1809.

Ingen kapellan er i kaldet.

4. Begge kirkerne ejer velædle og velbyrdige hr. assessor Peder Friis til Lundgård. Ingen af disse kirker er tillagte nogen pro officio, og af ovenmeldte ejer forsvarelig holdes vedlige.

5. Series pastorum a tempore reformationis:

- 1) Hr. Iib.
- 2) Hr. Peder Iibson Øregaard, døde den 4. marts 1594.
- 3) Hr. Laurs Laursen fra 1594 den 4. marts til den 21. november 1602, kan regnes at have været præst på 9. år.
- 4) Hr. Anders Sørensen Crammer, som døde 1618 den

7. september, var præst på 16 års tid. Han er den 8. september 1602 ordineret til at være kapellan ved Rødding, Løvel og Pederstrup menigheder, hvorfra han den 2. november 1602 er kaldet at være sognepræst til Vridsted og Fly sogne.

5) Hr. Niels Christensen Paasche, som blev kaldet allehelgensdag 1618 og var præst 42 år, døde den 22. september 1659 i sit alders 70. år.

6) Hr. Anders Nielsen Paasche, som har været sin fars medtjener på 3 års tid, og blev kaldet at være sognepræst den 16. oktober 1659. Var ved embedet 35 år, døde den 7. april 1698 i sit alders 75. år.

7) Hr. Niels Andersen Paasche, som også var sin fars medtjener på 3 års tid, men døde førend faderen den 21. maj 1690 i sin alders 27. år.

8) Hr. Jochum Sørensen Bregnholm, som og var hr. Anders Paasches medtjener på 8 års tid. Blev kaldet til embedet den 12. juli 1690, og forestod det i 23 år. Døde den 16. maj 1713 i sin alders 51. år.

9) Hr. Lucas Nielsen Steenstrup, født i Ålborg stift i Vester Han herred i Øsløs sogn, blev kaldet den 19. maj 1713. Hans kaldsbrev (blev) konfirmeret den 10. juli samme år. Var præst på 38 års tid og døde den 16. marts 1751.

10) Nærværende sognepræst hedder Christen Mortensen Bredsdorff. Han er 55 år gammel og har tjent, både som kapellan hos sal. hr. Lucas Steenstrup og siden hans død som sognepræst på 25. år.

6. Degnekaldets indkomster kan ikke anses for mere end 30 rdl. årlig. Nuværende degn hedder Christian Jacobsen Brøndum og er en verdslig person. Han har holdt skole for sin fader, degnen for Kobberup og Feldingberg menigheder, førend han blev kaldet til at være degn for Vridsted og Fly menigheder, og endnu holder skole for Fly sogns ungdom, undtagen Ilsøe by, som

er for langt bortliggende fra skolen, og derfor betjenes med en omgående skoleholder. Han er kaldet af velædle og velbyrdige fru assessorinde Friis til Lundgaard, er 34 år gammel. Han har været degn på 13. år. Han har degnebolig at bo i, som er i skikkelig og god stand og besørger vedligehold af ham selv, men hvorfor vides ikke. Til degneboligen er ingen jord.

Sin kornafgift nyder han i skæppen, nemlig 1 skp. rug af hver mand, derforuden af nogle $\frac{1}{2}$ skp., af andre 1 skp. byg, men efter hvilken foranstaltning, indretning eller konvention vides ikke, siden det har været brugt så længe, og i så mange degnes tid er praksis.

7. Skolehus er i disse to sogne ingen uden det, som er bygget til degneboligen i Fly by, hvilket patronen, velædle og velbyrdige, nu salige assessor Christen Friis har bygget og af sognefolkene holdes vedlige. Skoleholderen er degnen, Christian Jacobsen Brøndum, som er en verdslig person, 34 år gammel, der har tjent på 13. år.

Ham er tillagt i indkomst, efter øvrighedens decision¹⁵⁾, for skolehold hver vinter de 5 sletdaler for kirkelysene, og derforuden 2 sletdaler, på sognemændene reparerede.

I Vridsted sogn er intet skolehus, men en omgående skoleholder, der om vinteren holder skole for sognets ungdom og nyder sin kost, husly, varme etc. hos bonden efter tønder hartkorn, og til skoleløn de 5 sletdaler for kirkelysene. Derforuden er også efter øvrighedens decision repareret på sognemændene 2 sletdaler til samme skoleholders løn, hvilke penge de på 10 års tid har indeholdt og ej har villet betale, uagtet jeg derom ofte har gjort erindring til den højeste lodsejer efter skoleforordningen.

8. I kaldet er en enke, madame Birgitte Muhle Lauridsdatter, sal. hr. Lucas Steenstrups efterleverske. Hendes pension af kaldet er 7 tdr. 2 skp. rug, 3 tdr. 6 skp.

byg, 1 rdl. 4 mk. hver højtidsdag af offeret, 3 lispund ost, 3 ol æg og 2 sletdaler af kvægtienden årlig. Samme pension er tilforn i min sal. formands tid gået af kaldet, både efter provstens ansættelse ved lovlig omgang, så og ved mindelig forening, hvilket også er det højeste, det kan ansættes for. Dog er den klausul indrykket i akkorden, at, når der skulle (som Gud nådelig forbyde) indfalde en usædvanlig misvækst på kornet eller sygdom på kvæget, skal enken efter billighed afkorte i denne pension, eftersom successor kan stå ved magt. Ingen enkebolig findes her ved kaldet.

9. I kaldet er ikke nogen slags stiftelse, legatum, donation eller deslige til fattig og gudelig brug foruden de almindelige fattiges anstalter.

10. Foruden præstegården er og anneksgården i Fly by, hvis hartkorn er 5 tdr. 5 skp. 3 fjk., af hvis bondeskyld præsten, foruden alle tre tiender, nyder årlig i afgift 3 tdr. 6 skp. rug. Præstegårdens egen avl er af samme størrelse, hvortil kan avles i alt 120 travet korn. Ingen inventarium er ved præstegården.

11. ...

12. I det øvrige er der ellers ikke noget.

Det oven anførte, af hvilket ligelydende genpart er indført i kirkebogen, således befindes i sandhed.

Vridsted præstegård den 12. oktober anno 1771.

testerer

Christen Mortensen Bredsdorff.

Vroue og Resen sogne

1. Vroue kald hedder dette præstekald, og ligger i Fiends herred. Dertil er 57 decimanter. Vroue sogn består af 108 tdr. 4 skp., af byer 3 og et eneste sted kaldet Wittrup, af husfolk 27, af familier og hoveder 140 omtrent, af kommunikanter 130.

Resen sogn består af hartkorn 73 tdr. 3 skp. 2 fjk., af byer 2 og 3 eneste steder, nemlig: Koldkur, Torper og Rapper, af husfolk 12, af familier og hoveder omtrent 120, af kommunikanter 122.

2. Til begge kirker har kongen jus vocandi, og (har) kaldet den nuværende præst. Men degnen er kaldet af sal. hr. biskop Wøldike. Ingen ekspektance er given på præste- eller degnekaldet.

3. Kaldets indkomster, det ene år regnet med det andet og 10 sidste år sammementagen, kan beløbe sig til 175 rdl., nemlig: tiendernes af begge sognes beløb 127 rdl., alle 3 højtids ofre 36 rdl. (på sct. michaelis eller allehelgensdag ofres ikke a parte til præsten), accidensernes beløb i eet kan være omtrent 12 rdl. Ved kaldet er intet af mensal- eller beneficeret gods, ej heller noget andet legatum, tillæg eller beneficium.

Kapellan pro persona er i kaldet, hvis indkomst er årlig 40 rdl.

4. Begge kirkernes ejer er mad. Mette Pandrup, nu boende i Holstebro, en enke af afgangne sal. hr. Michel Bering, fordem sognepræst her til kaldet. Kirkerne holder hun i god og forsvarlig stand.

5. Siden reformationen har, såvidt vides, været følgende præster: ¹⁾ hr. Philip, ²⁾ hr. Ole Mogensen, ³⁾ hr. Zacharias Baudalin, ⁴⁾ hr. Hyphoff, ⁵⁾ hr. Michel Bering, ⁶⁾ hr. Peder Ursin og ⁷⁾ nuværende hr. Rasmus Flensborg, som har været præst nu 26 år, og er 57 år gammel. Kapellanen hedder Matthias Holm, har tjent i 5 år, og er 34 år gammel.

6. Degnekaldets indkomster kan både med det visse og det uvisse ikke anses større end 30 rdl. årlig. Degnen hedder Christen Winther, er ej studiosus, har ej heller, før han blev degn, været ordentlig konstitueret skoleholder, men dog, siden han blev degn, holdt skole for det ene sogns børn.

Til degn er han kaldet af sal. hr. biskop Wøldike. Han er 37 år gammel og været degn i 10 år. Degneboligen har degnen, og deri bor. Samme er i god stand og besørger af ham selv vedligeholdt efter loven. Jordsmål er der ikke til degneboligen, og degnen nyder sin kornafgift i skæppen, ligesom hans formænd har nydt.

7. Skolehus befindes ved degneboligen i Wroue, som er opbygget af den største lodsejer i sognet, den forud velædle og velbyrdige hr. assessor Christen Friis til Lundgård på sognets bekostning, og endnu således besørger vedligeholdt.

I dette skolehus, som hele Wroue sogns børn skal søge, holder degnen Christen Winther skole i den om vinteren på landet sædvanlige tid, og til løn derfor nyder han af kirkeejeren årligt de såkaldte lysepenge, som er 5 sletdaler og derforuden 2 sletdaler, på hele sognet repareret.

I Resen sogn er intet skolehus, men der holdes skole om vinteren af en i sognet omgående skoleholder, som hvert år får til løn lysepenge, 5 sletdaler, af kirkeejeren og intet a parte af sognet.

8. I kaldet er en enke ved navn mad. Mette Pandrup, sal. hr. Michel Berings. Hendes pension er efter provstens ansættelse årlig 18 rdl. i penge. Enkebolig er her ingen af.

9. Der er i kaldet ingen slags stiftelse, legatum, donation eller deslige til fattige og gudelig brug, foruden det almindelige fattiges væsen, som holdes i god drift og orden. Af gavebreve findes ingen i gemme ved præstegården eller andetsteds.

10. Til præstegården er en anneksgård, hvis hartkorn er 5 tdr., hvoraf bondeskylden svares til præsten, som er 3 rdl. 6 skp. rug, men herligheden tilhører enken af afgangne højesteretsadvokat Matthias Brun. Præstegårdens eget hartkorn er 7 tdr. 7 skp. 3 fjk. 2 alb. og kan

i et middelmådigt år avles henved 150 travet af alle slags korn. Ingen inventarium er ved præstegården.

11. ...

12. Ikke noget.

Wroue præstegård den 15. oktober 1771.

Rasmus Flensborg.

NOTER

- 1) Jordstrimmel langs en bygning, vold el. lign.
- 2) Udsending, gesandt.
- 3) Bisidder, meddomsmand.
- 4) Sognepræstens kaldsbog.
- 5) „Personel kapellan“ (dvs.: „medtjener udi ordet“).
- 6) For tiden gesandt i S.
- 7) Efor = tilsynsførende el. forstander.
- 8) Ordet torp bruges om en mindre by — helt ned til en enlig gård.
- 9) For bestandig.
- 10) Moderen skulle „introduceres“ i kirken efter en fødsel.
- 11) Overtalelser.
- 12) Betydning.
- 13) Bemærke.
- 14) En afgift fra præsten til biskoppen.
- 15) Afgørelse.

Da Skive kirke skulle ofre sit blytag til fordel for byens skole

Af Sigv. Jensen

I 1807 d. 5. april havde Skive Kjøbstæd fået sin skoleplan approberet; den var i overensstemmelse med § 9 i den under 29. juli 1814 udgange anordning for almen-skolevæsenet i kjøbstæderne, Kjøbenhavn undtagen. Selve byen har — Nye- og Gammelskivehus medregnet — 90 skolepligtige børn (1817). — 117 kjøbstadfamilier — 92 kjøbstad steder.

I sommeren 1816 er man i en temmelig vanskelig situation med hensyn til skolevæsenet: 1. novbr. står man uden lokaler!

Amtsskoledirektionen har arbejdet for at finde en løsning ved at købe et „sted“, der kunne egne sig til formålet. „I den hensigt blev et sted indkøbt, ikke for byens, men amtsprovstens, hr. Bregendahls egen regning. Amtsprovsten kunne flere gange have solgt stedet for 6000 rdl., men der regnedes med, at det skulle bruges som skole, som bestemmelsen var, da det blev købt, „da det just ligger særdeles belejligt til en skole, og der til stedet haves gårdsplads og en god hauge“. Skolekommissionen undersøger, om der kunne findes et andet passende „stæd“. De har intet fundet¹).

Så henstiller amtsskoledirektionen til skolekommissionen at købe nævnte stæd og indrette det til skolebygning²).

Så var der pengespørgsmålet!

Riget fattedes penge, og det gjorde Skive by også! Amtsprovsten ser sig da om efter lånemuligheder. I en skrivelse af 5. maj s. å. til cancelliet gør han opmærksom på, at latinskolen i Viborg har fået en mængde penge, som egentlig rettelig tilhører Skive skolevæsen.

Til Skive skolevæsen var forhen henlagt følgende indtægter: a. — Konge-korn og kvægtienden af Oddense sogn i Salling, hvis tiendepligtige hartk. udgjør 240 tdr. 4 skp. b. — En kapital, hvoraf svaredes 5 rd. til høreren i Skive. c. — Adskillige degnepensioner (afgift til latin-skolen) som før har ligget til docenter i Skive.

Amtsprovsten mener, at foruden i sognene i Salling har Skive latinskoles disciple også forrettet degnetjeneste i det meste af Fjends herr., og rimeligen har da også degnepensionerne af dette herred for største delen været erlagte til Skive skole“. d. — En kapital på 160 rd., hvoraf renten årlig tilfaldt skolens disciple.

Da Skive latinskole blev nedlagt (1740), blev alle disse indtægter overført til Viborg latinskole. „Ikke engang tilfaldt byen ved latinskolens nedlæggelse noget til skolehold brugeligt lokale eller noget bidrag her til, da man ikke finder end det fjerneste spor til at det efterladte lokale, som rescriptet erklærer som aldeles ubrugelig, indbragte ved auktion nogen nok så liden kapital. Det eneste af skolevæsenets indtægter, som Skive by beholdt til nogen fordel efter latinskolens nedlæggelse, var degnekaldet og sammes tilliggende“³).

Amtsprovsten synes, man med rette kan hævde, at disse nævnte midler, som gik til Viborg, egentlig tilkommer Skives skolevæsen. — Han vil dog ikke „fremkomme med et andragende, der skulle gå ud på, at Skive by måtte igenholde de indtægter, der ved et kongebud engang er henlagt fra Skive skole til Viborg skole, men alene, overensstemmende med det kald, vi har til at op-søge alle mulige hjælpkilder for Skive by, at indstille: at vi ikke skønner rettere end at byen, som vi allerede har indberettet, savner et passende lokale, burde have fortrinlig adgang til at erholde den fornødne kapital til låns af Viborg lærde skole“.

Provsten ved, Viborg lærde skole har penge! Han hen-

stiller da til cancelliet, „at bevirke hans Majestæts allerhøjeste befaling: at det må pålægges Viborg lærde skole at forstrække Skive med det fornødne lån til en skolebygningens anskaffelse, hvortil vi formener at en kapital på 6 a 7000 rbd. i det højeste vil være tilstrækkelig“.

Så kommer turen til Skive kirke! Den er for tiden ret godt stillet økonomisk. Der søges om, at den må „deltage med Skive by i at betale rente og afdrage på kapitalen“. Bregendahl mener, at „ialtfald kunne hele byen give mere end tilstrækkelig sikkerhed for kapital og rente“.

Efter forlangende har amtsprovsten 3. jan. 1816 indsendt til cancelliet en oversigt over Skive kirkes økonomiske forhold. Det fremgår heraf, at de er gode. Han mener, kirken kan bidrage til renten og afdrag af den til skolebygningen nødvendige kapital med 300 rbd. årlig. Det skal dog være maksimum. „Efter dette forslag vil da Skive kirke ikke kunne på eengang udrede en kapital til en skolebygningens indkøb; men ikkun afgive et årligt bidrag til en kapitals forrentning og afbetaling“.

Men Skive kirke ejer en betydelig formue, selv om den ikke ses på regnskabet: dens blytag!

Sognepræsten skriver videre: „Derimod kunne åbnes udsigt til på eengang af kirkens formue at erholde en kapital, når det måtte tillades Skive skoledistrikt, hvad der så ofte er bleven tilladt andre steder til skolevæsenets ophjælpning, og efter Collegialtidende nr. 48, 1816, kan ventes bevilget, nemlig: at nedtage af Skive kirkes udbygning eller såkaldede korskirke, blyet, og borttage samme, imod at oplægge stentag i dets sted.

Derved ville efter følgende beregning straks kunne vindes en kapital af 4 a 4500 rbd. for skolevæsenet, og kirken dog ligefuldt vedblive at være en formuende kirke, idet at den beholdt sit betydelige blytække på de øvrige bygninger, der dog er hovedbygningerne“.

Ved en kyndig murermesters hjælp har provsten foretaget følgende beregninger: Korskirken har på hver side 26 fag blytavler, som kunne nedtages uden at man kommer mellem dem og hovedbygningen for nær.

På begge korskirkens sider blev dette 52 fag; ethvert af disse indeholder $4\frac{1}{2}$ tavle, og hver tavle vejer 3 lispund. 1 lispund bly anslås til 8 rbd., altså en blytavle 24 rbd. Samtlige 52 fag udgør 234 tavler, og 24 rbd. multipliceret dermed udkommer kapital 5616 rbd. Til at dække for 1 blytavle behøves tagsten 12 stk., altså for 234 blytavler 2808 stk. tagsten; disse — een tagsten med kalk og murerarbejde, anslået til 2 rb. mark = $\frac{1}{3}$ rbd., ville koste 936 rbd. Den sum, fradraget foranførte 5616 rbd. — bliver i behold — den kapital 4680 rbd., som kunne bidrage til skolebygningens indkøb. Når skolebygningen med fornødne gårdsrum og hauge, hvortil det af mig for $1\frac{1}{2}$ år siden købte sted endnu står forbeholdt, koster i indkøb 6000 rbd., og man antager, at de fornødne indretninger vil koste 500 rbd., så ville endnu lånes ca. 2000 rbd. Kirken kunne nu, for at yde byen al rimelig lettelse, uden nogen følelig byrde påtage sig at forrente og afbetale 100 rbd. i 6 eller 8 a 10 år, og byen eller distriktet ligeledes det andet 100 rbd.“.

Amtsprovsten ved godt, at forslaget ikke vil få udelt tilslutning, at her, hvor man i almindelighed ikke ønsker skolevæsenet understøttet, vil vise sig alvorlige motio-ner“; men han mener at have godtgjort, „at det er muligt, uden følelig byrde for nogen, at se det her så højlig fortrængte skolevæsen ophjulpen og planen til dets anordningsmæssige organisation realiseret“.

Og Frederik den Sjette af Guds Naade Konge til Danmark osv. giver i skrivelse af 5. april 1817 til biskoppen tilladelse til at ombytte blytaget på Skive korskirke med teglsten. I kongens skrivelse tales godt nok om, at nogle brøstfældige og overflødige blytavler — — må nedtages

og bortsælges imod at der i stedet for lægges et forsvarligt stentag“. Og pengene må bruges til skolevæsenets ophjælpning. Det hedder videre i samme skrivelse bl. a.: „I henseende til skolebygningen i Skive, hvis indkøb og indretning efter hr. stiftamtmand — og Deres højærværdigheds formening vil koste 6 a 7000 rbd., da bifalder cancelliet, at den til dette øjemed fornødne sum tilvejebringes uden byrde for byen, på den af biskoppen over Viborg stift foreslagne måde, ved hjælp fra kirken i Skive, således at det overflødige bly af denne sælges til bedste for skolebygningen, hvorved der af biskoppen formodes at ville indkomme omtrent 4000 rbd., og at det årlige overskud af kirkens renter, som er opgivet til 200 rbd. anvendes til at forrente, hvad der foruden nysnævnte 4000 rbd. måtte lånes af stiftets offentlige midler til skolebygningens indkøb og indretning“.

Det kgl. danske cancelli d. 5. april 1817. Cold — Monrad — Ørsted — Berner — Lassen — Hansen. Vor Frue kirke i Skive har dog stadig sit blytag — også på korskirken!

KILDE

Viborg bispearkiv. Ny supplements reversal II. Hellum, Hindsted og Hindborg herreder angående.

NOTER

- 1) Det gadehus i Adelgade, som tilbydes gennem provst Bregendahl, var hans nabogård, forgængeren til Gregershush, der opførtes 1899. Skolen var i brug til omkring 1853, da den nye borgerskole byggedes i Østergade. I Adelgadeskolen var Niels Therkildsen i mange år førstelærer, assisteret af skolelærer Lorentzen, der også var organist og boghandler, samt forskellige vikarer.
- 2) Udtog af en skrivelse af 1. august 1816 fra amtsskoleledningen.
- 3) Skive fik dog lidt mere tilovers af sin nedlagte latinskoles kapital, idet nogle skolepeblinge fra Skiveegnen fik fripladser i Viborg latinskole.

Artiklens skribent, pens. lærer Sigv. Jensen, Viborg, var forhen lærer i Røgind skole i Fjends herred. Har skrevet nogle bladartikler, særlig angående skole- og kirkeforhold i det 18. århundrede, f. eks. i „Skive Folkeblad“, „Morsø Folkeblad“ og „Thisted Amtstidende“.

Har metan været medvirkende ved dannelsen af Hellesø og Furesøen?

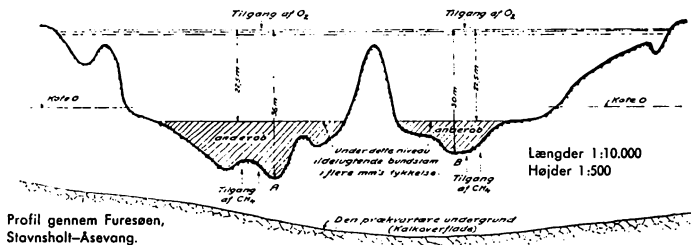
Af civilingeniør C. H. V. Pape

Artiklens forfatter, som vil være „Skivebogen“s læsere bekendt fra hans artikel i 1963 om jordfaldshullerne ved Flyndersø, mener, at de store huller i såvel Hellesø som Furesøen måske kan forklares som værende opskylningstragte og belyser her problemet gennem følgende undersøgelse.

Ved isens afsmeltning påstår geologerne, at der under gletscherne af smeltevandet blev formet tunneldale, der fremtræder som dalsænkninger, hvori søer med mellem-liggende højdepartier er at finde; disse ujævnheder påstået dannet af smeltevand under tryk, og hvadenten man kan godkende disse teorier eller ej, kan man ikke se bort fra den mulighed, at gletschervandet har formet sådanne dalsænkninger; som eksempel nævner geologerne Mølleåen, som en forekomst fra den sidste Istids slutning.

Hvorledes så denne tunneldal ud, da isafsmeltningen var forbi? Ja, det kan vi få et billede af ved at undersøge de søer, som stadig findes i dalbunden.

Først vil vi se på åens løb gennem Dyrehaven; her har den karakter af en almindelig å uden noget spor, der tyder på, at den i fordums tid har ført abnormt store vandmængder; og ser vi væk fra de stemmeværker, som tjener til at opsamle vand til møllerne langs åen, når vi uden bemærkelsesværdige ændringer i åprofilet til Lyng-

Profil gennem Furesøen, Stovnholt-Åsevøng.

Furesøens profil er meget ejendommelig, men andre danske søer, f. eks. Ravnø ved Silkeborg, har samme profil med en sandvold midt i søen. Alle de dybe søer i Danmark må tænkes dannet som her angivet for Furesøen.

by Sø, hvorigennem Mølleåen løber (vandspejlskote 18 m). Lyngby Sø er et stort fladbundet bassin med største vanddybde 3,75 m. Søen er godt 1 km lang og i gennemsnit ca. $\frac{1}{2}$ km bred; herigennem er alt det vand, som dannede tunneldalen, strømmet, men søbunden er ligesom Bagsværd Sø helt fri for overraskende dybdevariationer i bunden.

Vi springer foreløbig over Furesø og Farum Sø og ser på den nordlige del af tunneldalen, hvor Mølleåen har sit udspring.

Her ligger Bastrup Sø (vandspejlskote 29 m), der er en ca. 2 km lang, ret smal sø med største vanddybde 7,5 m. Bastrup Sø står gennem en ca. 4,5 km lang åstrækning af Mølleåen i forbindelse med Farum Sø. Denne åstrækning bærer heller ikke præg af nogen sinde at have ført enorme vandmasser, og de første 800 m af Farum Sø (vandspejlskote 20 m) mod vest har en maksimumsdybde af 7,8 m.

Ensartet profil måtte forventes

Da det er den samme vandstrøm, der har formet Furesø og Lyngby Sø, er man berettiget til at vente, at Farum Sø og Furesø må have haft nogenlunde samme profil som Lyngby Sø, da tunneldalen var færdigdannet.

Det vil altså sige: Efter at isen var afsmeltet og tunneldalen dannet, har alle de her omtalte søer været nogenlunde ens og har haft maksimale vanddybder på omkring 7 m, thi det er den samme vandstrøm, der har formet dem alle, og følgelig kan disse søer umuligt have væsentlig forskellige bundprofiler.

Geodætisk Instituts målinger konstaterer imidlertid så overraskende fakta og viser så store dybder i Furesøen, at disse huller umuligt kan være dannet af vand alene. Vi må finde noget, som gør det muligt, at sådanne uhyre huller kan dannes midt i den fredelige Mølledal.

I den østlige ende af Farum Sø falder søens bund til 16 m vanddybde og stiger atter hurtigt mod vejen ved Fiskebæk, hvor Mølleåen løber ud af Farum Sø. Her findes således en uforklarlig stor vanddybde.

Vi kommer nu til Furesøen (vandspejlskote 19 m). Hele Store-Kalv er et ganske fladt søareal med største dybde 4,5 m, men lægger vi et snit gennem Furesøen fra Stavnsholt til Aasevang, får vi en profil som vist på figuren.

Den prækvartære kalkgrund ligger i kote ca. \div 30 og er en jævn tildannet flade med stigning mod vest. Der er intet sted i kalkoverfladen under Furesøen, hvor der kan være tilgået unormalt store vandmængder, så overraskelser fra dybet kan der ikke være tale om.

Kalkkortet er taget fra Københavns Vandforsynings kort over den prækvartære undergrund.

Profilet, som jeg har optaget efter Geodætisk Instituts målinger, viser, at søbunden er fjernet i indtil 36 m vanddybde, d. v. s., at bunden af Furesøen ligger 16 m under vandspejlet i Øresund, og ca. 35×10^6 m³ jord fordelt over 700 ha er fjernet fra Furesøbassinet. Her er det klart, at de vandmasser, som dannede tunneldalen, og som 6 km før Furesøbækkenet og 12—13 km efter dette har formet en dal med ganske almindelige søer,

ikke har haft kræfter til at danne Furesøbækkenet, som det nu fremtræder. Før vi søger at finde årsagen til disse kæmpemæssige hullers opståen, vil vi et øjeblik se på, hvad der foreligger i denne sag.

Fra geologerne foreligger egentlig kun teorien om en „subglacial flod“, som har eroderet i bunden af Furesøen; herudover foreligger min teori om luftarterne i Danmarks undergrund og min artikel „Jordfaldshullernes opståen kan forklares ad biologisk vej“.

Vi vender tilbage til Furesøen, der, efter at isen var afsmeltet, må have ligget som en sø af lignende dybde som Lyngby Sø.

Så snart forholdene i og under lerlagene i Nordsjælland er blevet iltfri, er de anaerobe bakterier begyndt at vokse op, og reaktionsprodukterne er bituminøs kulbrinte med metan som biprodukt*).

En kæmpeoliefabrik

Metanen har samlet sig under lerlagene, medens den bituminøse kulbrinte dels er ført bort med grundvandet, dels har aflejret sig under lerlagene.

Når gasansamlingerne har nået en vis størrelse, er metanen undveget på steder, hvor modstanden har været mindst, således i sandrevler, der ligger i leret under Furesøen. Disse har virket som sikkerhedsventil for den store oliefabrik i Nordsjælland, og med eksplosionsagtig voldsomhed (det sker andre steder den dag i dag) har metangassen efter mammutpumpeprincippet dannet de uforklarlige huller i bunden af Furesøen. Den mærkelige sandvold, som ligger midt i Furesøen, kan forklares ved at to opskylningstragte i 1 km indbyrdes afstand har ført krig med hinanden.

*) Se: Niels Hvid: Microbiological and hygienic studies on Underground Water in Sjælland. Pape: Studier over grundvand, 1945. Pape: Svovlbrinte i Øresund: Vattenhygiejne nr. 2, 1954. Pape: Selvantændelige luftarter i vandprøver fra borer i Nordsjælland „Ingeniøren“ for 30. maj 1953.

Professor *Wesenberg-Lund* har i sin bog „Furesøstudier“ konstateret, at der under vanddybde 22,5 m findes noget mørkebrunt slam, som lugter som gammel ost; hvis dette ildelugtende slam sættes hen i et akvarium, fåes derimod et rigt biologisk liv i dettes vande.

Hvis der stadig trænger metanholdigt vand ind i bunden af Furesøen, vil der opstå en grænselinie, hvorunder den metaniltende bakterie *methanomonas* har forbrugt al den ilt, som findes i søvandet, og følgelig bliver der i bunden af Furesøen en anaerob zone. Disse forhold har jeg anskueliggjort på profilet over søen.

Nordsjællands store metanzone, som jeg gennem talrige analyser har fastlagt (se Københavns Vandforsynings Historie 1959, pag. 143) ligger lige op til Furesøen, så der er flere ting, der peger på, at metan har været medvirkende ved Furesøens opståen.

Uhyre gasmængder

Begreb om metandannelse i øjeblikket får man, idet der fra metanzonen i Nordsjælland årligt afstrømmer 40×10^6 m³ vand med et gennemsnitsindhold af 20 ml/1 CH₄, d. v. s. 800.000 m³ gas pr. år. Denne gas produceres således: Jeg har i „Ingeniøren“ nr. 52 1949 vist, at kulsyre under de tilstande, som findes i dybet, afgiver brintioner til Na-Zeolit, der samtidig afgiver Na. Tilførsel af kulsyre i ionbytende lag sker på to måder:

1) Når Ca(HCO₃)₂ ionbyttes til 2 NaHCO₃, frigøres den tilhørende kulsyre.

2) Når ionbyttet vand blandes med vand med CaSO₄ fås: $\text{CaSO}_4 + 2 \text{NaHCO}_3 = \text{Ca(HCO}_3)_2 + \text{Na}_2\text{SO}_4$ og $\text{Ca (HCO}_3)_2 = \text{CaCO}_3 + \text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O}$.

De kulsyremængder, som på disse to måder tilføres lagene i dybet, er nok til at forklare den metandannelse, som sker den dag i dag ved, at metandannende bakterier reducerer kulsyre til metan.

De uhyre gasmængder, som har været nødvendige for at give Furesøen det særlige bundprofil, skyldes, at de friske lerlag over den prækvartære undergrund har indeholdt store mængder sur zeolit, som har virket som brintdonnator for *Desulfuristellahydroecarbonoblastica* (se Hvids doktorafhandling).

I Danmark findes over tusinde opskylningstragte — på Hjerl Hede, ved Silkeborg, på Møn og i Nordsjælland er de særlig rigt repræsenterede.

I Vesttyskland, i Norge og i Sverige findes ligeledes mange opskylningstragte — kort sagt — over alt på jorden, hvor der findes ler, findes der opskylningstragte, og der er for mig ingen tvivl om, at den måde, som olien i undergrunden dannes på, er funden.

Et sallingsk Bidrag til jydsk Sproglære

Efterladt Artikel av Dr. phil. *Gudmund Schütte*, Eskjær

I min Bog „Vestjydsk og ødansk Artikelbrug“ er jeg gået på Jagt efter Levn fra et ældre, forsvundet Sprogtrin. Det er jo morsomt i Sproget at støde på Levn fra Fortiden, der sidder fast ligesom Sepedejer og andre Forsteninger fra Urtiden.

Når en flensborgsk „Fräulein Dienstmädchen“ forkyn-der til en anden Terne: „Dat is so gemeen un spreken Dänisch“ („Det er så simpelt at snakke Dansk“), så mener hun at tale godt Tysk; men det er i Virkelighe-den radbrækket Halvdansk. „At snakke Dansk“ udtales jo „å snakk Dansk“; dette opfattes som „og snakke Dansk“, og således kommer man til den utyske Vending „un spreken Dänisch“ istedenfor det rigtige Tysk „Dä-nisch to spreken“.

Da Østjyderne i Middelalderen gik over til at indføre det efterhængte Kendeord, som man har i andre øst-europæiske Sprog såsom Rumænsk og Bulgarsk, blev der visse Levninger av foransat Kendeord tilovers. I Vest-himmerland kendes f. Eks. „di Lovns Folk“. Vidt kendte var „de Horsens Kyrasserer“; Horsens ligger jo tæt ved Dialektgrænsen, selvom den nærmeste Omegn taler Vest-jydsk.

Det gav dog et Sæt i mig, da jeg i Vilh. la Cours Erindringer, Bd. I., S. 140, så en Pige fra Skærsø i Djursland fortælle, at hos Skærsingerne spøjte det, når „æ Klok slog tol“. Mon la Cour da havde hørt fejl? Når en københavnsk Journalist engang serverede en Fortælling fra Havbro i Himmerland med vestjydsk foransat Kendeord æ, var jeg jo strax klar over, at dette var københavnsk Uvidenhed om det virkelige talte Sprog. Men slig Uvidenhed turde man jo ikke forudsætte hos en Sprogkender som la Cour. Jeg bad om Oplysning. La Cour havde mærkeligt nok ikke taget Anstød av den mod Østjydsk stridende Form „æ Klok“, men kunde intet nærmere oplyse. Da nu Familien på Skærsø var kommen fra Fjendsherred, er det jo tænkeligt, at den kunde ha medbragt en Vestjydsk talende Fjandbopige.

Men da jeg omtalte denne Formodning, erklærede min fra Odder-Eggen stammende Svigerdatter, at dær på Eggen sagde man faktisk „Hvor manne er æ Klok?“ „A twiler“, tænkte jeg; men så henviste hun mig til den Eskjær Smed *Fries*, der ligesom hun har levet længe i Odder-Eggen. Og, så min Sandten, om han ikke stadfæstede hendes Meddelelse. Hær er åbenbart et Brist i vor Viden om Sprogforholdene. Sagen bør efterspores!

Nu skal vi på den anden Side se lidt på *østjydske* Levn i Vestjydsk. Vi er jo vante til, at visse Udtryk fra Retsproget og Kirkesproget har fået Indpas i Vestjydsk. I Sønderjylland bærer Sognefogeden som Værdighedstegn en „*Bysens Stok*“; det kunde aldrig falde nogen ind at tale om „æ By si Stok“. Fra Prædkener har Vestjydsk optaget Vendinger som „*livsens og dødsens*“, „Ih du *fredsens*“.

Og på Landkortet kaldes Fursund Færgetro for „*Branden*“; men den hedder rigtignok i Folkemålet stadigvæk „æ Brån“. Når der på Eskjær Markkort læses om Agrene „Vesten Laden“ og „Vesten Skoven“, så er dette ikke

ægte Folkemålsformer; det må have heddet: „Vejsten æ Lå“ og „Vejsten æ Skow“.

I et gammelt Klosterskøde fra det nordøstlige Hardssyssel tales der om „Aa hen heliæ“, dvs. „Å den hellige“. Det viser Tilløb til at danne en Form med efterhængt Kendeord: „Åen“; men denne Å skal nutildags hedde „æ helle O“.

Under en Bro, der fører over Djævlekløften mellem vor Have og Skov, kender Eskjær Mytologi et ondt Væsen, *Môren*. Jeg har som Dreng drømt om hende, en ful runken Kælling, så jeg skreg op av Skræk. Min Bror og jeg opfattede hende som „Moderen“ og tildigtede en hel Familie: „Fâren“ og „Datêren“ (udtalt med Stød på â og ê). Men i Virkeligheden er Môr en jydsk Dialektform for „Nattemare“. Det er troligt, at sallingsk Mytologi har omtalt Môren i Formen med efterhængt Kendeord. Men sikkert er det jo ikke. En Form „æ Môr“ har jeg ialtfald aldrig hørt. (Min Bror og jeg talte jo som Børn ikke Dialekt).

Hovedbækken, der render gennem Eskjær Skov forbi Saltbæk Mølle, har en Fisker omtalt for mig som *Møllestrømmen*. (Kanske var det Tise-Fiskeren Stafen). Muligvis brugte han dog Skriftsprogformen, fordi han vidste, at jeg ikke talte Dialekt. Ialfald sagde han *ikke* „æ Møllstrøm“.

Men nu kommer vi endelig til den eftersøgte faktiske Avhjemling av det efterhængte Kendeord i ægte Vestjydsk. Det drejer sig om et Exempel av folkeligt Tilnavn. Sådanne kælende eller drillende Former dannes jo ved Tilføjelse av Kendeordet. I Østjylland finder jeg hos Ev. T. Kristensen to Omstrejfer fra henh. Nør Beg og Lavlund, kaldet *Begen* og *Lavlunden*. Den populære Durup-Købmand Niels Gjedde har det kendte kælende Tilnavn „Gjedden“, men det blev på sallingsk til „æ Gjej“.

Men se hær rejser der sig en Vanskelighed, — det er med at give et træffende Exempel. Det er ikke altid, at Folk er så glade ved at se sig selv fremdraget som Exempel. Og jeg vil jo så nødig lægge mig ud med Godtfolk. Men av Hensyn til Sprogforskerne skulde jeg gærne give en udtrykkelig Afhjemling. F. Ex. var der nu hær på Eskjær i sin Tid en Karl, der bar Tilnavnet *Kapellanen*, fordi han spillede en tilsvarende Rolle i en ægte-skabelig Trekant, naturligvis i al god Forståelse. (Fru Lis Jacobsen har engang til den danske Ordbog udbedt sig Oplysning om Brugen av Ordet Kapellan i den nævnte Mening. Hær har hun nu altså en Avhjemling. Jeg tør nok nævne Tilfældet, da vedkommende Person forlængst er forsvunden).

Men der var et andet sallingsk Tilfælde, som jeg tænker på. En av mig kendt Sallingbo har fået tillagt et Farvenavn med efterhængt Kendeord. Lad os f. Ex. sige: *Grønne*.

Se, denne Art Sprogavl er noget absolut originalt *jydsk*; jeg kender intet tilsvarende i Skriftsproget. I bornholmsk kendes vist for Resten Tilnavnet „*Skrå-gavlen*“ om Konen fra Huset med den skrå Gavl.

Det er altså splittergalt at sige, at efterhængt Kendeord aldeles ikke forekommer i Vestjydsk. Jo vist forekommer det, og det har sin faste, socialt avgrænsede Funktion.

Dærfor må der kræves, at Meddelelsen om den sallingske Tilnavnstype *Grønne* får et tilbørligt Tillægs-Afsnit i kommende Værker om Emnet.

Da evangelisk kristelig salmebog skulle indføres i Oddense-Otting til afløsning af Kingos salmebog

Af Sigv. Jensen

I mere end hundrede år havde Kingos salmebog været så godt som enerådende ved gudstjenesten i vore kirker; men nu skulle den afløses af en ny: Evangelisk, kristelig salmebog. Det skete i begyndelsen af 18-hundrederne. Den var et ægte barn af rationalismen, og den blev ikke lige vel modtaget i alle menigheder, heller ikke i Salling, som nedenstående beretning viser. Den 19. februar 1812 indsendtes til kongen fra folk i Otting en skrivelse, hvori hovedindholdet var følgende: „Samtlige Otting sognemænd og folkene — 4 undtagne — bede allerunderdanigst at må blive ved deres gamle kirkesange og salmebøger, som de have lært og ere bevante til, i stedet for den såkaldte evangeliske, som præsten hr. Schade har befalet i annexet Otting og ej i hovedsognet Oddense“.

Derefter følger en længere redegørelse for sagen. Den ny sognepræst har befalet i Otting sogn „at bruge sang i kirken efter en salmebog, som kaldes den evangeliske“. Alle sognemændene, 4 undtaget, har været hos præsten flere gange og „anmodet og bedet ham, at han ligesåvel i annexsogn som hovedsogn Oddense ville lade os beholde vores gamle salmer og salmebøger i kirken i Otting“.

De fortæller kongen, at præsten har lovet det, men hidtil ikke holdt sit løfte. „Og sådant har kirken i 5 fjerdingår næsten været uden sang uden alene af degnen, som ene må føre sangen, da vi i vente af forandring få eller ingen har af disse nye evangeliske salmebøger“. Hvor meget det betyder for dem, ligesom folkene i Oddense, at beholde Kingos salmebog, mener de at have bevist ved et tilbud, „at om det måtte ske ved lodkastning (formentlig afstemning), og vi så måtte befries for de nye salmer, ville vi betale til sognets distrikts fattige 100 rd.“. Men heller ikke det havde fået præsten til at ændre sin beslutning. Ottingboerne tror, at når der kom „mindste befaling fra vores højere øvrighed, hvorved vores gode præstemand kunne undkomme sit løfte til de 4 mænd, at han da gerne ville lade os beholde vores gamle kirkesange, som vi er oplærte i“. Til sidst gør de den allernådigste konge opmærksom på, at det jo ikke af majestæten er påbudt, „at denne såkaldede evang. salmebog skulle bruges i kirkerne og den gamle forkastes“. De 6 sognemænd beder derfor på alles vegne — minus de 4 — at kongen vil „befale vores sognepræst, at han ligesåvel som i hovedsognet Oddense vil lade os i annexet Otting beholde vores gamle salmebøger — hvilke bruges overalt i landet (Sallingland?), et enkelt sted undtagen“. Ansøgningen er „på samtlige sognemænd og folkenes vegne underskrevet af Simon Jepsen, Mads Christensen, Christen Knudsen, Laust Jepsen, Peder Levring, Niels Simonson“. Skrivelsen bliver af biskop Bloch sendt tilbage til sognepræsten og provsten til erklæring. Pastor Schade redegør i en meget lang erklæring for sagens forløb. Allehelgensdag 1810 havde han fra prædikestolen i begge kirker bekendtgjort, at han fra næste nytårsdag 1811 ønskede den evangelisk kristelige salmebog indført i begge kirker. Han kunne ikke tænke sig, menigheden ville indvende noget derimod, da nævnte bog „allerede

fandtes i næsten hver mands hus“. Hans formand i embedet havde benyttet den ved konfirmationsundervisningen. Præsten gik dog forsigtigt frem. Næste søndag opfordrede han fra samme sted menighederne til at lade ham det vide, hvis nogen havde noget at indvende mod indførelsen af den ny salmebog. Beboerne i Oddense tilkendegav straks, at de ikke ønskede nogen forandring, „hvorfor jeg straks i henseende til dette sogn faldt fra min bestemmelse, da jeg stedse frygtede for at gøre nogens tro vaklende i religionssager“. Derimod så det ud til, at de i Otting ønskede den ny salmebog indført. Præsten skriver: „Endnu 14 dage, førend den skulle føres i brug, lod menigheden ved sognefogeden mig sige, at de ville være enig i den henseende. „Men så får vi at vide, at tre dage før den ny salmebog skulle i brug i kirken, gik tre ottingmænd rundt med en liste til fordel for bibeholdelse af Kingos salmebog. „Det lykkedes dem og på denne måde at opmuntre halvparten af menigheden, hvoriblandt endda mænd, som havde givet mig deres bestemte løfte om at ville følge mit ønske til at underskrive“. Nu er præsten vanskelig stillet. Han har talt med den halvdel af menigheden, som ikke havde skrevet under på listen til fordel for Kingos salmebog, disse, 14 mænd, var lige så opsatte på at få indført den evang. kristelige salmebog, som den anden halvdel af menigheden var imod! Det var 2 dage før nytårsdag, da bogen skulle i brug! Præsten måtte da gøre en af parterne imod. Han tilkalder „vor nidkære hr. provst Leth, Skive“. Men forlig var umuligt. „Jeg gik derfor over til det parti, der efter mit skønnende mest fulgte sin fornuft og villigt tog imod overbevisning. Den evangeliske salmebog blev derfor indført i bemeldte annex Otting. Siden har jeg til forskellige tider venskabeligen søgt at overbevise bogens modstandere om deres vildfarelse, foreholdt dem, at uagtet Kingos sange vist nok

indeholder meget opbyggeligt i sig, så er dog sangene i den evangeliske bog, efter alle kenderes dom, for bondens fatteevne mere forståelige og for hjertet mere rørende; men alle forestillinger var frugtesløse“.

Pastor Schade påstår, at han aldrig har lovet menigheden i Otting at gå tilbage til Kingos salmebog; og de, der havde antaget den, var vel tilfredse med den. De utilfredses klage i Otting over, at Oddense menighed stadig bruger Kingos salmebog afviser præsten med, at der er intet, „som forbyder det ene sogn at være mere oplyst end det andet“; han tror også, at hvis hele annexet havde sluttet op om den ny, ville hovedsognet snart have fulgt efter. Om sangen, som der klagedes over, skriver præsten, at den er god nok, „da det aldrig har manglet på sangere, som yndede de indførte salmer“. Med hensyn til de 100 rd. til de fattige, for at få Kingos salmebog tilbage, så forekom det præsten besynderligt, „at købe sig med penge fri for en større oplysning og hjertets dannelse“. Præsten antyder da også, at han er vidende om, at rent personlige forhold i Otting har haft indflydelse på folks stilling til spørgsmålet.

Præsten slutter med at bede om, „at det ved en højkongelig befaling måtte vorde så vel hovedsognet Oddense som annexet Otting pålagt at antage den ny evangeliske salmebog“ — — „ligesom vist nok mange i min stand for oplysningens fremme nidkære mænd ønsker, at en sådan befaling måtte vorde almindelig“. Så får vi provst Leths erklæring. Han har „ved alle optænkelige både fornufts- og religionsgrunde søgt at bilægge striden. Af nogle har jeg da fået halve, af andre hele løfter, men ingen opfyldelse af disse løfter“. Han har fået det resultat ud af forhandlingerne med beboerne i Otting, „at når den evangeliske salmebog måtte blive indført lige så vel i hovedsognet som i annexet, da var de villige til at antage den ny salmebog i stedet for den gamle!“

Han anbefaler da indførelsen af den ny også i Otting, endelig ikke indførelse af den gamle igen, „hvilket ikkun ville forårsage en langt større forargelse“.

For resten har hele sagen i høj grad irriteret provsten! I en følgeskrivelse til biskoppen indleder han: „Hoslagt usle ansøgnings charteck returneres med disse linier senere: „så burde denne ansøgning have været sat lyset så nær, at man kunne have både set dens usselhed og brændt den i sit eget lys“. Han slutter: „Jeg forhåber virkelig, at Deres højærvh. og stiftamtmd. vil bifalde min erklæring — og ved en ret kraftig overklæring snart gøre ende på denne højst forargelige sag“.

Men de 4 i Otting lader også høre fra sig ang. den evang. kristelige salmebog, og da der vel næppe i vore dage er ret mange, der kan nævne noget godt om denne salmebog, det var jo den, det blev sagt om, at den „hverken var evangelisk eller kristelig! så kunne det vel have nogen interesse at høre de fires mening. De indleder: Underdanig ansøgn. „Da vi underskrevne 4 ottingboere tillige med 10 andre sognemænd, der har formået vor sognepræst hr. Schade til at indføre den evang. salmebog ved gudstjeneste i vor kirke, fordi vi fandt denne bog mere lys for vor forstand og mere rørende for vort hjerte end den gamle, haver erfaret, at vore medsognsmænd, der for den største part havde fra begyndelsen af lovet at ville deltage i de nye sange, men lod sig af nogle urostiftere forføre til at sætte sig op imod vor præstes engang af dem antagne plan, have indgivet klage til Deres højærvh. og forlangte den gl. salmebog igen ført i brug, så ville vi herved ydmygst bede, at Deres højærvh. ikke vil føje sådan klage og det så meget mindre, som den foranlediges ikke af iver for religion og gudsdyrkelse, men af personlig had. Skulle vi nu igen give slip på disse nye sange, der så ofte frem for de

gamle have stemt os til blide følelser, ville gudstjenesten lade tabe sin halve værdi i vore øjne, vi håber derfor gunstig medhold i denne gode sag af Deres højærvh., og det så meget mere, som vi vide, at det er regeringen og så mange oplyste mænds ønske, at denne bog, hvori vi og så mange flere have fundet så megen husvalse, måtte vorde indført over hele landet. I håb om Deres højærvh. gunstigste resolution er vi i dybeste underdanighed Deres højærvh.; som vor højeste overhyrde hengiven.

Otting d. 16. maj 1812.

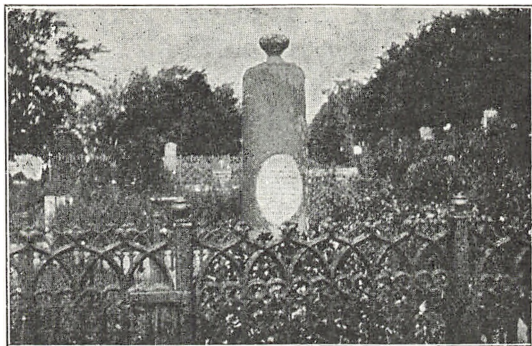
Underdanig

Niels Andersen. Peder Sørensen. Jesper Jensen.

Jacob Andersen.

Leth vedl. som bilag til skrivelsen en fortegnelse over 26 mænd fra begge sogne; de erklærer sig for den evangeliske! I pakken ligger også en fortegnelse over mænd i Otting — for bogen 14 navne. Imod bogen 13 navne, altså omtr. lige mange for og imod; det kan bemærkes, at folk var tilbøjelig til at skifte standpunkt. Præsten nævner f. eks. sognefoged Peder Hede, der først holdt på den evangeliske, men „lod sig af få urolige hoveder forlede til at bryde deres løfte“.

Som det fremgår af ovenstående, ville de stridende parter have sagen afgjort ved et påbud fra højere myndigheder. Biskop Bloch i Viborg vil have striden bilagt ved forhandling mellem de interesserede parter. Pastor Leth i Skive havde kun været konstitueret provst i Hindborg herred. Nu var pastor Melchior, Brøndum, bleven udnævnt til herredsprovst. Biskoppen overlod nu til ham „at undersøge og bilægge tvisten om salmebogen i Odense-Otting. I en skrivelse til biskop Bloch fortæller provst Melchior om forløbet af hans mæglingsbestræbelser i sagen. Han skriver bl. a. „— — lod jeg ved sognepræst hr. Schade tilvarsle et møde af samtlige Od-

Obelisk på Skive kirkegård fra 1812 over provst Leth, som så ihærdigt søgte at mægle i striden om afløsningen af Kingos salmebog.

dense og Otting sognes beboere i Oddense præstegård d. 4. jan. (1813), hvor jeg indfandt mig, og medtog som vitterligheds mænd degnen Peder Lykke og selvejer Christen Jensen af Brøndum. Jeg fandt gemytterne opbragte og sagen yderst fortrædelig. Med både varsomhed og alvorlige formaninger søgte jeg at oplyse og bevæge dem til at erkende det sande og rette. I førstningen var det forgæves; jeg optog derpå et formeligt forhør. Men til sidst, da jeg syntes, at jeg havde stemt gemytterne til forlig, prøvede jeg som påny, og nu lykkedes det mig at tilvejebringe enighed mellem Otting sogns beboere, som nu blev enige om herefter at bruge til fælles opbygelse den evangelisk kristelige salmebog ved den offentlige gudsyndelse, hvorved skal bortfalde fra i dag al indbyrdes tvedragt og uenighed desangående — — “. Der blev dog slået en handel af som besegling på forliget! Tilhængerne i Otting menighed af den evangeliske „gav til sognets fattigkasse 10 rdl. til endeligt forlig ikke som tabende, men for det gode i venskabs og enigheds skyld“. De indbetaltes af gmd. Peder Sørensen i Otting til distriktets fattigkasse. Som før nævnt ville tilhængerne af

Kingos salmebog have givet 100 rdl. til fattiggassen for at blive fri for den ev. kristelige.

Den mindelige forening bekræftede samtlige Otting sogns beboere ved deres underskrift ligesom også vitterligheds mændene underskrev. At provsten var glad over det opnåede forlig, er forståeligt, han skriver til biskoppen: „Således glæder det mig at have opfyldt Deres Højærværdigheds ønske at bilægge den tvist, der endog havde fremavlet borgerlig uenighed og personligt had mellem beboerne“. Provst Melchior meddeler endvidere biskoppen, at i Odense bruger de stadig Kingos salmebog, „her har aldrig været tvist om den ny. Når man kuns bruger varsomhed med ikke at ville tvinge gemytterne, tror jeg sikkert den bliver også godvillig antaget her, når man kun går forsigtigt frem“.

ANVENDT KILDE

Viborg bispearkiv. Ny supplementsreversal II. Hellum-Hindsted og Hindborg herreder ang.

Artiklens skribent, pens. lærer Siv. Jensen, Viborg, var forhen lærer i Røgind skole, Fjends herred. Har skrevet nogle bladartikler, særlig ang. skole- og kirkeforhold i det 18. århundrede, f. eks. i „Skive Folkeblad“, „Morsø Folkeblad“ og „Thisted Amtstidende“.

Overhovedet for familien Friis fra Lundgård, grosserer Chr. P. Friis, foretager indvielsen af mindestenen på Fly kirkegård Kristihimmelfartsdag 7. maj 1964.

Familien Friis fra Lundgård mødtes i Fly kirke for at mindes deres forfædre

Af Christian P. Friis

Kristihimmelfartsdag den 7. maj kl. 10 mødtes en del efterslægt af familien Friis fra Lundgård samt enkelte historisk interesserede ved Fly kirke. Årsagen var den, at familiens overhoved, grosserer *Christian Peter Friis*, København, havde taget initiativet til at få rejst en mindesten for slægtens stamforældre, hvis hvilested på Fly kirkegård ikke hidtil havde været almindeligt bekendt.

Det blev ikke til noget stort familiemøde, men 20 deltagere var også tilfredsstillende, og det blev et glædeligt gensyn mellem slægtninge, der ikke havde set hinanden i 40—50 år. En trediedel af de mødte kom fra København, og resten fra Viborg, Tårup og Daugbjerg.

Først deltog familien sammen med menigheden i heligdagens gudstjeneste, hvor sognepræst *Rich. Fangel* prædikede over dagens tekst og nævnedes, at en familie, der engang havde haft tilknytning til Fly sogn, i dag var kommet til stede for at mindes deres slægt. Efter prædiken var der altergang for dem, der ønskede det, og da gudstjenesten var afsluttet, holdt sognepræsten et lille foredrag om kirken og dens historie.

Derefter gik familien nu samlet ud på kirkegården for at betragte mindestenen, som ved den lejlighed fik sin indvielse, da grosserer *Chr. P. Friis* fortalte om slægtens våben, som pryder stenen, og som er et talende våben og ahnevåben for cancelli-assessor *Christen Friis's* fader, provsten i Vilslev, og tilsidst takkede han de tilstedeværende, som var kommet fra nær og fjern for at hædre dette slægtsminde, og overdrog det til slægtens varetægt.

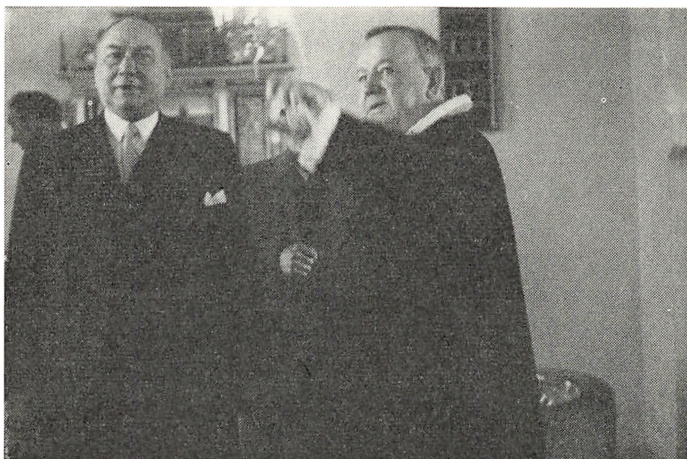
Lærer *Gunnar Friis* fra Viborg takkede på familiens vegne for det minde, som her er sat, så nu skal familien ikke mere søge forgæves efter graven. Og hermed sluttede så familiemødet i Fly, som alle var enige om havde fået et smukt forløb.

Nogle af deltagerne lagde hjemturen forbi Lundgård og var inde i den gamle have for at se på de to ca. 350-årige elmetræer, der med en utrolig livskraft bærer deres løvkroner så skønt som ingensinde. Nu er de fredede, og det er kun rimeligt, når man tænker på, at medlemmer af slægterne Kaas, Bild, v. Buchwald, Ostenfeld og Friis har vandret i disse kæmpers skygge.

Vejret havde været noget skiftende, men nu skinnede solen så dejligt som kun på en Kristihimmelfartsdag.

Forhistorien til rejsning af mindestenen

Efter et besøg på Lundgård i sommeren 1960, som er beskrevet i nærværende årbog i 1961, var vi fire histo-

Ved familien Friis' møde i Fly kirke Kristihimmelfartsdag den 7. maj 1964 viser sognepræst Rich. Fangel grosserer Chr. Friis og menigheden kirkens gamle krucifiks, der nu er restaureret ved Nationalmuseets mellemkomst.

risk interesserede herrer, der kom til Fly kirke for at tage det gamle bygningsværk i øjesyn, men også for at undersøge, om der endnu skulle være minder fra den tid, da kirken havde fælles ejere med herregården Lundgård. Men vi fandt desværre intet i den retning.

I kirkens tårnrum havde der siden 1744 og indtil 1860 været gravkapel for familien *Friis* på Lundgård, og bag det kunstfærdige smedejernsgitter havde man kunnet se ind til de gamle barokkister med deres kisteplader, således som *Jeppe Aakjær* har beskrevet det i en af sine hjemstavns sagaer. Men i året 1859 udgik fra kultusministeriet et rescript, som tillod, at sådanne åbne begravelser i kirker kunne sløjfes, når familierne ikke mere vedligeholdte dem, og således kom turen også til kapellet i Fly kirke.

En forårsdag 1860 blev da de gamle herregårdsfolk med følge stedt til hvile ved det nordvestlige kirkegårds-

dige, og græstæppet bredte sig over graven og glemslen i dets følge.

Jeg støtter mig her til et brev, skrevet af sognepræst *J. J. Johansen* og dateret Vridsted præstegård 21. marts 1862, hvori der udtrykkeligt står, at kisterne blev begravet en forårsdag i 1860. Jeg fremhæver dette, fordi det fra anden side er blevet fortalt, at det var sammen med kirkens restaurering i 1880. Skønt det på ingen måde var blevet markeret, hvor begravelsen var, havde man trods alt gennem den lange årrække ligesom haft respekt for, at ikke andre blev begravet her, ej heller efter at kirkegården var blevet anlagt med regelmæssige gravsteder og gange.

Jeg var klar over, at nu måtte der handles, mens tid var, og i de to lokalhistorikere, hr. lærer *Kr. Friis-Jensen* og hr. *Jacob Kudahl*, fandt jeg genklang og et par værdifulde hjælpere, som var de eneste, der ved mundtlig overlevering vidste besked om stedet. Sammenlagt med de oplysninger flyboen *Ole Pedersen*, veteran fra 1864, havde meddelt mig ved et besøg på kirkegården i 1918, blev gravstedet nu indkredset og bestemt med stor sikkerhed.

Sognepræst *Rich. Fangel* viste mig også stor interesse og forståelse og udvirkede, at menighedsrådet sanktionerede, at det pågældende areal på kirkegården blev udlagt og indført i begravelsesprotokollen som gravsted for familien *Friis* til Lundgård og bevares i antagelig ubegrænset tid. Desuden opnåedes tilladelse til at anbringe en mindesten på graven.

For al den hjælpsomhed, som jeg her har mødt, føler jeg trang til at takke Dem alle og beder Dem herved endnu engang modtage min hjerteligste tak.

Mindestenen med det kronede slægtsvåben

Den smukke og stilfulde mindesten af koksfarvet gra-

Initiativet til rejsning af mindestenen blev taget af grosserer Chr. P. Friis i 275 året for stamfaderens fødsel, og stenen indviet ved familiemødet i Fly Kristihimmelfartsdag 7. maj 1964.

nit med naturlige kanter og poleret overflade blev færdig fra stenhuggermester *Brodersen* i Skive i efteråret 1963, netop i 275-året for stamfaderens fødsel 12. december. Inskriptionen er følgende:

Kgl. Majestæts Cancelli Assessor
CHRISTEN FRIIS
 til Lundgaard *1688 †1749
FRU JOHANNE KIRSTINE PANDERUP
 til Lundgaard *1705 †1781
 Ejere af Fly kirke

Det firdelte skjold, som pryder stenen foroven, er ahnevåben for cancelli-assessorens fader, provst i Gørding og

Malt herreder og sognepræst i Vilslev og Hunderup samt ejer af Vilslev kirke, *Hans Mortensen Friis* 1651—1708.

Skjoldets 1ste felt viser en fembladet rød rose lagt på en syvoddet sølvstjerne i blå; det er våben for provstens fader, kgl. borgmester i Ribe, *Morten Lassen*, som var af *Lihme-Rosenstjerne* ætten, og oldefaderen var kannerik i Ribe, *Niels Torkilsen*, der blev adlet af kong *Chr. II* den 2. juli 1520. Adelsbrevet opbevares i Rigsarkivet.

Skjoldets 2det og 3die felt viser et rødt egeren i guld; det er våben for provstens moder, fru *Ingeborg Friis*. Efter borgmesterens død ægtede hun kgl. tolder i Ribe, hofjunker *Maturin Dupont*, tidligere hoffurer hos kongerne *Chr. IV* og *Fr. III*.

Foruden Fly kirke hørte Vridsted også til Lundgård, og der var medejerskab til kirkerne i Daugbjerg, Mønsted og Smollerup.

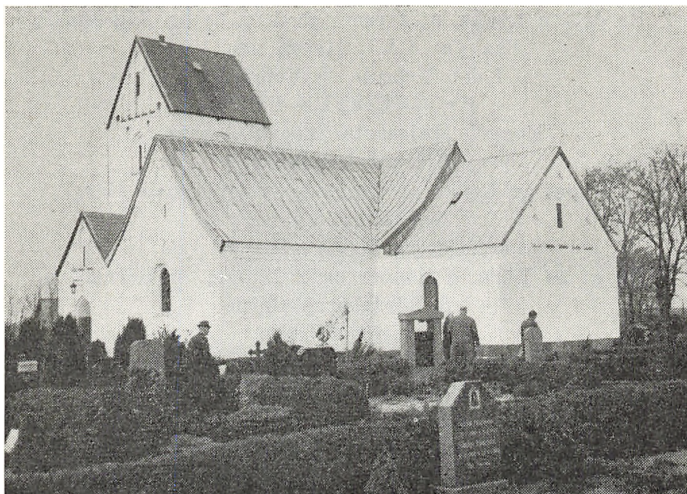
Fem af cancelli-assessorens brødre var præster, og to svogre var ligeledes præster, ydermere to sønner blev præster, selv var han gift med en præstedatter, *Johanne Kirstine Panderup*, og hendes søster, *Mette Panderup*, var gift med provst *Michel Bering* i Vroue-Resen, og en datter af dem var gift med *Jens de Hofman* til Kås.

En broder, krigsråd *Peder Panderup*, blev efterhånden ejer af herregården Hostrup og den frie sædegård Bajlungård foruden Marsvinslund og Søndervang.

Assessorindens kisteplade

Mandag den 30. april 1781 bragte „Den Viborger Samler“ i nr. 18 på side 147 følgende afskrift af inskriptionen på kistepladen på den gamle assessorindes ligkiste. Hun var afgået ved døden „Skjærtorsdag den 12. april 1781“ på Lundgård, og bisættelsen fandt sted i Fly kirke tirsdag den 1. maj 1781.

Da kisterne i året 1860 blev nedsat i begravelsen på kirkegården, skrev sognepræst *J. J. Johansen* i et brev:

Fly kirke i Fjends, hvor Friis'ernes gravsted er genfundet foran tårnet.

„Pladerne var forlængst ulæselige, og Kisterne saare brøstholdne“. Derfor er det godt, at vi nu har denne indskrift på tryk.

GRAVSKRIFT

Den til alting nyttige Gudsfrøgt,
 Kronede efter Naade-Løftet,
 Her med timelig, og hisset med ævig Lyksalighed,
 Den Velædle og Velbyrdige, nu salige Frue,
 Fru JOHANNE KIRSTINE FRIIS,
 født PANDERUP.
 Er det en Lykke, at fødes og opdrages
 Af gudfrygtige og dydige Forældre,
 Saa nød Hun den,
 Født i Schioldelef Præstegaard den 15. April Ao. 1705,
 af
 Velædle og Velærværdige Hr. Peder Panderup,
 Provst og Sognepræst samme steds,
 og
 Velædle Anne Pedersdatter Brandt.

Er det en Lykke, at forenes med en dydig Ægtefælle,
 Saa gav GUD Hende den 1729
 I den Velædle og Velbyrdige,
 Hr. CHRISTEN FRIIS,
 Kongel. Majestæts Cancelli-Assessor,
 Ejer af Lundgaard.

Er det en Lykke at efterlade velforsørgede Börn,
 og talrig Afkom,
 Saa faldt og denne i Hendes Lod,
 Da af 14 Börn, 4 Sønner og 2 Döttre, 25 Börnebörn,
 3 Börnebörns Börn
 Overleve Hende,

Er det en Lykke at opnaa en høj Alder og ønskelig Helbred,
 Og uforsvækkede Sindskræfter,
 Saa lod GUD Hende saaledes opleve 76 Aar.
 Men Hendes störste Lykke var og er,
 At Hun ei holdt aldt dette for sin störste Lykke
 Men kiendte og sögte en langt højere og större,
 Den nemlig at staae i Naade hos en forsonet GUD,
 Som ei heller lod Hende, midt i Hendes Lykke,
 Savne den faderlige Revselse,
 Men satte Hende i Enkestanden 1749,
 Lod Hende efterhaanden see 3 Döttre i samme Stand,
 Og Börnebörn baade Fader- og moderløse.
 Alt dette drog Hendes Hierte fra Verden,
 Og gjorde Hende længselsfuld efter Himlen,
 Og den med Sorg ublandede Glæde,
 I hvilken Hun indgik den 12te April 1781.

Hendes Sindsforfatning sees best af disse, Af hende selv opsatte Tanker:

Hvil nu min matte Been, af Ælde trætte Lemmer,
 Som nu er frie for Meen, dem ingen Smerte klemmer,
 Min Siel den er afhendt til Himlens Herlighed,
 Det JESUS har fortient for mig med blodig Sveed.

Der favner jeg min Mand, min Ungdoms Lyst og Ære,
 Der har jeg otte Börn, er for mig hos vor Herre.
 Men I, jeg efterloed, I ikke sørge maae,
 Vi samles skal igien, og for GUDs Ansigt staae.

FORTEGNELSE OVER DE PERSONER DER TIDLIGERE
VAR BISAT I GRAVKAPELLET

Nr. 1 bisat 1. oktober 1749. Kgl. Majestæts Cancelli Assessor CHRISTEN FRIIS til Lundgård *12/12 1688 †23/9 1749, kirkens ejer.

Nr. 2 bisat 1. maj 1781. Enkefrue JOHANNE KIRSTINE PANDERUP til Lundgård *30/4 1705 †12/4 1781, kirkens ejer.

Nr. 3 bisat 13. december 1781. Kgl. Majestæts Cancelli Assessor MATURIN FRIIS * på Lundgård 1731 † 1/12 1781 i Viborg. Hospitalsforstander og postmester i Viborg samt Amanuensis for Hans Højærværdighed Biskoppen i Viborg.

Nr. 4 bisat 30. januar 1788. Løjtnant FREDERIK CHRISTIAN FRIIS *17/10 1750 på Husum slot i Slesvig † 21/1 1788 i Fly, broder-søns søn af nr. 1.

Nr. 5 bisat 1. april 1751. Sognepræst til Vridsted og Fly menigheder i Fjends herred, Viborg stift. Velærværdige Lucas Nielsen Steenstrup *10/11 1681 i Øsløs præstegård †16/3 1751 i Fly.

Krabbesholm, hvor Marie Jespersen i 1880'erne havde sit kammer op mod hollænderiets mejeriskorsten.

På Krabbesholm i ingeniør Fugls tid

Af Marie Jespersen

Det var en dejlig solskinsdag i august 1886, jeg vandrede ind på Krabbesholm. Først blev jeg modtaget af to glubske hunde, Garibaldi og Diana, som snusede til mig og så op på mig med kloge øjne, og vi blev straks gode venner. De boede i hver sit hundehus, som stod på begge sider af indkørselen til hovedgården. Det var kloge og godmodige dyr, som jeg kom til at holde meget af.

Da jeg nåede hoveddøren, blev jeg modtaget af et kvindeligt væsen, om frøken eller jomfru vidste jeg ikke, men fik siden at vide, at hun var ingen af delene, men en forhenværende amme for ingeniørens yngste barn, den nu fireårige Nelly. Det var Sine fra Bjert, nu en slags stue-

pige. Hun forklarede, at hun kunne ikke modtage mig, jeg måtte vente, til herskabet kom hjem, og herskabet var på sommerudflugt til Mørksø, og de var ledsaget af mange feriegæster.

Så satte jeg mig da ned på en af de store sten, der lå ved hver side af indgangsdøren og betragtede det store gårdsrum mellem de lange, smalle bindingsværksbygninger og de høje, ældgamle træer foran hovedbygningen. Af Sines forklaring skønnede jeg, at dette gårdsrum var for tjenerskabet, og et andet gårdsrum var på den anden side af hovedbygningen, hvor avlsgården var. Men der måtte vi aldrig komme, så lidt som i folkestuen, der fandtes i den ene ende af de gamle bindingsværkshuse, hvor der iøvrigt også var bolig for tjenerskabet, som var gartneren, mejeristen, mejerielever, gartnererelever, stuepiger og husholdningselever. Mejeriet var også her, men vendte ud mod fjorden; kusken og staldkarlen boede her også.

Uden for gården lå der et par usle små huse; i disse boede gårdens smed samt tømrer og et par aftægtsfamilier.

Jeg blev siddende i den bagende sol med mit bundt ved min side, indpakket i min moders hvide hovedtørklæde.

Marie Jespersen, der i sin ungdom var stuepige hos fru Fugl på Krabbesholm i 1880'erne, og nu 98 år.

Omsider svingede tre fuldtbelæssede vogne ind i gården, den første med en liberiklædt kusk på bukken. I denne vogn sad ingeniør N. C. Fugl og frue med deres voksne og mindre børn.

Jeg greb min bylt og rejste mig, helt benovet over al den herlighed, der var at skue, lige fra den fine kusk, det flotte køretøj og de fint påklædte mennesker.

Sine var nu så god at hviske til fruen, at jeg var den nye pige, og Sine fik så besked om at vise mig ind i hendes kammer. Herskabet skulle jo nu, klokken halvfem, spise til middag.

Sine boede i den gamle gartnerlejlighed, som bestod af to små stuer samt et lille køkken; hun havde rådighed over den ene stue, medens den anden brugtes til rullestue og vendte ud til haven. Det var et smukt værelse med gardiner for vinduet og tæppe på gulvet; imellem de to enkeltsenge stod en stor kogekakkelovn samt Sines dragkiste. Siden, da også min kommode kom dertil, var det meget hyggeligt med garderobe i hjørnet med storblomstret omhæng; et bord var stillet an med enden mod væggen mellem de to karmvinduer, som vendte ud mod gården.

Jeg følte mig stolt, da kusken fik besked om at hente min kommode oppe i byen hos restauratør Hans Nielsen i Nørregade; han var dog denne gang ikke i liberi; for resten var han både kusk og tjener.

Jeg gik ind i rullestuen og rullede alle mine særke og forklæder; jeg kunne dog ikke ene trække den, men en stor kraftig pige kom mig til hjælp. Hun sagde, at hun hed Marie og var malkepige på gården.

Mens vi stod og passiarede allerbedst kom fru Fugl ind med rene lagener og sengetæppe til min seng, og jeg som intet anede om rangforordningen, blev meget overrasket ved at høre fruen sige til min venlige medhjælperke: Fy, hun må skamme sig! Ved hun ikke, at hun

Borgsmedien ved Krabbesholm foran borgens indkørsel, hvor jeg ved min ankomst som stuepige blev modtaget af lænehundene Diana og Garibaldi, hvis hundehuse var udenfor, opad portpillerne.

aldeles ikke må omgå nogen af mit tjenerskab og langt mindre komme i min rullestue. Se, at hun kan komme væk!

Men til mig sagde fru Fugl i en venlig tone: Ja, det skal du ikke bryde dig om, lille Marie, for det kunne du jo ikke vide; men nu ved du det for eftertiden. Ja, det var nu også noget af det allerværste, sagde Sine, da hun snart efter kom ind i kammeret og så, hvor smukt min seng var redt med rene lagener og pæne sengeklæder samt rødprykket sengetæppe.

Men fru Fugl er adelig, fortsatte Sine, og hun tåler ikke, at hendes tjenerskab omgås gårdens andre folk. End ikke ind i avlsgården tør vi komme. Men du skal nu med mig ind i hovedbygningen, for klokken otte drikker herskabet te, og så er vi færdige for i aften.

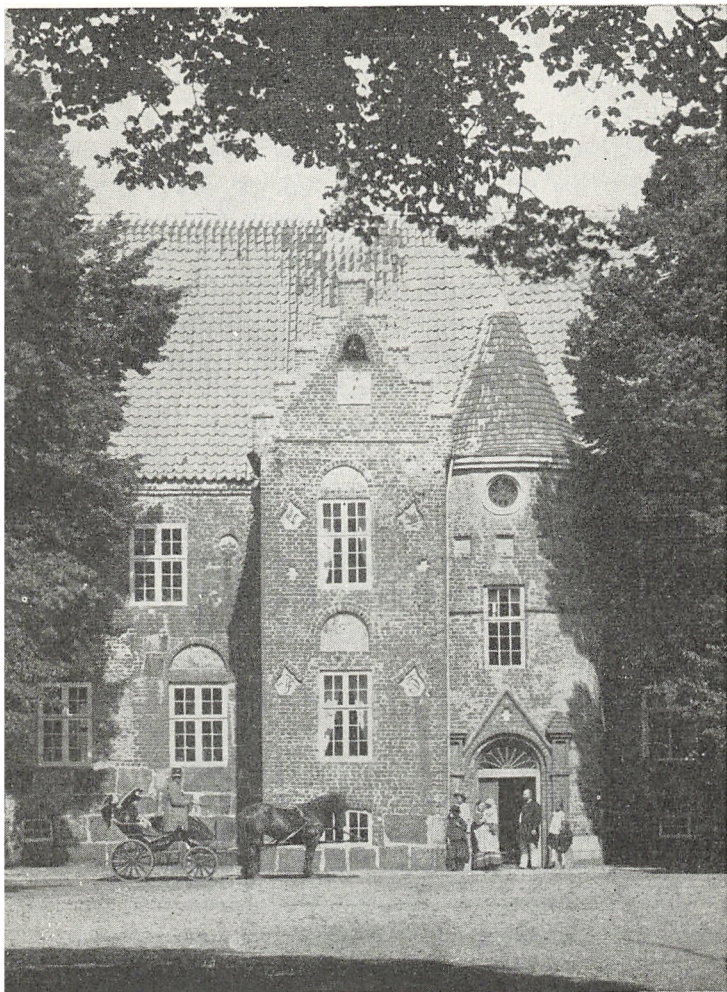
Det var med stor ærefrygt, jeg betrådte den gamle ridderborg med de tæppebelagte trapper og gange.

Ved et lille anretterbord ude på gangen lige ved spise-stuedøren placerede Sine mig. Her skal vi altid stå, mens herskabet spiser, sagde hun, så vi hurtigst muligt kan komme derind, når fruene ringer. Ved dette lille bord stod jeg siden mange, mange gange og så ud i den smukke gamle gård og frydede mig over, at jeg nu var blevet stuepige på en skøn, gammel herregård.

Inde i spisestuen var dækket et langt bord til mange mennesker, i regelen til flere end der var tilstede. Herskabets spisetider var følgende: Morgente kl. 8, frokost kl. 1, middag kl. 4½ og aftente kl. 8.

Nu tog Sine og bar al porcelænet ned i køkkenet, for det skulle kokkepigen vaske op, men sølvtøjet og glassene måtte ikke komme ud af spisestuen, og det skulle vi tage os af. Vi udførte arbejdet ved et lille bord, der vendte ud mod avlsgården; dejligt var det at stå der pænt påklædt i denne skønne spisestue.

Sine viste mig venligt tilrette; hun tog en lille børste samt et fejblad og fejede krummerne væk fra dugen, derefter satte hun tingene på plads og dækkede bordet til morgenteen, mens hun fortalte mig, hvorledes de sad ved bordet: Fruen sidder der for enden foran den store messing temaskine og ingeniøren lige ved siden af, så følger begge de voksne døtre, Ulrikka og Chary; hun er den smukkeste frøken, man kan se, men fruene holder mest af Ulla. Så kommer den 17-årige søn Volmer, som skal være kunstmaler, og den 14-årige Dagmar, som ligner en skjoldmø, og så er der Emmy, der har et vanske-

Krabbesholm fra mine lykkelige dage som stuepige hos herskabet. Her ses herskabsbefordringen med kusken Lars på bukken. I døren ses ejeren, ingeniør Fugl og hustru Thyra, født Friis, med børneflokk. I de to felter øverst på tårnet ses ægteparrets våbener — en fugl og et egern.

ligt sind, så ingeniøren har måttet true hende med en pisk, således at barnepigen kunne komme til at klæde hende på. Og så sidder endelig de to mindste, Johannes og lille Nelly.

Ved Nelly standser Sine lidt og blev rød i ansigtet. Frøken Ulla syr selv børnenes tøj, og Chary læser med dem, men det dur vist ikke, og frøken Chary skal sendes bort til en fin officersfamilie, og vi skal have en frk. Rosenstand fra Århus som lærerinde. Ingeniøren er af engelsk herkomst og af meget fin familie, derfor har børnene mest engelske navne. Det var første gang i mit liv, at der blev gjort så meget ud af mig. Det var skønt at være i det smukke kammer og snakke med den venlige unge pige. Sine fra Bjert var køn, lille af vækst med rødgyldent hår og kunne vel være 25 år.

Siden fortalte Sine om husjomfruen, der vist ikke ret havde lært husholdning og ikke var ret dygtig. Så var der kokkepigen Kristina fra Sverige og Annette fra Norge, sidstnævnte var gift og manden i kongens tjeneste.

Tjenerskabet spiser i køkkenet, gartneren, mejeristen og forvalteren på deres værelser, og forvalter Frandsen sammen med herskabet om søndagen. Uha! den forvalter er en grimme én, sagde Sine, og det er vist hans skyld, at det går herskabet så skidt, for ingeniøren selv har ikke forstand på landbrug, og den forvalter går dagen lang og spankulerer omkring på marken med en lang egekæp i hånden, og han jager folk væk uden grund, så der er en idelig skiften folk og stor misfornøjelse på gården. Forvalter Frandsen var så gæv i førstningen, men nu er han fordrukken, og vi kalder ham i smug for øltønden, fordi han er så opblæst.

Jeg kender gartner Jakobsen ... Å, ham er der ingen, der regner. Vi kalder ham pjøjbuk, fordi han er en pjøjto, og fordi han er så slem efter pigerne, og én i det

mindste har han lokket. Herskabet søger nu også en anden gartner. Nej, mejerist Kristensen han er den vildeste her på gården, og han har været her før i seks år, men så rejste han til Amerika, men er da kommen tilbage igen til sin gamle plads. For resten er han forlovet med min yngste søster, *Kathrine*.

Således fortalte Sine mig den første aften og mangan aften siden.

Min bestilling blev nu at varte de unge frøkener op samt holde deres og ingeniørens værelser i stand; de var alle ovenpå, og det var en grumme let bestilling, da disse selv redte deres senge og støvede af, og skulle der gøres større rengøring deroppe, da blev bryggerspigen Svenske Emma sat til det; hun skurede også de lange gange og mange trapper. Sine gjorde værelserne i stand nedeunder; det var også let, thi gulvene var for største delen belagt med tæpper og blev derfor sjældent vaskede.

I ingeniørens sovekammer var der malet gulv, men det blev aldrig vasket eller skuret, det måtte vi ikke, for ingeniøren troede, at det var usundt.

I spisestuen hjalp vi altid hinanden, Sine og jeg, og hun lærte mig, hvorledes jeg skulle varte op ved bordet, altid byde omkring fra venstre side. Var vi først færdige efter frokosten, gik vi over på vort værelse for at klæde os om, og vi havde så fri til herskabets spisetid. Vi havde altså megen fritid.

Sine sad altid og syslede med en lille kjole eller andet barnetøj — til lille Nelly, troede jeg. Og en dag spurgte jeg hende derom.

Men hun blev glørd i ansigtet og svarede, at det var til en lille pige i hendes hjem.

Men skønt alt således tegnede sig lyst og godt for mig, var jeg dog højst ulykkelig de første dage, og det var kuskens skyld. Han agerede jo en slags tjener, pudse herskabets fodtøj, bar bølgebrænde ind og andet

mere, og følgelig løb jeg på ham hvert øjeblik. Men denne kusk var noget af det frækkeste og sjofleste menneske, jeg har mødt på min vej. Og endskønt jeg var ham ganske fremmed, greb han om mig og på mig hvor som helst og sagde det liderligste snak. Jeg gruede for at miste min dejlige plads, men følte, at jeg umuligt kunne holde det ud.

Da en morgenstund han holdt liberiklædt i lysegrå kjole med blanke knapper og røde opslag og sølvsnore om huen foran døren med herskabsvogn for at køre fruene til Skive, hørte jeg fruene sige:

Hør han Lars! Du behandler dit herskab på en sjofel måde. Jeg er født og opdraget på en herregård og vant til at se kusken møde med nyvasket vogn og velstriglede heste, uniformen børstet og blankpudsede knapper.

Men Lars var en rå fyr, der svarede igen.

Så vendte fruene sig mod ingeniøren og sagde: Lille Nicolaj, giv ham hans afsked. Det skete, og fruene kom ikke til Skive dengang.

Så fik vi en anden kusk. Og så var min sorrig for denne gang slukket. (Af det nærmest følgende fremgår det, at den 19-årige fattige stuepige blev dygtigt forkælet af alle på gården).

Ingeniøren var en høj, svær mand med et smukt og ædelt ansigt. Hver morgen klokken halvtotte gik han morgentur, og på samme tid skulle jeg gå op til de unge frøkener. Så mødte jeg ham i gården, og så venlig var hans morgenhilsen til mig: „God morgen, lille Marie“, at jeg nødig gik glip deraf.

Jeg kom snart efter, at jeg var den yngste pige på gården, og den eneste der ikke havde fået et eller flere børn. Det var måske derfor, de alle var så venlige mod mig. Men Sine sagde: Nej, det kommer af, at du ligner *Julie Schrøder*, den kønneste pige, der nogen sinde har været på Krabbesholm.

Sine og jeg fulgtes troligt ad hele dagen. Først gjorde vi værelserne i stand nedenunder, spisestuen, kontoret, dagligstuen og fruens kabinet. Jeg havde aldrig før set sådanne stuer, især kabinettet var vidunderligt med det ganske tæppebelagte gulv, fantasifulde gardiner og draperier, rundt om det store pillespejl var de underligste vægprydelser, skønne malerier og andre billeder, reolerne fulde af bøger, albums og tørrede blomster i glasæsker. Og så var der de underligste siddepladser, løjbænke og små udstoppede puffer, alt sammen af rødt brokadefløj.

Dagligstuen var mærkelig ved sin størrelse og med sit fritstående fortepiano. Begge disse værelser vendte ud mod fjorden, da de fandtes i den østre ende af den gamle borg med de alentykke mure.

Når alt arbejdet var besørget, gik jeg til kilden efter vand. Den var oppe i skoven, og det var en dejlig lille spadseretur. Desværre måtte jeg ikke gå den nærmeste vej, gennem haven, for „haven var for herskabet“, sagde fruene, og ikke for tjenerskabet.

På frokostbordet skulle der være pålæg og kaffe, som så senere blev kogt om til tjenerskabets eftermiddagskaffe. Til herskabets middag var der altid tre retter mad. Lige før middag klædte alle sig om, hvilket jeg syntes var en sær skik.

Jeg havde alle værelserne ovenpå, og det var mange, især når der var gæster. Ingeniørens soveværelse var ud til fjorden; ægteparret lå sammen i en vældig dobbeltseng, og den lille Nellys seng stod ved siden af. Det var skønt at gå deroppe og se ud over fjorden. I et andet værelse boede Volmer og Johannes, og deroppe sad også frøken Ulla og syede skræddersyning hver eneste formiddag, medens Volmer klistrede og tegnede, og den lille Johannes læste lektier eller lavede flitsbuer. I et værelse ved siden af boede de to yngste frøkener, Emmy og Dagmar, og næst efter frøken Chary. I den vestre ende af

borgen var skolestuen samt et par underlige store gæstekamre med himmelsenge og høje møbler med, jeg tror 20 skuffer i.

Yndigst var frøken Ullas værelse, og det levnede jeg altid til sidst; der var skønne bøger ophængt i reoler, fastgjort til væggens grønne tapet var der de mærkeligste ting såsom fuglereder, strudsefjer, lyngblomster, enebærris og muslingeskaller, og der var udklippede billeder, silhuetter, af slægt og venner. Alt sådant sad fast på væggene, og nedenunder stod det skønneste lille dame-skrivebord, hvor frøken Ulla sad og skrev eller læste. Hendes seng var lille og fin og hendes runde, lukkede servante ligeså; der var også den smukkeste kommode, man kunne se, og ovenpå et stort, rundt toiletspejl. Desuden var gulvet tæppebelagt, så jeg vidste egentlig ikke, hvad jeg skulle lave deroppe i betragtning af, at frøken Ulla selv redte sin seng og støvede af. Men jeg opholdt mig der længe, fordi det var sådan et kært sted. Jeg læste rask væk i frøken Ullas bøger uden en eneste gang at få skænd derfor. Og jeg kom til at holde meget af frøken Ulla.

En dag stod jeg derinde og læste i en fin indbunden bog; det var et dejligt værk, som gik på vers; mine redskaber, bl. a. en lime, havde jeg stillet fra mig mod døren. Og så læste jeg om en ung kunstner, som var forlovet med en yndig ung dansk pige, der lovede at vente på ham og satte endog himlens stjerner i pant derpå. Hun ville vente nu og altid, mens han var i udlandet for at studere videre på sin kunst. Hun pegede opad mod stjernehimmelen og sagde:

„Ser du stjernen højt i Norden!
Tror du vel, den kunne svige?
Fast som denne er et løfte
af en nordisk pige“.

Kunstneren rejste til Italien, og en af Italiens varmblodige, skønne døtre forelskede sig i ham. Men han ville ikke svige sin nordiske brud og ilede hjem til Danmark. Og da var hun gift med en anden.

Det er en gammel mand, som læser digtet op for en flok unge piger, og nu spørger han dem til slut om, hvad de tror, der blev af den unge kunstner. En tror, han har skudt sig, en anden at han har skyndt sig tilbage til Italien igen for at finde den mørkøjede pige. Men til sidst svarer han dem dystert: Nej, der blev en gammel onkel på firsindstyve år.

Og som jeg i stor spænding var nået dertil, lukkede frøken Ulla døren op, og kosteskafte faldt i hovedet på hende, mens jeg gav et skrig fra mig. Men frøken Ulla trøstede mig og gik ned og roste mig som en god og samvittighedsfuld pige.

Det samme gjorde fruens Grethe, en kone oppe fra byen, som havde tjent fru Fugl i 13 år og været Volmers amme. Hun vedblev, efter at være blevet gift, at være fru Fugls højre hånd. Hun sagde til mig: Lille Marie, det skal nok gå dig godt i verden, for du har en god vilje.

En anden en var lidt for besværlig med sin kærlighed. Det var husjomfruen. Hun ville alt for tit have mig sidende inde i sit jomfrubur, et lille kælderværelse med fire små ruder ud til gården. Hun betroede mig, at hun var 28 år og forelsket i kusken Lars, ikke den Lars som blev vist bort, men en anden og meget bedre Lars, som var kommet til herregården Eskjær. Hun troede nu bestemt, at Lars ville komme, om ikke før så til høstgildet, og for at få vished lagde hun kort op, og hun bad mig hjælpe sig såvel med dette som med at digte en klagesang.

Til sidst blev jeg træt af at sidde og høre på hendes jeremiade, men så blev hun vred på mig og fortalte Sine,

og hvem der ellers ville høre, at jeg ikke var så fin en frøken, som jeg så ud til, men slet og ret en fattig pige fra et usselt hus ude i den sorteste hede.

Ingeniørens samledes hver morgen inde i dagligstuen, før de tog fat på dagens dont, til morgenandagt og salmesang; frøken Ulla spillede på orgel; jeg stod gerne under sådan andagt ude på trappen og tog del deri. Tit sang de salmerne „Til himlene rækker din miskundhed, Gud“ og „Den store mester kommer“. De kørte også til Skive kirke og en enkelt gang til Resen kirke, og det så smukt ud, når de kørte af gårde i det herskabelige køretøj med kusken Andreas strunk på bukken. Jeg kom også tit i kirke, og det var mig en glæde at gå den smukke tur for at sidde i den gamle kirke og deltage i salmesangen og høre pastor Lohmann, hvis slutningsbøn altid endte således: Lad det være for os vor vej til salighed.

Var frokosten til ende, løb ingeniørens mindre børn gerne ned i haven, ledsaget af de gule hunde, og gravede og plantede, og mange gange kom de forsinkede til middagen; de skulle jo altid have gjort stort toilette — og så hed det: Lille Marie, vil du hjælpe mig. De var så velopdragne, og aldrig hørte jeg dem sige et uar-tigt ord.

Vi skulle også være velopdragne, og fruén bad os om at sige „Unge hr. Fugl“, når vi nævnedé Volmers navn; han skulle jo være kunstmaler.

Gårdens store befolkning spiste og holdt til i borgstuen, som vi aldrig måtte betræde. Men jeg listede mig derind mange gange om aftenen, når madklokken lød ved samme tid, som herskabet drak aftente. Stuen var et stort, uhyggeligt rum i den ene ende af bindingsværks-huset og lige op til hovedbygningen, så der var jo kun få trin for mig at gå. Men befolkningen derinde så heller ikke hyggelig ud; det var mest gamle, udslidte og skæggede mænd, forsømte i klæder og renlighed, samt

en del store stærke karle, men karlene skiftede tit; det var næsten som „én ud og en anden ind“ hvert øjeblik. Så var der disse udenlandske piger fra Sverige og Norge; de så underligt forskræmte ud og havde næsten ikke klæder på kroppen. I borgstuen stod tre lange uskurede borde langs med de tre vægge, kun indgangsvæggen var fri. Disse borde var udgraverede med de groveste og plumpeste figurer og tegn, og væggene var overklistret med gammel mad, grød og vælling, „sildesjæle“ hang ned fra loftet, og det så ud derinde, som blev der aldrig fejtet gulv eller gjort rent.

Lige ved siden af borgstuen var der to store pigekamre med nogle skrækeligt vide dobbeltsenge. I disse pigekamre holdt karlene til, som de kunne forliges om, og kunne de ikke det, så sloges de og brugte kniven til hverandre. Derfor var det ikke uden grund, at bryggerspigen Svenske Emma klagede sig og ønskede sig en solid kæreste; hun havde to børn og skulle have et tredje. Stakkels Emmas sang blev vildere og vildere, og altid syntes jeg, det var den samme sang:

„Den fulde måne rædsomt lyste
om elskte Emmas hvilested“.

Til sidst klippede hun skoningen af sit bedste skørt, trak i det og forlod gården fuld af sorrig og angst for at blive sendt hjem. Og ud over børnene havde hun absolut intet erhvervet sig i Danmarks land.

En lørdag aften under et vildt slagsmål, måtte forkarlen, en gift mand, på hosesokker liste sig ind i hovedbygningen for at hidkalde ingeniøren. Fruen og vi piger løb bagefter og stod ængsteligt lyttende ved herskabsdøren. Kort efter kom ingeniøren drivende med hele skaren foran sig. Hvis der ikke blev gjort rent i borgstuen, gav de kokkepigen skylden, og var maden for dårlig, fik hun også skylden. Det var Svenske Kristina, og hun havde

svært ved at overkomme arbejdet; hun sved tit vællingen, og den store vandgrød, de skulle have til nætter, var tit ikke kogt sammen. Engang løb hun, forfulgt af et par karle, skrækslagen op ad herskabets trappe og skreg på ingeniøren: Tag mig tusind djævlé, de smider gloende grød i ansigtet på mig!

Maden, de fik, var vist som på andre herregårde. Kalveflæsk kaldtes kødet af kalve, som kørne havde kastet. Mellemmaden smurte husjomfruen således, at når hun havde smurt et pund smør op, så havde hun to igen. Til os blev der kogt mad af herskabets levninger i en gryde og ikke i den store *folkekedel*.

Engang kom ingeniøren meget oprømt hjem og fortalte, at nu ville han købe margarine til folkeholdet; det blev en stor forbedring.

Omsider blev jeg klog på, at Sine sad og syede tøj til sin egen lille pige, og hun fortalte mig sin historie, den gammelkendte om ulykkelig kærdighed.

Sine var ganske ung, da hun tjente den gamle degnefamilie i Bjert. Sønnen, den senere lærer Bech i Bjert, gik hjemme dengang, og disse to unge mennesker blev derfor snart forelskede i hinanden. Sine troede, at han gengældte hendes følelse, og når han sagde: „Lille Sine med de klare øjne“ eller „Lille Sine med det gyldne hår“, lød det forelsket nok; men han kom jo på seminariet og hun til Rydhave som stuepige. Og så var det, at Sine kom i slyng med Mads, som var arbejdskarl på gården, og før hun vidste af det, var hun med barn. Om Mads ville have hende eller ej, det sagde hun ikke, men hun fortalte nu næsten til enhver tit om sin grænseløse sorrig over, at hun nu aldrig kunne få lærer Bech. Hun søgte derfor pladsen på Krabbesholm som amme og satte sit eget barn ud til fremmede. Og da hun var en pæn pige, var hun så heldig at få pladsen. Hun fortalte også om fruens store godhed imod hende, hvorledes hun fik

bøger op på sit værelse og god nærende kost, og ingen måtte fornærme hende*).

Men nu skulle hun miste sin plads til november, og fru Fugl havde sagt, at hun ville tage hendes yngste søster som husholdningselev, da hun opdagede, at denne var ringforlovet med mejerist Kristensen, som snart var den eneste, fruene respekterede i denne verden; således sagde Sine. Men Sine var bange for, at den overmåde dygtige og smukke mejerist bare ville forføre hendes søster og siden lade hende i stikken. Han havde svært mørkeblondt krøllet hår og et stort overskæg, og der var ingen på gården, som ikke respekterede ham, lige fra malkepigerne, som han imellem drev i marken med piskeren, og Marie malkepige slog han en dag en bred, rød stribe over armen, fordi hun kom forsent. Han kunne simpelthen få hvilken pige, han ville have, ja endog en af ingeniørens døtre, sagde Sine, og hun var bange for, at det ville gå søsteren, som det var gået hende selv. Hun ville nok få en sorrig at bære på. Selv kunne hun aldrig glemme lærer Bech eller tilgive sig selv for sin grænseløse letsindighed.

Hun havde nu fået en symaskine, og hun ville til november bo hos fruens Grethe og lære noget mere syning, og så ville hun prøve at leve sit liv i selvstændighed og sørge for sig selv og sit eget barn. Således fortalte den rare Sine med ustandselig udholdenhed, så det næsten blev mig lige så plagsomt som husjomfruens klagesang og spådomskunster.

Jeg så nok, at mejerist Kristensen var meget smuk, men jeg kunne ikke lide ham, fordi han slog malkepigen med piskeren.

Men mod mig var han altid venlig, når jeg løb over i mejeriet efter mælk og fløde til herskabet. Også Amandus, en svensk karl, som hjalp til i mejeriet, var rar, men fuld af spilopper. Ustandseligt skrev han kærligheds-

*) Ole Erich Bech. Ejnar Poulsens Degnehistorie s. 26.

breve til mig og stak dem ind ad vinduet. Sine og jeg opdagede snart, at han skrev dem ordret op efter en brevbog for elskende.

Men én var der, som ikke kunne lide mig; det var forvalter Frandsen; jeg mærkede det instinktmæssigt, skønt vi næsten aldrig talte sammen, da vi intet som helst havde med hinanden at gøre. Han havde antipati mod mig, måske fordi jeg lignede Julie Schrøder.

Sine fortalte mig også om havnefoged Thomsen, som jo boede tæt ved herregården, og hun tog mig med derom. Hans yngste datter, Tomine, var den yndigste pige på jorden, men hun blev angrebet af tungsind og blev aldrig gift, men den anden datter tjente i Durup gæstgiveri. Hun blev siden gift med den rige G, der dog først slog hende fejl, så hun nær var gået fra forstanden og græd, så hun fik nervekrampe i ansigtet, men så tog han hende. Han var en gårdmandssøn fra Hvidbjerg, og han var kommet til verden ved en fejltagelse. Hans forældre var nemlig enige om, at de ingen børn ville have og havde derfor hver sit sovekammer. Men så en nat blev der et forskrækkeligt tordenvejr, og så krykkede konen ind i sengen til manden. Og året efter fik hun trillinger, tre sønner, som alle blev rige mænd.

Høsten var i fuld gang, da jeg kom til Krabbesholm, og snart efter fyldte jeg 20 år. Vi havde travlt den dag, for fruene og frøkenene skulle køre sammen med husjomfruen ud i marken til høstfolkene med kaffe, og det blev en hel højtidsdag for os alle.

Det var også smukt den aften, da forkarlen i spidsen for alle høstfolkene kom ind i borggården og strøg deres leer, så det klang, for at forkynde, at nu var der op-høstet. Alle kom ned i gården for at se dem, og ingeniøren holdt en tale og lovede os et høstgilde, når kornet var i hus.

Og vi fik et skønt høstgilde. Der var forberedelse i

mange dage; gartneren pyntede det store kornmagasin med blomster og guirlander, hvor der skulle danses; der var lavet æresport til herskabet med deres navne indsat, og der var kulørte lamper og en tribune til spillemændene.

Det var næsten rørende, hvor omhyggeligt frøkenerne passede på, at vi kunne få al den fritid, der vel kunne tænkes, så vi kunne more os til høstballet, som de kaldte det. Herskabet deltog deri med liv og lyst, ingeniøren klinkede og drak med karlene, og der var dog rakkere imellem. Men denne dag var standsforskæl ophævet. En lille tid sad frøkenerne og fruene henne på bænken og så på dansen. Men resolut tog forvalteren mod til sig og engagerede dem til dans, siden gik det slag i slag, mejeristen, gartneren, forkarlen og til sidst bukkede den ene af de unge rakkerkarle for frøken Chary, og da hun uden tøven trådte dansen med ham, blev der en sådan glæde og munterhed, at jeg synes at kunne mærke den endnu. Der blev sunget sange og råbt hurra for herskabet og de unge frøkener, og ingeniøren takkede og holdt tale. Ja, det var i sandhed et dejligt gilde. Jeg selv morede mig over al beskrivelse, og alle ville danse med mig og ingen flittigere end mejerist Kristensen, som var den flotteste danser; han løftede mig himmelhøjt i vejret, uden at jeg derfor kom ud af takten. Jeg forelskede mig i den kønne rakker, der havde danset med frøken Chary; men jeg glemte dog ikke derover min moders formaning: For Gud i himlens skyld, giv dig ikke af med en rakker! Og jeg turde næsten aldrig se til ham siden for ikke at komme i bekendtskab med ham.

I høstgildet deltog alle gifte folk med deres familie, som arbejdede på gården. Og det var næsten underligt at se disse arbejderkoner med deres børn, fattige og for-knytte og lidet lignende husmandskoner nu til dags; men de kunne vistnok glædes over meget mindre end småkårs-folk nu om stunder.

Jeg så Sines søster, Kathrine; hun så ikke så ubetydelig ud; hun var en smuk pige med mørkeblondt hår. Sine var dog vistnok den skrappeste af de to.

Som spillemand havde vi Knud Drejer, gårdens faste arbejdsmand og tømrer og fruens betroede tjener, når møbler skulle omflyttes eller repareres. Knud var en stor spøgefugl, der samtidig kunne snakke med fruene og bag hendes ryg gøre grimasse til os stuepiger, der jo altid fulgte i hælene på dem. Han boede fattigt med kone og mange børn i et lille jordløst hus på Resen hede. Før han gik på arbejde om morgenen, spurgte konen ham, hvad hun og børnene skulle have til føden. Knud svarede: Det ved a sku't! og så gik han sindigt på arbejde, hvor han jo selv kunne få sin gode kost. Børnene måtte som andre fattige børn ud at tigge. (Helt skidt var det vel ikke, for han tjente også penge som spillemand. Knuds humør var uopslideligt og hans skæmt letfærdig, men da han var så rar og munter, vakte det kun ringe forargelse).

Men da han engang havde lært lille Johannes et skrækeligt skøgevers, blev ingeniøren meget vred. Knud har selv fortalt mig det.

„Han krævede mig til regnskab og gav mig afsked på stående fod. Jeg kunne godt have svaret, at gartnerelverne havde lært Johannes mere end jeg, men det tav jeg med, da jeg intet godt kunne gøre med at fortælle det. Men ingeniøren sluttede således: Drik og dobbel og liderlig tale, det har alle tider været fattigmands trøst.

Men så svarede jeg: Med forlov, hvad tid har ingeniøren set mig fuld? Og er det så stor en synd, vi har gjort mod den lille Johannes, da er den vist ikke mindre, som ingeniøren nu er i færd med at gøre, ved at gøre mig og min kone og mange børn brødløse. Desuden har jeg ikke handlet af ondskab, men i tankeløshed. Og nu vil

jeg byde ingeniøren farvel og tak for alt godt. (Så fulgte den store smeltning), og vi måtte alle love ham ikke at føre usømmelig tale i børnenes nærværelse.

(Vinteren kom, Sine flyttede til Skive til fruens Grethe og blev afløst af søsteren Kathrine). Kathrine og jeg blev meget gode venner. Vi havde varme på vort værelse. En søndag aften gjorde vi et lille gilde og kogte chokolade i kakkelovnen. Vi spøjte og lo og fulgte til sidst vore venner på vej gennem skoven. Vi sang alle de smukke sange, vi kunne huske. Jeg havde lært så mange smukke sange på Krabbesholm, men mest glad var jeg ved sangen „Jeg elsker havet, når det bruser vildt“. Jeg lærte også sangen „Så ene de gik, den stille nat, han og hun“. Og så en om Nøkken.

Om julen var jeg hjemme, men kom ikke med toget tilbage og måtte gå tilbage til Krabbesholm (15 km). Hans fulgte mig et stykke på vej. Jeg var lidt bange for den ensomme tur, for sagen var, at jeg engang fra Skive blev fulgt hjem af bødkerlærlingen Simon, som jeg engang havde været til dans sammen med. Instinktmæssigt ville jeg ikke gå gennem skoven, men ad vejen. Men da vi nåede bænken udenfor Krabbesholm have, slog Simon mig pludselig omkuld på bænken. Jeg råbte i min angst på Vorherre og kom fra ham i tide, efterladende hat og slør og andet på valpladsen. Den følgende morgenstund var jeg tidlig ved kilden for at finde mine sager.

Men jeg løb nu mod Skive, alt hvad jeg kunne, satte kursen mod Resen kirke, skønt jeg ikke kendte vejen; på kirkegården gik jeg længe om i vinternatten, som nu var så lys, at jeg kunne læse gravstenenes indskrifter. Jeg fulgte så den fredelige strandbred lige til Krabbesholm slot.

Om vinteren blev der altid fyret i kakkelovnene oppe hos herskabet, hertil brugtes bøgebrænde, hvis aske jeg

skulle bære op i klokketårnet, for det skulle bruges til vask, til bøgelud.

Jeg hjalp ikke til med vasken, men en del andre piger og koner, som hørte til gården, samt husjomfruen stod for vasken. Ma' Brændehugger fra Resen hjalp til, og hendes mand arbejdede på gården, han var imidlertid syg, og fruene spurgte til hans befindende. Han ha'e sku skidt, fruene! svarede Maren rapt. Men det kom til at lyde: Han haar sku skidt, fruene! Og selv fruene lo deraf.

Hvert år gjorde Ma' Brændehugger et gilde for fruene tjenerskab med steg og kartofler, hvilket altid var godt tilmåde for herskabet. En lørdag aften gav vi os allesammen på vej, husjomfruen, stuepigerne, kusken og mejeristen. Det var stille frostvejr, og vi gik langs fjorden; til sidst satte vi over isen, men da jeg var gruelig bange, tog mejeristen mig under armen og lod kusken skøtte de andre. Aldrig har jeg været med på slig en færd, for han satte gennem både tykt og tyndt og gennem alle de største snedriver han kunne se, så han mere bar end fulgte mig. Men hjemad betakkede jeg mig og ville følges med de andre — mest for Kathrines skyld.

Tjenerskabet gik også til dans hos Knud Drejers, men det var gerne mejeristen, der gjorde gildet, som bestod i, at vi fik chokolade kogt derhenne til hvedebrød oppe fra byen. Vi dansede i Knud Drejers sovekammer, af hvilket sengene var flyttet ud. Jeg lærte Knud Drejers døtre at kende, navnlig Kristine, en livlig og smuk pige på min egen alder. Det var skønne gilder, vi lo og morede os, og til sidst satte vi os og sang fædrelandssange.

Og når vi kom til „ædle kvinder, skønne møer“, sang Kristensen himmelhøjt over os andre, idet han klinkede med Knud Drejer og tilføjede „som disse“, og „mænd og raske svende — som os“. Efter et sådant gilde, som vi tog uden forlov, skottede vi i morgendæmringen op til herskabets vinduer, for sæt nu at de havde manglet no-

gen af os. Kristensen, opdagede jeg, var fritænker, og Kathrine gik derfor ikke i kirke. Og jeg var glad for, at han og Kathrine forlod os juleaften. Vi spiste i kornmagasinet, hvor der var dækket et langt bord til tjener-skabet, og vi fik gåsesteg og æblekage med flødeskum. I borgstuen blev folkene trakteret med suppe og steg, og ingeniøren var selv ude for at ønske dem en glædelig jul.

Men der hvilede en tyngsel på os alle, fordi vi vidste, at ingeniøren ikke kunne blive ved gården; han var på fallittens rand. Alligevel var der mange gilder. Særlig husker jeg et midt om vinteren, hvortil alle de store spidser oppe fra Skive var indbudte, såsom borgmesteren, B. Jacobsen, doktor Schou, apotekeren, pastor Lohmann og flere, som jeg ikke kendte.

Under dette gilde skulle kusken Andreas agere tjener i liberi og tage imod gæsterne, hjælpe dem af tøjet og lukke dørene op og i, siden skulle han varte op ved bordet, bære steg og is ind og alt det andet, hvad det nu var. Men Andreas var en stor torsk og grædefærdig derover, så vi piger morede os kosteligt derover, fordi vi ikke var gode nok til at varte op for disse storheder. Doktor Schou var ridder og derfor byens fornemste mand, og han skulle føre fru en til bords. Han lod imidlertid vente så længe på sig, at man måtte begynde spisningen før hans ankomst. Omsider kom han, iført kavaj, kasket og lange sokker uden på støvlerne. Andreas fo'r til, som gjaldt det livet, rev frakken af ham, mens doktoren protesterede: ja, ja, ja! og satte sig på en stol, for at „tjeneren“ kunne trække de tilsnede sokker af ham; han brugte langt flere kræfter end nødvendigt og hev såvel sokker som støvler til sig; i det samme kom fru en faren de for at hente sin bordfælle; hun udbrød: Ih, du forbarmende, har doktoren ingen strømper på? Ja, ja, ja! det var en fejltagelse, sagde doktor Schou og pegede på

Andreas, der nu efter evne sled for at få doktoren i orden, så han med fruén under armen kunne gå ind til de andre gæster.

Under den lange spisetid skulle vi piger stå på pinde udenfor i gangen ved det lille anretterbord. Jeg fordrev imidlertid tiden inde i riddersalen, hvor tapeterne hang i laser og pjalter; salen lignede et pulterkammer; også det lille tårnkammer lå ubeboet hen; det skulle være gjort i stand, men blev det ikke.

Hele boet blev overtaget af Randers Handelsbank og Andersen fra Resengård ansat som bestyrer.

Nu blev der andre dage for os alle på Krabbesholm; forvalter Frandsen fik afsked tillige med flere andre, og ingeniøren fik intet med landbruget at gøre, mange blev opsagt til april eller maj, og der var stor ufred på gården, fordi ingeniøren ikke kunne betale en eneste af os vor løn; vi skulle alle som én have den udbetalt gennem en sagfører.

Vemodigt var det at se og høre fru Fugl, nu hun gik og sørgede over det forliste hjem. Hun gik og klagede sig, endog til sine gamle tjenestefolk og især til fruens Grethe. „Jeg er kommet med mange penge til Krabbesholm“, sagde hun, „men hvor er de nu?“. (Iflg. Trap har hr. Fugl selv afhændet sin gård 1887. Det var krisetider, hvad mor intet fortæller om).

Hver solskinsdag så man fruens lille tynde skikkelse stå bøjet over et uhyre af et rundt kar for at ryste fjerene ud af dynerne, for, som hun sagde, børnene må hver beholde en seng. Og nu stod hun og byttede fjerene omkring, så de bedste kom i deres egne sengeklæder.

Ingeniøren sad stadig inde på sit kontor og sled med regnskaberne, og de skønne morgenhilsener var forlængst forbi. Men mod folkene vedblev ingeniørens at nære omhu; var nogen syge eller forkølede, kom fruén altid med sin brune lakridsmikstur, som hun selv var

Havnefoged Thomassen og hustru, som Marie Jespersen af og til besøgte på sine friture, ses her med sønnen Frederik.

mester i at tillave. Og frøken Ulla forbandt med glæde enhver bullen finger ude i borgstuen.

Det var heller ikke hyggeligt mere i vort kammer, og det var mejeristens skyld; en dag havde han sagt, at det var meget pænere, at vi satte sengene sammen midt på gulvet, og da hans ord var Kathrine en lov, blev det gjort, men dermed var hyggeligheden forbi, for nu lignede det jo ikke en pæn lille dagligstue, hvori der var god plads, men et ubeboet sovekammer. Heller ikke Knud Drejers humør slog til mere; han plejede så tit at sidde inde hos os og le sig halvt ihjel, når han syntes, at han havde drillet os længe nok. Til sidst skulle vi flytte helt ud af vort værelse og ind i forvalter Frandsens tomme kammer, hvor der hang falmede gardiner

som minder om den skønne sommer, da Julie Schrøder og Lene var ungdomsfriske og glade.

Kathrine og jeg snakkede meget om, hvorledes det skulle gå herskabet. Det gjorde mig meget ondt for mine unge smukke frøkener, for den lille gode Johannes og især for lille Nelly. Hun og jeg var blevet særdeles gode venner, siden den rare Sine rejste, og utallige gange om dagen kaldte lille Nelly, der var noget af det sødeste, man kunne se, i sin smukke blå matroskjole og med det lange lyse lokkede hår, der hang hende ned over panden — utallige gange kaldte hun: Maie, Maie! Og de gule hunde, og børnenes haver, de så trofast arbejdede i — det var ret en sorrig at tænke på.

Kathrine vidste, at hun skulle være ene tjenestepige hos herskabet til sommer, og så først ville fru en selv lære hende husholdning, som hun jo for lang tid siden havde lovet. Jeg selv skulle på Salling højskole — jeg vidste ikke ret, om jeg var glad ved det. Jeg ville gerne danse, men det måtte jeg vel så ikke — — (Kathrine og mor åbnede deres hjerter for hinanden vedrørende alle slags forelskelser, dels lykkelige og, ganske særlig, håbløse som nu Sines forelskelse i lærer Bech).

En aften tog jeg mod til mig og gik til ingeniøren og sagde ham, hvor fattig jeg var og bad om at få min løn udbetalt.

Han kunne det ikke, sagde han og henviste mig som alle de andre tjenestefolk til sin sagfører i Skive, men af mistro gjorde jeg det ikke og gik i stedet for op til Borch Jacobsen med det resultat, at en af skriverne derinde overfaldt mig for at tage et kys. Derover gav jeg mig til at græde og skyndte mig bort. Siden bad jeg fru Fugl om en anbefaling, og den gav hun mig beredvillig.

Og dermed var jeg færdig på Krabbesholm. Dog til slut gik vi en tur, husjomfru en, Kathrine og jeg; vi gik forbi havnefogedens helt hen til havnen, og jeg kunne

se, at den halvgamle jomfru så så forgræmmed ud; hun var vist også meget fattig. Ja, Marie skal jo på højskole, et trin opad, men det kan jo også gå nedad for et menneske, sagde hun.

Kathrine gav mig følgende lille vers til afsked og sagde: Hvor har vi haft det godt sammen, Marie. (Kathrines snart 80 år gamle vers findes indklæbet i mors bog; det er smukt skrevet — således efter originalen):

„Under Hverdagslivets Tummel
lyder for mig mangan Gang
lille Maries Ord i Hjertet
som en liflig Himmelsang“.

Ved Esbern Jespersen.

NOTER

Allerede i 1885 beredte Fugl sig på afhændelse af Krabbesholm, idet han ved den tid averterede om auktion over en stor del møbler, markredskaber og andre effekter på grund af bortrejse. Det blev dog først i 1891, at han flyttede til den høje stueejlighed i „Gl. Postgård“ i Nørregade udfor Nordbanevej, hvorfra datteren Dagmar ses at have givet undervisning i engelsk. Herfra rejste familien i 1892 til Thisted, hvor Nicolai Christoffer Fugl endte sine dage 28. oktober 1903 som overbanemester.

Marie Jespersens samlinger af folkeminder er meget omfattende, og „Skivebogen“ har tidligere bragt mindre afsnit, foruden et noget fyldigere i 1946, da hun blev 80 år. Det meste er iblandet meget personlige betragtninger, hvilket også er kendeligt i det her bragte afsnit. Marie Jespersen, der før har skrevet under sit pigenavn, Marie Vammen, har nu snart levet i 100 år, idet hendes 98 årige fødselsdag faldt den 15. august i år.

Om vort kommende byhistoriske Arkiv

Arbejder man med Personal- og Lokalhistorie er det især Bibliotekerne og Arkiverne, man tyer til for at finde Oplysninger, men meget historisk Materiale er dog ogsaa i Privateje. Mens de to Institutioners Akter og Manuskripter opbevares under betryggende Forhold, er dette langt fra Tilfældet med det, der findes hos private.

Mangen en Forsker har sikkert, naar han henvendte sig til Privatpersoner om Oplysninger, faaet det Svar: „Ja, jeg har ligget inde med forskellige Ting i Form af Dagbøger, Breve og Billeder, men alt har jeg forlængst brændt. Der maa jo engang imellem ryddes op, og jeg mente ikke, det gamle Stads havde nogen Værdi for andre“.

For at undgaa, at Arkivalier, Billeder og andre gamle Minder gaar til grunde, har nu Historisk Samfund følt det som en af sine Opgaver at samle saadanne Ting til Hobe med Henblik paa Oprettelse af et virkeligt Byarkiv.

Foreløbig har man dog sikret sig et godt rummeligt Kælderlokale paa Kommunebiblioteket, hvor vort Samfunds Sekretær, Svend Mortensen, gerne modtager saadanne Ting fra Folk, i Stedet for at lade det gaa i Kakkelovnen.

Allerede har man her et righoldigt Arkiv bestaaende af trykte lokalhistoriske Skrifter, mange Aargange af Byens forskellige Dagblade samt en ret betydelig Samling Klicheer hidrørende fra Aargangene af „Jul i Skive“.

Dybt for alvor sønder at Lige som den for den
 stansede Liden i den skule der is stille Erholdt, og
 min Liden, og skule for sig selv som den og alle
 højskole emellan sig og gode fremtidige.

Kuften fra Gæstfrihed til Niobenhavn

Den 15. dag der jeg var i København var en meget god
 dag for mig. Om det jeg en god dag der kommer at jeg
 vilde bringe mig der hen. Det var jeg all sandt
 i den, og ankom til den første og alle i København
 fandt mig, at det var mig som kommer og jeg
 sigt, at der var Gæstfrihed og alle i København
 det var det nu som jeg var i København, og min
 omme i København vilde jeg have været i København
 i København, der ikke var mig med mig, og jeg var
 jeg vilde have været i København, at jeg var
 og alle i København var mig, at min i København
 vilde jeg have været i København, og alle i København
 den var det nu som jeg var i København, en meget
 god dag for mig, og alle i København var mig, og alle
 vilde jeg have været i København, og alle i København
 den var det nu som jeg var i København, og alle i København
 vilde jeg have været i København, og alle i København

Et Blad af den sjældne Dagbog, ført af en Islænding under Besøg i Salling
 1793, som for nogle Aar siden velvilligst blev tilsendt Historisk Samfund.

Fra Musæets Arkiv kan man vente, hvad der her fin-
 des af gamle Skøder, Dokumenter, Billeder og Breve hid-
 rørende fra Skive og Opland. Arkivet kan ogsaa bruge
 Protokoller fra Sogneraad og Foreninger, der nu hen-
 ligger upaaagtede. Meget andet har Interesse, men lad os
 se det, saa det kan komme til Nytte og blive bevaret for
 Eftertiden, for Tiden rinder hurtigt!

Med gamle Fotografier forholder det sig saaledes, at de fra væsentligt at være et Ornament er blevet et Dokument baade for Lokal- og Personalhistorie, og i vore Dage blevet en uvurderlig historisk Kilde, der f. Eks. i „Jul i Skive“ eller i „Skivebogen“ kan glæde Folk, saa lad Bladets Redaktør, Otto L. Sørensen, der bor i Frederiksgade 4, der selv har anlagt sig en stor Billedsamling, se dem. Efter endt Brug gaar de saa videre til Arkivet, hvis Arkivudvalg ogsaa bestaar af Sognepræst Johannes Bang i Roslev, og forh. Lærer Ejnar Poulsen i Hem.

Vore Oldeforældre og Bedsteforældre interesserede sig for Billederne paa en anden Maade, end vi gør. Fotografierne blev først og fremmest brugt som Pryd i Hjemmene. Væggene var tæt behængt med dem. Paa Skriveborde, Etagerer og Chatoller vrirler det med Opstillinger, ud over hvad der var indsat i digre Albummer, som var en fast Underholdning, naar Familierne kom sammen. Anderledes i Dag. Vel blomstrer Amatørfotografiet som aldrig før, men Fotografierne er ikke mere paa Mode som Udsmykning af Værelserne; man gaar kun sjældent til Fotografen, udveksler ikke Portrætter og samler derfor heller ikke paa dem. De gamle Fotografier er dermed kommet i Farezonen. Mange er allerede gaaet tilgrunde, og Dag for Dag skrider Tilintetgørelsen videre. Ved Flytninger og Oprydninger efter Dødsfald kommer ganske vist mange gamle Billeder for Lyset, men efter at man som Regel har moret sig over dem, bliver „det gamle Stads“ ubarmhjertigt brændt eller kastet bort. Lad det ikke ske for Fremtiden, men bring dem til os og helst med Besked om, hvad de forestiller, for det forøger Værdien i afgørende Grad!

Otto L. Sørensen,
Byarkivar.

Historisk Samfunds årsberetning 1963

I august 1963 var Historisk Samfund med til at tilrettelægge en udflugt for Foreningen for Hjemstavnskultur, der holdt sit 40. årsmøde i Viborg og havde afsat en dag til besøg i Salling. Her besøgte Skive gamle kirke, museet og Krabbesholm, og lærer Enna Jensen var fører på den videre tur med Lihme kirke, Kaas og Spøttrup som mål.

Vor egen historiske vandring, den 25. august, gik til Vestsalling og havde herregården Bustrup som sit første mål.

Her bød formanden, pastor Bang, i spisesalen velkommen til de 150 deltagere i udflugten, hvorefter litterat Otto L. Sørensen fortalte træk af gårdens historie.

Derefter kørte den lange bilkø til Lem kirke, hvor lærer Krogh ved træhandler Niels Sørensens grav gav

en karakteristisk af dennes historiske indsats, bl. a. hans medvirken ved Historisk Samfunds stiftelse i 1908.

Efter kaffebordet i Lihme konditori foreviste lærer Enna Jensen i hovedskolen sine samlinger, som giver et rigt indtryk af sognets og egnens natur. Og i Lihme kirke holdt han foredrag om denne ejendommelige bygning i engelsk-normannisk stil.

Hovedbygningen på herregården Kaas kunne vi ikke få adgang til, men Enna Jensen fortalte kort om nogle af gårdens ejere og førte os rundt i parken med rester af en tidligere bygning, vistnok et afsnit af den, der blev brændt under Grevens fejde.

Turen sluttede i Sønderhøje med at grosserer Chr. P. Friis, København, foreningens trofaste ven, udbragte et leve for Historisk Samfund.

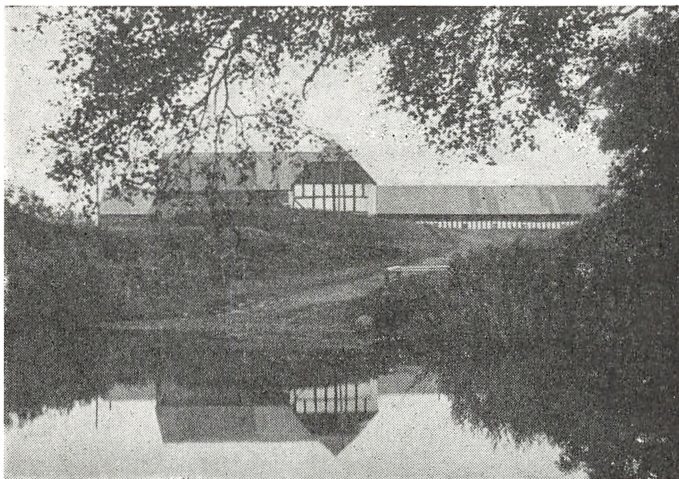
Fjorten dage efter, den 8. september, var foreningens bestyrelse efter indbydelse fra komiteen til stede ved den festlige indvielse af mindeparken ved kirketomten fra den i 1552 nedrevne Grætrup kirke.

Historisk Samfund har haft to af sine bestyrelsesmedlemmer med i denne komité, nemlig pastor Bang og lærer Krogh.

Anlægget med en anselig mindesten og et tre meter højt kors, hugget i jern-eg, præsenterer sig meget enkelt og smukt og er udført og betalt dels af sognets beboere, dels af bortflyttede, som har bevaret interessen for deres hjemstavn. Også Historisk Samfund havde givet sit bidrag.

Pastor Bang holdt indvielsestalen og foretog afslørningen af stenen med det indhuggede vers.

Bagefter var der festligt samvær i forsamlingshuset, hvor den utrættelige primus motor for sagen, inspektør Anton Børsting, Ikast, redegjorde for det forudgående arbejde med anlægget. Her har Nationalmuseet været

På vor historiske vandring i 1963 foreviste førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme, det gamle voldsted nede i krattet ved Kås. Her ses en udsigt fra en af de gamle voldgrave op mod ladegården.

rådspurgt, museumsinspektør Poulsen beset stedet og godkendt planen.

Ved sammenkomsten havde også fra Historisk Samfund følgende ordet: pastor Bang, lærer Krogh, Enna Jensen, Ejnar Poulsen og Otto L. Sørensen, foruden flere af sognets egne folk.

Den historiske vandring for 1964 er planlagt til den 23. august og skal gå til Nordsalling.

Efter planen skulle vi samles ved Lyby kirke, derfra med afstikker til Bostrup Tinghøj, Astrup-korset og Breum kilde. Så skulle vi aflægge besøg ved mindestenen for Grætrup kirke, derefter Selde kirke og slutelig herregården Kjeldgård.

Planerne om det by- og egnshistoriske arkiv befinder sig endnu på det forberedende stade. Ved et samarbejde med biblioteket håber vi at kunne få husly og sagkyndig

hjælp ved tilrettelæggelse af og indsamling af materialet til en så omfattende virksomhed, som dette arkiv må forventes at blive.

Endvidere påtænker vi byvandring i Skive, hvorved gamle huse og gamle minder om tidligere tiders huse og mennesker og deres skæbne vil blive fremdraget. Dels og navnlig af Otto L. Sørensen, byens historiker, og dels af undertegnede.

Johannes Bang.

Smaastykker af Furs Krønike

Af Paula Knudsen, Fur

OVERTRO OG TANKEN OM SJÆLENS EVIGE SKÆBNE

Betydeligt Jordegods paa Fur, deriblandt Lundegaard, ejedes i længst henfarne Tider af den mægtige Adelslægt *Krabbe*.

Det vides, at i 1410 skænkede *Fru Maren*, Datter af Ridderen *Jens Mikkelsen Krabbe*, sin Hovedgaard Lundegaard og alt andet Gods beliggende paa Fur til Viborg Domkirke. Til Gengæld skulde Kapitlet oprette et Alter i Sankt Mortens Kirke her paa Øen og lade holde Messer for hende og hendes hedengangne Forældre paa dette Alter til evig Tid. Og tillige skulle hendes Trygningsdag (Begravelsesdag) højtideligholdes med Messer af 12 Præster i samme Kirke.

Ved Reformationens Gennemførelse lykkedes det Domkapitlet at bevare sin Ejendomsret over Fur, trods Adelen prøvede paa at faa meget Gods tilbage, der jo oprindeligt var givet Kirkerne for Læsning af Sjælemesser. Saaledes forsøgte Hr. *Iver Krabbe* til Østergaard i Aasted Aar 1549 at faa sig tilbagedømt omtalte Lundegaard paa Øen, men Domkapitlet skaffede sig Tingsvidne for Hævd og Ret til Godset.

Under Borgerkrigen 1534, som Furboerne ogsaa deltog i, fik de fat i *Iver Krabbe*. Hævnlystne og rasende, som de var paa Junkeren, vilde de straks klynge ham op, men Bonden *Jeppe Jensen* i Hvirp, der sikkert havde

haft et stort Ord at sige, fik den rasende Hordes Agt stillet i Bero indtil videre, saa de nøjedes med at ind-sætte ham i Fangekælderens paa Aalborghus.

I 1640 nævnes i et kongeligt Brev Vore og Viborg Kapitlets Fæstere og Bønder paa Fur, thi indtil hen i 16-hundrederne ejede baade Kirken og Adelen Jordegods paa Fur. I den sidste Halvdel af nævnte Aarhundrede ophævedes Kapitlets Ret, og Jordegodset inddrogtes ved Reformationen direkte under Kronen.

I 1718 tilskødede Kongen saa Lundegaard, og sand-synligvis hele Øen paa nær Præstegaarden, til *Niels Ibsen* paa Tvis Kloster til den Købesum af 6.494 Rigsdaler. Øen ejedes derpaa af *Anders Kjerulf* til Bjørnsholm, der 1731 grundlagde den første Skole paa Fur i Hvirp. Fra *Kjerulfs Enke* kom Øen til hendes Broder, *D. E. Braes* til Kokkedal. Omsider havnede den i Slægten *Færchs* Eje. Købmand *Anders Nielsen Færch*, Nibe, var saaledes ved sin Død i 1800 Ejer af den ganske Ø. Da hans Arvinger overtog hele Herligheden, vurderedes Øen til et Beløb af 12.000 Rigsdaler, ikke engang saa meget som en lille Ejendom nu kan koste.

Trods det, at der altsaa har boet Herremænd her paa Fur, har Bønderne aldeles ikke været Hovbønder. Fæstere var de derimod indtil Begyndelsen af 18-hundrederne, da Bondereformen gjorde sig gældende. Salget af Gaardene var afsluttet i 1822.

Fur Kirke menes at være bygget i Førstningen af 11-hundrederne, og der berettes, at Storbønderne *Agri Gutchi* og *Atti* ønskede Kirken lagt og indviet til St. Mortens Ære. Den første Præst her var *Bo*. Han gav sammen med Stifterne Tilladelse til, at Biskop Eskild Aar 1136 stadfæstede Viborg Domkapitlets Ret til Kirken, hvilket Pave *Alexander* den Tredie samtykkede i.

Altertavlen her i Kirken med de 12 Apostelfigurer er et Træskærerarbejde fra Middelalderens Slutning. Præ-

dikestolen derimod fra Aar 1600. Døbefonten, der er af Granit, er antagelig lige gammel med Kirken. Et Kirkeskib „Salvator“, der er ophængt i Kirkerummet, er bygget og skænket i 1870 af Sømanden *Gravers Sørensen Møller* fra Koldekilde.

En gammel Lysekrone med Indskrift fra 1703 fortæller, at Furbopigen *Andersdatter*, gift med kongelig Majestæts Hof-Murermester og velbestaltede Fændrik ved Brandordningen i København, *Hans Ollufsen*, haver foræret denne Lisekrone til Fuur Kirche i Jylland, saasom hun var født paa Fuurland og døbt og christnet i Fuur Kirche.

SAGN OG KRØNIKE

Det menes, at Kirken paa Fur engang har staaet et helt andet Sted, end hvor den nu ligger, idet Sagnet udsiger, at de Underjordiske, under dens første Opførelse rev ned om Natten, hvad Menneskene byggede op om Dagen.

Til sidst enedes man om at binde to hvide Kalve sammen og jage dem ud i Marken, og paa det Sted, Kalvene lagde sig til Hvile, skulle Kirken staa.

Om Morgenen laa de to Kalve paa den Bakke, hvor Kirken nu ligger, hvilket man tog for et godt Varsel og begyndte at bygge Kirken der paa Lag, og straks viste det sig, at de Underjordiske ingen Magt havde mere.

DEN SORTE DØD

Af den store Pestilens som i Aarene 1348—49 rasede i *Valdemar Atterdags* Regeringstid, bortdøde her i Landet hvert tredie Menneske.

Det fortælles, at paa Fur blev Befolkningen saa grebne af Rædsel for Soten, at de greb til den gamle hedenske Skik som Soneoffer at begrave et lille Barn levende paa Kirkegaarden.

NAVNELISTE

AA

Aagaard, Jens, Præst 38.
Aakjær, Jeppe 25, 26, 81.

A

Aggerholm, Forv. paa Rosborggaard 45.
Alexander, Pave 122.
Amandus, Tjenestekarl paa Krabbesholm 103.
Amtrup, Poul, Præst 35, 37.
Anders, Kusk paa Krabbesholm 100 f. f.
Andersdatter fra Fur 123.
Andersen, Jacob i Otting 76.
" Niels i Otting 76.
" Niels, Propr., Resengaard 110.
Anderssøn (Hvide), Bleg, Væbner 5, 10.
" Christen, Væbner 10, 11.
" Peder 12.
Annette, Pige paa Krabbesholm 94.
Atti, Storbonde, Fur, 122.

B

Bang, Johannes, Præst 4, 116, 118.
Banner, Erik Andersen til Asdal 24.
" Magdalene til Krabbesholm 23.
Bartzing, Provst 34, 44.
Baudalin, Zacharias, Præst 53.
Baude, Ole, Præst 46.
Bech, O. E., Lærer 102 f. f.
Bering, Michel, Præst 53, 54.
" Søren, Præst 32.
Bernier, Minister 60.
Berregaard, de, til Ørslevkloster, Kammerherre 31.
" Oberstløjtnantinde til Ørslevkloster 33, 36.
Berring, Peder, Præst, 42.
Bild, Slægt, 80.
Bjerregård, Christian, Bibliotekar 31.
Bloch, Bisp 72, 76.
Bo, Præst, Fur, 122.

Boe's Runesten 21.
Bondesen, P. C. B. 13.
Braes, D. E., til Kokkedal 122.
Brandt, Anne Pedersd. 85.
Brasen, Ole A., Præst 85.
Bratze, Niels, til Næsbækgd., Væbner 9.
" Niels, til Aas 5, 9.
Bredsdorff, Christen M., Præst 50, 52.
Bregendahl, Provst 56, 58 60.
Bregnholm, Jochum S., Præst 50.
Breum, Peder, Præst 35.
Brodersen, Stenhugger 83.
Brorsen, Morten Andersen, Præst 46.
Brun, Mathias, Højesteretsadvokat 54.
Brune, Erik, til Elkjær 14.
Bruun, Chr., Præst 85.
" Johs., Præst 42.
Brøndum, Chr. Jacobsen, Degn 50, 51, 77.
" Jacob, Degn 41, 42.
" Just, Degn 40.
Buchwald, Slægt, 80.
Bugge, Else Nielsdatter 10.
" Jakob Nilsson, Væbner, Høvedsmand paa Skivehus 5, 8, 14.
" Jens, Væbner 14.
" Knud, til Hald, Rigsraad 14.
" Lars, Bonde i True 14.
" Niels, til Hald, Ridder 8, 12, 14.
" Niels til Vosborg 14.
" Slægt 14.
Busch, Chr., Præst 32, 33.
" Fr., Præst 46.
" Peter, Præst 46, 47.
Bytzow, Johanne M., Præstenke 47.
Børsting, Anton, Insp. 118.
" Jens, Degn 33.
" Peder, Degn 31, 32.

C

Chr. d. II 84.
" d. III 84.
" d. IV 84.

Christensen, Jørgen, Degn 38.
" Mads i Otting
72.
Cold, Minister 60.
la Cour, Vilh. 68.
Cramer, Anders S., Præst 49.

D

Drejer, Knud, Spillemand
106 f. f.
Dupont, Maturin, Hofjunker
84.

E

Ebbesson, Niels, Væbner
7, 11.
Eberstein, Ludv. Albretssøn,
Rigsmarsk,
Høvedsmand paa
Skivehus 14.
" Peder Ludvigssøn,
til Tybjerggd. 14.
Eising, Jacob, Præst 46.
Emma paa Krabbesholm
101 f. f.
Emmy paa Krabbesholm
92 f. f.
Erik Menved 14.
Eskild, Bispe 122.

F

Fangel, Rich., Præst 80—82.
Flemming, Slægt 14.
Flensborg, Rs., Præst 53, 55.
Fr. d. VI 59.
Frandsen, Forv. paa Krab-
besholm 94 f. f.
Fries, Smed 68.
Friis, Anna C. 39, 40, 48.
" Assessorinde til Lund-
gaard 51.
" Bagge, Provst 34, 46,
48.
" Christen til Lundgd.,
Cancelli-Assessor 35,
45, 51, 54, 80, 83, 86,
87.
" Christian Peter, Gros-
serer 79—81, 83, 118.
" Frederik Christian,
Løjtnant 87.
" Gunnar, Lærer 80.
" Hans Mortensen,
Præst 84.
" Ingeborg, Enke 84.

Friis, Maturin, Cancelli-
Assessor m. m. 87.
" Peter til Lundgaard,
Assessor 48, 49.
" Slægt 79, 80, 82, 85.
Friis-Jensen, Kr., Lærer 82.
Frost (Bild), Sophie
Eskesd. 7.
Fugl, Charry 92 f. f.
" Dagmar 92 f. f.
" Frue, f. Friis til Krab-
besholm 89 f. f.
" Johannes 94 f. f.
" Nelly 88 f. f.
" Nicolai til Krabbes-
holm, Ingeniør 88 f. f.
" Ulla 92 f. f.
" Volmer 92 f. f.
Færch, Anders Nielsen, Køb-
mand, Nibe 122.
" Slægt 122.

G

Geert, Greve 7, 11.
Graae, Anders, Præst 46.
Grethe paa Krabbesh. 99 f. f.
Grøn, Jørgen, Præst 38, 40.
Gutchi, Agi, Storbonde, Fur
122.
Gyldenstjerne, Erik 12.
" Stiftamtmand
43.
Gøye, Karen Stensd. 23, 24.

H

Haase, Niels, Præst 38.
Hansen, Hans, Prior 6, 11.
" Minister 60.
Hase, Peder, til Vellungd. 11.
Havn, David Andersen,
Skoleholder 45.
Hede, Peder, Sognef. 76.
Hegelund, Peter, Provst 31.
Heinessøn, Mogens, Fribytter
48.
Hiersing, Dines, Præst 32, 34.
Hoffman, Anders, Præst 36.
" Historiker 40.
" Jens de, t. Kaas 84.
Holch, Friherreinde til Staa-
gaard 28, 30.
Holm, Mathias, Præst 53.
Hvass, Niels af Salling 11.
" Niels til Ormstrup 11.
" Peder, Væbner 5, 10.

Hvass, Slægt 14.
 Hvidtfeld, Historiker 13.
 Hvidtfeldt, Erik Lærer 27.
 Hyphoff, Præst 53.
 Høeg, Bo den ældre til Ørum,
 Ridder 5, 7.
 „ Niels til Krabbesholm,
 Ridder 24.
 „ Slægt 14.
 Hørby, Jens, Præst 35, 44.

I—J

Ibsen, Niels, Tvis Kloster 122.
 Iib, Provst 49.
 Ibsen, Peder, til Ørredgd. 49.
 Jacob (Moltke), Bisp 6, 11.
 Jacobsen, Borch, Sagfører
 109, 112.
 „ Gartner paa Krab-
 besholm 94.
 „ Lis, Historiker 70.
 „ Peder, Degn 46.
 Jacobssøn, Hendrich, Væbner
 5, 11.
 Jensen, Kaj Enna, Førstelæ-
 rer 117—119.
 „ Eskild, Præst 29.
 „ Jeppe, Bonde, Hvirp
 121.
 „ Jesper i Otting 76.
 „ Milton, Maler 25.
 „ Sigv., Lærer 56, 60,
 71, 78.
 Jenssøn, Anders, Væbner 11.
 „ Morten, Væbner, 5,
 11.
 Jepsen, Laust, i Otting 72.
 Jespersen, Esbern, Første-
 lærer 113.
 „ Marie, Forfatter-
 inde 88 f. f.
 Johansen, J. J., Præst 82, 84.
 Juel, Christian Sehested,
 Kammerherre 37.
 „ Ove, til Raunholt 37.
 „ Tønne, t. Taarupgd. 39.
 Jørgensen, Hans H., til Ør-
 slevkloster 28, 31,
 32, 35.

K

Kaas, Slægt 80.
 Kingo, Thomas 71.
 Kjerulff, Anders, til Bjørns-
 holm 122.
 „ Enkefrue 122.

Knudsen, Chr., i Otting 71.
 „ Hans, Arkivar 25.
 „ Karl, Kunsttegner
 27, 29.
 „ Poula 121.
 Krabbe, Iver, til Krabbesholm, Ridder 24, 121.
 „ Jens Mikkelsen, Rid-
 der 24, 121.
 „ Kirsten Jensd. 121.
 „ Maren, 121.
 „ Michel, til Næsum,
 Væbner 5, 8, 9, 10.
 „ Thyge, til Bustrup,
 Ridder 9.
 „ Slægt, 13, 14, 121.
 Kristensen, Evald T., Folke-
 mindesamler 69.
 „ Mejerist p. Krab-
 holm 95 f. f.
 Kristina, Kokkepige p. Krab-
 besholm 94 f. f.
 Krogh, J. C., Førstelærer 4,
 117—119.
 Kudahl, Jacob, Gdr. 82.

L

Lars, Kusk paa Krabbesholm
 93 f. f.
 Lassen, Minister 60.
 „ Morten, Borgm. 84.
 Laursen, Laurs, Præst 45.
 Lebeck, Mogens 25.
 Lерcke, Kancellir. 25, 31, 33.
 Leth, Jens, Provst 76, 77.
 Levring, Peder, i Otting 72.
 Lihme-Rosenstjerne, Slægt 84
 Limbæk, Timme, Ridder 8, 12.
 Lohmann, Jens, Præst
 100, 109.
 Lorentzen, Skoleholder 60.
 Lundgaard, Niels, Præst 32.
 Lykke, Jens, til St. Brøndum,
 Ridder 5, 7.
 „ Peder, til Egholm,
 Væbner 7.
 „ Peder, Degn 77.
 „ Slægt 14.

M

Mads, Arbejdskarl paa Krab-
 besholm 102.
 Maren, Brænderhugger paa
 Krabbesholm 108 f. f.
 Margrethe, Dronning 9, 14.

Marie, Malkepige paa Krab-
 besholm 90.
 Melchior, Præst 76, 78.
 Mogensen, Ole, Præst 53.
 Moldrup, til Staarupgaard,
 Major 28.
 Moltke, Slægt 14.
 Monrad, Minister 60.
 Mortensen, Svend, Lærer 114.
 Muhle, Birgitte Laurids.,
 Enke efter Lucas
 Steenstrup 51.
 Munch, Ludvig, Provst 42, 44.
 Munk, Peder 9.
 Møller, Gravers Sørensen,
 Sømand, Kollekilde
 123.

N

Neb, Jens Person, Væbner
 5, 10.
 „ Slægt 14.
 Nielsen, Hans, Restaurat. 90.
 „ Janus, Hjælpel. 39.
 Nielsson, Bugge, til Hegnet,
 Ridder 8, 14.
 „ Henrich, Væbn. 11.
 Nørholm, Peitter, Præst 38.

O

Olufsen, Hans, Hofmurer-
 mester 123.
 Ostenfeld, Slægt, 80.

P

Paasche, Niels Andersen,
 Præst 50.
 „ Niels Christensen,
 Præst 50.
 Panderup, Johanne Kirstine,
 Enke efter Can-
 celli-Assessor
 Friis til Lundgd.
 45, 48, 83—85, 87.
 „ Mette, Enke efter
 Michel Bering 84.
 „ Peder, til Hostrup,
 Krigsraad 84, 85.
 Pape, H. C. V., Civilingeniør
 61, 64.
 Pedersen, Ole, Veteran 82.
 Philip, Præst 53, 54, 84.
 Poulsen, Ejnar, Lærer
 26, 103, 116, 119.

R

Rosenstand, Frk. 94.
 Rostrup, Niels, Præst 32.

S

Saltensee, Slægt, 14.
 Samsing, Michel, Præst 46.
 Schade, Provst 72, 74—76.
 Scheel, Chr. Mortensen,
 Præst 42.
 Schmidt, August F., Forfat-
 ter 15, 26.
 „ J. B., Mejeribesty-
 rer 26.
 Schou, Dr. 109 f. f.
 Schrøder, Julie 96 f. f.
 Schurstenn (Skorsten), Chri-
 sten, Væbner
 6, 11.
 Schütte, Gudmund, Dr. phil.
 67.
 Scougaard, Jørgen 28.
 Seck, Hans, Præst 11.
 Simon, Bødkerlærling 107.
 Simonsen, Niels, i Otting 72.
 Sine fra Bjert, Pige p. Krab-
 besholm 88 f. f.
 Skarpenberg, Gottschalck Pe-
 dersen, t. Hald,
 Ridder 5, 10.
 „ Johan, Lensm.
 paa Skivehus,
 Ridder 10.
 „ Slægt 14.
 Stafen, Fisker i Thise 69.
 Steenbloch, Villum, Præst 29.
 Steenstrup, Lucas Nielsen,
 Præst 50, 51, 87.
 Stigssøn, Anders, Ridder 12.
 Sørensen, Andr., Købmd. 14.
 „ Niels, Træhdl.,
 Lem 112.
 „ Otto L. Litterat 4,
 5, 13, 14, 116, 117,
 119, 120.
 „ Peder, i Otting 76.

T

Therkildsen, Niels, Første-
 lærer 60.
 Thiørring, Jens Pedersen,
 Degn 29.
 Thomissøn, Jordan, Præst
 6, 11.

Thomsen, Th., Havnef. 104.
 „ Thomine 104.
 Thorbern, Provst 6, 11.
 Thorkelin, E. J. 13.
 Thorkildsen, Niels, Kannik
 (adlet) 84.
 Thorvildsen, Knud, Arkæolog
 20.
 Thyregaard, A., Højskolefor-
 stander 26.
 Trap, Etatsraad, 26, 110.
 Trelund, Bisp 33, 42.

U

Ursin, Peder, Præst 53.
 Uttermøhlen, Thøger, Præst
 38, 39.

V—W

Valdemar Atterdag 11, 12,
 123.
 Wammen, Hans 107.
 „ Kathrine 94 f. f.
 „ Marie 113.
 Wesenberg-Lund, Prof. 65.
 Wilrich, Christian, Præst
 29, 30.
 Winding, Præst 31.
 Winther, Christen, Degn
 53, 54.
 Wøldiche, Bisp 36, 40, 42,
 44—46, 53.

Ø

Ølbye, Anders, Præst 38.
 Ørsted, Minister 60.

INDHOLD

<i>Otto L. Sørensen</i> : De svor med oprakte Fingre mod Himmelen	5— 14
<i>August F. Schmidt</i> : Fra Hindborg Herred	15— 26
<i>Erik Hvidtfeldt</i> : Præsteindberetninger fra Viborg Stift 1771 (IV sluttet)	27— 55
<i>Sigvald Jensen</i> : Da Skive kirke skulle ofre sit bly- tag til fordel for byens skole	56— 60
<i>C. H. V. Pape</i> : Har metan været medvirkende ved dannelsen af Hellesø og Furesøen?	61— 66
Dr. phil. <i>Gudmund Schütte</i> : Et sallingsk Bidrag til jydsk Sproglære (Efterladt Artikel)	67— 70
<i>Sigv. Jensen</i> : Da evangelisk kristelig salmebog skulle indføres i Oddense-Otting til afløsning af Kingos salmebog	71— 78
<i>Christian P. Friis</i> : „Familien Friis til Lundgård“ mødtes i Fly kirke for at mindes deres forfædre	79— 87
<i>Marie Jespersen</i> : På Krabbesholm i ingeniør Fugls tid	88—113
Om vort kommende byhistoriske Arkiv (Ved <i>Otto L.</i> <i>Sørensen</i>)	114—116
Aarsberetning for Historisk Samfund (Ved <i>Johan-</i> <i>nes Bang</i>)	117—120
<i>Paula Knudsen</i> : Smaastykker af Furs Krønike ...	121—123
Navneliste	124—128

- Henry E. Pedersen: Da tyskerne og østrigerne besatte Skive-egnen i 1864. „Skive Folkeblad“s Julenummer 1963, S. 13—15.
- J. Lykke Poulsen: Om Jeppe Aakjærs syn paa livets opgaver. „Skive Folkeblad“ 31/8 1963.
- August F. Schmidt: Hjemstavns-lære om Salling. En Studievejledning. (A. Thyregaard, Jebjerg). Matthiassens Bogtrykkeri, Roslev. 2 Kr.
- Otto L. Sørensen: Da Bryggerne tog fat, og Industrien kom til Skive. „Jul i Skive“ 1963, S. 26—30. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: En gammel stærk borg — i sandhed imponerende (Spøttrup). „Skive Venstreblad“ 1/5 1964.
- Otto L. Sørensen: Et Kig i Lars Hesseldahls Dagbog om Skive i gamle Dage. „Jul i Skive“ 1963, S. 4—7. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: Fly kirkes tidligere ejer bliver nu mindet. „Skive Folkeblad“ 13/9 1963.
- Otto L. Sørensen: Fra en gammel Købmandsgaard i Skive. (Andr. Sørensens Gaard i Nørregade. Som Gaard og Købmænd kendes og mindes). „Jul i Skive“ 1963, S. 11—15. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Tredie-Klasses Passageren: En Julerejse hjem til Jul for halvtreds Aar siden. (Skive). „Jul i Skive“ 1963, S. 3. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Erling Wisti: Østerbro i 1910. (Rejse fra Vroue til Skive for 53 Aar siden). „Jul i Skive“ 1963, S. 10. Holms Bogtrykkeri, Skive.

Vore Medlemmer i Historisk Samfund kan ved Henvendelse til Dansk historisk Fællesforening, Landsarkivet i Viborg, erhverve følgende Skrifter til Favørpris med Tillæg af Porto og Omkostninger:

- E. Kromann: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. 10 Kr., ellers 18 Kr.
- Holger Hjelholt: Skriftprøver. 6,80 Kr., ellers 8,50 Kr.
- Helge Søgaard: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provensmusæer. 5 Kr., ellers 8,50 Kr.
- Nationalmusæet og den lokalhistoriske Forskning. 2 Kr.
- Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt dansk Adelsleksikon. 16 Kr., ellers 27 Kr.
- Dansk Navneskik. 5 Kr.
- H. Hansen: Opbevaring og Ordning af Købstadsarkiver. 2 Kr.
- S. Nygaard: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier. 2 Kr.
- Bauer: Calender for Aarene indtil 2200 e. Kr. (Fotografisk Optræk). 12 Kr., indb. 14 Kr., ellers 20 og 23 Kr.
- Herluf Nielsen: Kronologi. 9 Kr., indb. 11,50 Kr., ellers 15 Kr.
- Knud Prange: Heraldik og Historie. 7 Kr., indb. 9 Kr., ellers 11,50 Kr., indb. 15 Kr.

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Sognepræst Johannes Bang, Roslev, Kassereren Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. Chr. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Bidrag til Aarbogen bedes sendt til Formanden eller Redaktionsudvalgsmedlemmerne, Litterat Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. Chr. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Den øvrige Styrelse bestaar af Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole, Lihme (Næstformand), pens. Lærer Ejnar Poulsen, Hem gl. Skole pr. Hem, Proprietær Chr. Lybye, Haldborggaard pr. Skive, og Lærer Svend Mortensen, Norgaardsvej 6, Skive.

Revisor er: Direktør G. H. Pedersen, „Skive Markfrøkontor“.

Æresmedlem: Forhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal.

Sluttelig oplyses, at ældre Aargange af vort Samfunds Aarvog, „Skivebogen“, kan faas i meget begrænset Antal, gennemgaaende for 4 Kr. pr. Eksemplar. Af udsolgte Aargange forsøges skaffet pæne antikvariske Eksemplarer à 10 Kr. pr. Eksemplar plus Porto. Al Indbetaling foregaar nemmest og billigst pr. Giro Nr. 38999 til Kassereren for Historisk Samfund for Skive og Omegn, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive.

SKIVEBOGEN

udsendes til Samfundets Medlemmer. Kontingentet er nu 10 Kr., og Indmeldelse kan ske til Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, til hvem ogsaa al Henvendelse angaaende Ekspeditionen bedes sendt, samt til hvem Tidsskrifter og Bøger bedes adresseret. Indmeldelse modtages ligeledes af Styrelsesmedlemmer og Samfundets Repræsentanter i Sognene i Salling og Fjends:

Fhv. Gdr. Jeppe Nielsen, Durup.

Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing pr. Ramsing.

Gdr., Sparekassedir. Hans K. Jepsen, Gamstrup, Roslev.

Gdr. Peder Kirkegaard, Trandum pr. Skive.

Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole, Lihme.

Lærer Esper L. Dalgaard, Lyby pr. Lyby.

Uddeler Ivar Christiansen, Stoholm, Jyll.

Proprietær Chr. Lybye, Haldborggaard pr. Skive.

Se efter, om De mangler tidligere Aarbøger eller Skrifter. De kan ogsaa forlanges gennem Byens Boghandlere.